

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Petr Židov

Ašsko „zapomenuté“ a jeho místa paměti

„Forgotten“ Aš region and his places of memory

Praha 2019

Vedoucí práce: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Chtěl bych velmi poděkovat panu prof. PhDr. Milanu Hlavačkovi, CSc., za ochotu a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14. 8. 2019

podpis

Abstrakt

Město Aš, potažmo celý ašský region, byly téměř po celou svou doloženou historii místem, jež bylo nepřetržitě obýváno obyvatelstvem německé národnosti, které muselo nuceným vystěhováním po konci druhé světové války opustit své domovy, jež byly generacemi budovány a předávány kontinuálně dalším nositelům specifických tradic tohoto regionu. Staletí přetrvávající kontinuita obyvatel s tímto krajem byla násilně zprůtrhána. Zůstala tak sídla a místa, která ztratila svou paměť. Nové obyvatelstvo si muselo vztah k tomuto kraji postupně zcela nově vybudovat. Tato práce si vytkla cíl zmapovat místa paměti, která se vážala díky nacionálnímu a náboženskému charakteru regionu zcela k německé historii a na jejich příkladu zjistit, jakým způsobem se vyvíjel vztah vyměněného obyvatelstva ke svému novému působišti po roce 1945 a zejména pak po roce 1989, kdy se mohlo začít díky uvolnění politických poměrů k problematice starých i nových míst paměti přistupovat otevřeněji.

Klíčová slova

Aš, Ašsko, místa paměti, kolektivní paměť, paměťová studia

Abstract

The town Aš, its whole region, used to be the place permanently inhabited by people of German origin, as all the historical documents report. After the end of the world war two, people of German origin were forced to leave their homes which were built and handed over throughout the centuries and therefore became the prominent bearers of Aš region tradition. This long lasting continuity of inhabitation by these people was unnaturally intrerrupted and many places and settlements lost their memories. The new residents had to build the relationship to their new homes from the beginning. The aim of this thesis is to describe the places of memory which are, owing to nationalistic and religious character of the region, entirely tied to German history, and by means of their analysis find out how the newcomers' relationship to their new homes developed. The focus will be taken on the time period after 1945 and, especially, time period after 1989 when, on account of easing political situation, the new and old memory places could be viewed more objectively than before.

Key words

Aš, Aš region, places of memory, collective memory, memory studies

Obsah

Úvod.....	8
1. Metody výzkumu, pramenná základna a literatura.....	11
2. Místa paměti.....	14
2.1. Koncept míst paměti.....	15
3. Ašsko.....	18
3.1. Stručná charakteristika regionu.....	18
3.2. Výměna obyvatelstva po druhé světové válce, jako zásadní zlom v kolektivní paměti.....	20
4. Památky.....	24
4.1. Památky jako nositelé historické paměti.....	24
4.2. Památky na Ašsku.....	26
5. Evangelická církev na Ašsku	33
5.1. Historie ašské evangelické církve.....	33
5.2. Evangelický kostel Nejsvětější Trojice v Aši.....	39
6. Pomníky.....	43
6.1. Friedrich Schiller.....	45
6.2. Friedrich Ludwig Jahn.....	46
6.3. Karl Theodor Körner.....	47
6.4. Gustav Geipel.....	48
6.5. Johann Wolfgang Goethe.....	51
6.6. Martin Luther.....	56

7. Významné historické budovy	63
7.1. Střelnice.....	63
7.2. Hasičárna.....	71
8. Hřbitovy	77
8.1. Hřbitovy jako historická paměť společnosti.....	77
8.2. Hřbitov v Aši.....	79
8.3. Hřbitov v Dolních Pasekách.....	82
8.4. Hřbitov v Doubravě.....	83
8.5. Hřbitov v Hazlově.....	83
8.6. Hřbitov v Horních Pasekách.....	84
8.7. Hřbitov v Hranicích.....	85
8.8. Hřbitov v Kamenné.....	85
8.9. Hřbitov v Kopaninách.....	85
8.10. Hřbitov v Mokřinách.....	86
8.11. Hřbitov v Podhradí.....	87
8.12. Hřbitov ve Studánce.....	87
8.13. Hřbitov v Újezdě.....	88
8.14. Hřbitov ve Verněřově.....	88
Závěr	91
Seznam použité literatury a pramenů	96
Seznam příloh	103
Přílohy	104

Úvod

Výzkum kolektivní paměti patří mezi současné teoretické koncepty, kterým se věnuje nejen historie, ale i kulturní antropologie, etnologie, sociologie a bádání v rámci oral history. V evropském kontextu řadíme mezi nejpodstatnější studie na toto téma, ať už se zaměřují na sociální nebo historickou paměť, *Les lieux de mémoire* Piera Norry¹ (česky výňatek 1998), *Paměť a dějiny* Jacques Le Goffa², *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínky a politická identita v rozvinutých kulturách starověku* Jana Assmanna³ (česky 2001), *Historie jako sociální paměť* Petera Burkeho⁴ (česky 2006), *Kolektivní paměť* Maurice Halbwachse⁵ (česky 2010) a řadu dalších. V evropském kontextu se tedy nejedná o vyloženě nové téma, spíše se mění některé úhly pohledu a prapůvodně psychologické téma se tak stalo součástí zájmu celé řady humanitních disciplín a subdisciplín.

Pokud se zaměříme na oblast české historiografie a dalších vědních disciplín, které s tímto konceptem operují, zmínit můžeme např. práci Eduarda Maura *Paměti Hor* (2006),⁶ od Jana Randáka *Kult mrtvých: smrt a umírání v revoluci 1848*⁷ (2008), Miroslava Hrocha *Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti* (2014), Vojtěcha Kesslera *Vytoužená, nepochopená, zapomenutá. Jahnova mohyla v Chebu*⁸ (2014), Sandry Kreisslové *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na*

¹ NORRA, Pierre, *Les Lieux de mémoire*, Paris 1984.

² LE GOFF, Jacques, *Paměť a dějiny*, Praha 2007.

³ ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita rozvinutých kulturách starověku*, Prostor 2001.

⁴ BURKE, Peter, In: *Variety kulturních dějin*, Praha 2006, s. 50-67.

⁵ HALBWACHS, Maurice, *Kolektivní paměť*, Praha 2009.

⁶ MAUR, Eduard, *Paměti Hor*, Praha 2006.

⁷ RANDÁK, Jan, *Kult mrtvých: smrt a umírání v revoluci 1848*, Praha 2007.

⁸ KESSLER, Vojtěch, KLEMENT, Martin, *Vytoužená, nepochopená, zapomenutá Jahnova mohyla v Chebu*, Praha 2014.

Chomutovsku⁹ (2013) či Nicolase Maslowského a Jiřího Šubrta Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám¹⁰ (2014) nebo kolektivních monografií jako Paměť míst, událostí a osobností (2011)¹¹ a Česká paměť (2014).¹² Čeští odborníci se tak věnují kolektivní paměti víceméně především posledních asi deset let. Vzniklé monografie a studie jsou jak teoretičtějšího charakteru (Maslowski-Šubrt), tak zaměřené na aplikace metod výzkumu kolektivní paměti na vybrané konkrétní problémy (Šustrová-Hédlová, Hlavačka-Mares-Pokorná, Kreisslová). Tato diplomová práce tedy svým charakterem spadá do druhé skupiny bádání. Z tohoto důvodu je naše pozornost zaměřena na výzkum zvoleného regionu a teoretickými úvahami nad celým konceptem kolektivní paměti se věnujeme pouze v menší míře. Hlavní oblastí našeho zájmu je nejen kolektivní paměť ve smyslu historické a etnické kolektivní paměti s důrazem na kulturní paměť. K tomuto přistupuje také problematika paměti krajiny,¹³ kterou neřešíme z úhlu pohledu přírodních věd, ale jako integrální součást kulturní paměti.

Hlavní oblastí našeho zájmu je problematika Ašska, relativně malého regionu ČR, který ale prošel značně specifickým vývojem (náboženské poměry, etnické změny)¹⁴, konkrétně pak vybrané stavební, umělecké a kulturní památky, na jejichž osudech se pokusíme zachytit významné proměny kolektivní paměti. Toto téma se nám jeví jako důležité nejen pro pochopení vývoje a změn českých zemí ve druhé polovině 20. a na začátku 21. století, ale též pro ujasnění některých na první pohled možná skrytých obecnějších sociálních a etnických společenských mechanismů. Předpokládáme, že právě relativně úzce zaměřené bádání na konkrétním materiálu nás k těmto závěrům může dovést. V českém vědeckém prostředí

⁹ KREISSLOVÁ, Sandra, Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců: Na příkladu vzpomínek českých Němců na Chomutovsku, FF UK, Praha 2014.

¹⁰ MASLOWSKI, Nicolas, ŠUBRT, Jiří, Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám, Praha 2014.

¹¹ HLAVAČKA, Milan, MARES, Antoine, POKORNÁ, Magdaléna a kol., Paměť míst, událostí a osobností: Historie jako identita a manipulace, Praha 2011.

¹² ŠUSTROVÁ, Radka, HÉDLOVÁ, Luba (edd.), Česká paměť – Národ, dějiny a místa paměti, Praha 2014.

¹³ SCHAMA, Simon, Krajina a paměť, Praha 2007.

¹⁴ Detailnější charakteristika regionu je v kapitole č. 3.

se jedná o vcelku často používaný postup, což nám slouží jako další významný argument pro aplikaci uvedeného postupu.

Vzhledem ke kombinaci celé řady výzkumných metod a postupů (blíže v následující kapitole) a též jazykové náročnosti bádání, řada pramenů je německých, bylo časové ohraničení stanoveno v rozpětí 80. léta 19. století až do současnosti.¹⁵ Samotné Ašsko ještě nebylo v tomto směru důkladněji zkoumáno, což mi mou práci neusnadnilo. Využil jsem ale řadu poznatků získaných při starším výzkumu, zaměřeném na historicko-etnické proměny Ašska, který jsem prováděl v letech 2012–2014.

Podstatná je také skutečnost, že zkoumaná oblast patřila mezi tradiční německo jazyčné a kulturně značně svébytné regiony. Po nuceném vystěhování většiny obyvatel po druhé světové válce zde vznikla výrazná i odborná propast, po uchopení moci v ČSR komunisty a následnou nemožností svobodného vědeckého bádání a kulturního rozvoje, se ještě výrazně prohloubila. V souvislosti se zásadními politickými změnami po roce 1989 a především po narovnání česko-německých vztahů, připomeňme Česko-německou deklaraci o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z roku 1997, se možnosti svobodného bádání v tomto směru zásadně rozšířily a usnadnily.¹⁶ Tuto diplomovou práci bych proto rád zapojil do probíhajícího česko-německého dialogu a doufám, že poslouží i jako zdroj relevantních informací i pro jiné výzkumy, ať už věnované kolektivní paměti, paměti míst či jinému příbuzné tématu.

Z hlediska názvosloví jsem se rozhodl u jednotlivých geografických a některých stavebních či historických pojmů aj. používat při první zmínce v závorce i původní německé názvy, tak jak jimi byly označovány minimálně do roku 1945.

¹⁵ Na mysli máme reálně stále existující objekty a památky. Starší byl samozřejmě ašský evangelický kostel, ten ale podlehl požáru v 60. letech 20. stol.

¹⁶ Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z roku 1997 zavazovala obě země ke společné spolupráci například v oblasti historického bádání vztahů mezi Čechy a Němci v první polovině 20. století. Cílem bylo také péče o kulturní dědictví, které je pojítkem mezi oběma národy.

1. Metody výzkumu, pramenná základna a literatura

Vznik této práce probíhal v několika etapách. Nejstarší byl terénní výzkum, který byl realizován již v letech 2012–2014 v souvislosti s přípravou bakalářské práce – toto můžeme označit jako 1. etapu. Po ujasnění obsahu diplomové práce byly výsledky 1. etapy výzkumu podrobeny kritické analýze, z níž vzešel požadavek na doplnění terénních dat. Proto byla v letech 2017–2019 provedena 2. etapa výzkumu, při níž byla ověřována některá, především historická, politická a etnická fakta zjištěná v 1. etapě, a bádání bylo též rozšířeno i na další oblasti, které se ukázaly pro tuto práci jako nezbytné. Terénní výzkum nám usnadnila důvěrná znalost regionu. Součástí terénního sběru dat bylo také pořizování fotografické a nákresové dokumentace vybraných objektů a památek. Přímou v prostředí zkoumaného regionu byla také provedena redukce těchto objektů a vznikl tak finální výběr, se kterým se v této studii pracuje. Terénní výzkum proběhl v 1. fázi ve městě Aš, v obcích Vernéřov, Horních a Dolních Pasekách, Doubravě, Podhradí, Krásné a Kopanínách. 2. etapa se zaměřila především na Aš, kde se nalézají většina památek. Některé výstupy z tohoto výzkumu jsou součástí příloh, jde především o fotografie (viz Příloha).

Další neméně důležitou informační základnu tvoří obecně archivní prameny. V tomto směru proběhl výzkum především v Okresním archivu v Chebu a v Muzeu Aš. Zjištění provedená v těchto institucích však z objektivních důvodů poněkud nenaplnila očekávání (nedostupnost některých fondů apod.). Archivní prameny proto při vzniku této práce hrály spíše vedlejší úlohu.

Literární zdroje

Užitou literaturu můžeme rozdělit do několika podskupin. Tu první tvoří texty, které se vztahují přímo k jednotlivým pamětihodnostem. Jsou to především regionální publikace vztahující se k ašskému výběžku, která se

většinou se snaží tuto oblast prezentovat a vyzdvihnout určitá významná místa stojící za povšimnutí či pro potenciálního návštěvníka za zhlédnutí. Takových textů, které by hlubším způsobem popisovaly jednotlivé památky, však nebylo mnoho vydáno.¹⁷ Řadíme sem samozřejmě i příslušné německojazyčné publikace.¹⁸

Další podskupina obsahuje literaturu, která se zabývá jednotlivými dílčími tématy, odkazuje na jednotlivé osobnosti, události apod.

Ve třetí podskupině jsou pak publikace, která se vztahuje k teoretické a metodologické části, tedy k tématu kolektivní paměti a míst paměti. Patří se jak významná zahraniční teoretická díla (Norra, Le Goff, Halbwachse),¹⁹ tak také publikace většinou české, na kterých se obvykle podílelo více autorů.²⁰

Publicistické texty

Zásadním pramenem pro poznání vztahu společnosti k jednotlivým historickým památkám a místům paměti byl bezesporu regionální tisk. Zejména to byly Ašské noviny, které byly vydávány jako čtrnáctideník od roku 1990, kdy na ně následně od roku 2000 navázalo periodikum Listy Ašska. V menší míře nám také posloužily periodika zpravodaj Ašska, který byl vydáván jen krátce v 50. letech 20. století a Hraničář, jenž vycházel od roku 1960 do roku 1992, jako informační tisk pro celý chebský okres. V těchto

¹⁷ ALBERTOVÁ, Marie, Z dějin Ašského okresu, Okresní vlastivědné muzeum v Aši 1959.

VÍT, Jaroslav, Ašsko, historicko-turistický průvodce č. 15, Domažlice 2000.

VÍT, Jaroslav, Ašsko a Chebsko, Praha: Olympia, 2007. KRÁTKÝ, Jiří, VRBATA, Aš v zrcadle času, Městský úřad Aš 2005.

¹⁸ AIBERTI, Karl, Beitrage zur Geschichte der Stadt Asch und Ascher Bezirke, Muzeum Aš 1934 - 1940.

¹⁹ HALBWACHS, Maurice, Kolektivní paměť, Praha 2009.

NORA, Pierre, Mezi paměti a historií, in: Politika paměti: antologie francouzských společenských věd, Praha 1998.

LE GOFF, Jacques, Paměť a dějiny, Praha 2007.

ASSMANN, Jan, Kultura a paměť, Praha 2001.

ASSMANNOVÁ, Aleida, Prostory vzpomínání, Praha 2018.

²⁰ HLAVAČKA, Milan, MARÉS, Antoine, POKORNÁ, Magdalena, Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace, Praha 2001.

ŠUSTROVÁ, Radka, HÉDLOVÁ, Luba, Česká paměť, Národ, dějiny a místa paměti, Praha 2014.

novinách jsme se snažili najít v zásadě všechny texty, které informovaly veřejnost o jednotlivých památkách, které byly vybrány do této diplomové práce. Dále jsme také částečně čerpali z periodik, které byly nebo ještě stále jsou vydávány v německém jazyce. Jsou to Ascher Zeitung, které vycházely od druhé poloviny 19. století do první poloviny století dvacátého. Periodikum, které se vztahuje k ašskému výběžku, je potom měsíčník Ascher Rundbrief, který je vydáván od roku 1948 doposud a je zejména určen německy mluvícímu obyvatelstvu ašského okresu, které bylo nuceně vysídleno po skončení druhé světové války.

Internetové zdroje

Posledním zdrojem užitečných informací byl pro nás internet, především jde o oficiální weby (město Aš), kde nalezneme také řadu různých dokumentů, ročenek atd. Mnoho cenných údajů poskytly také různé soukromé a spolkové internetové stránky zabývající se minulostí i přítomností ašského regionu.

2. Místa paměti

Místa paměti hrají významnou roli v životě každé společnosti. Společnost pak tvoří jednotlivé národy, národnostní skupiny, obyvatelé jednotlivých regionů, sociální skupiny, ať už náboženského či intelektuálního charakteru. Každá z těchto skupin má určité hodnoty, na kterých zakládá svou identitu a životní postoje, s kterými se ztotožňují, a jež často tvoří přímo základ jejich existence. Takové ztotožnění právě umožňuje místa, která mohou být symbolickým zhmotněním toho, co pokládáme za vhodné si neustále připomínat. Tedy toho, co je pro určitou společnost, ale i jednotlivce, kteří se s ní identifikují, důležité. Každý národ má své hrdiny, které si neustále připomíná. Každý národ má svá místa paměti, která odkazují na významné historické události, jež sehrály důležitou roli v různých společenských aspektech a často rezonují v myslí každého člena dané skupiny.

Lokality nesoucí historickou paměť nalezneme téměř všude. Některé mohou být významné pro celou společnost, jako je tomu je například u Pražského hradu, který je významným nositelem národní historické paměti českého národa. Jiné hrají roli jen v regionálním prostředí, byť se mohou tyto kategorie různým způsobem prolínat.²¹ Dalším specifickým tématem v tomto rámci jsou místa obsahující prvky kolektivní paměti společností, které se na daném území již nenacházejí. Na myslí máme například pohraniční oblasti českých zemí obývané do roku 1945 převážně německým etnikem. Tento prostor po vysídlení ztratil převážnou většinu nositelů dané historické paměti, kteří několik set let v daném místě žitý prostor vytvářeli, a proto k němu měli vybudované silné pouto. Novoosídlenci, kteří starousedlíky nahradili, oproti tomu neměli k tomu prostoru vytvořeny žádné vazby. Pro nově příchozí tak započal dlouhý proces postupného vytváření si nových pout k novému místu, které se pro ně stalo novým domovem, byť i nadále v různých

²¹ Více o paměti míst a regionalitě: ŘEZNÍK, Miloš, Paměť a identita v regionálním kontextu In: ŠUSTROVÁ, Radka, HÉDLOVÁ, Luba (edd.), Česká Paměť, Národ, dějiny a místa paměti, Praha 2014. s. 59-80.

podobách přetrvávaly vazby na místa původního pobytu, které postupně většinou slábly.

2.1. Koncept míst a paměti

Nejnámějším konceptem míst paměti je ten, který vypracoval francouzský historik Pierre Nora. Podle Nory začala vznikat místa paměti, protože sama společnost již žádnou paměť neměla. Tedy skutečnou, spontánní paměť, tu paměť, která byla opravdová a nemusela být uměle vytvořena ve formě selekce míst, proto, aby nadále připomínala události hodné k uchování v paměti. Tato paměť (osobní, rodinná, národní) byla, jak píše, vytržena dobovačným a vykořeňujícím tlakem historiografie, což způsobilo rozlomení velmi starého pouta totožnosti, konec toho, co prožíváme jako samozřejmé: shody historie a paměti.²² Slovní spojení míst pamětí se utvořila v okamžiku, kdy došlo v západní Evropě k nahrazování těchto spontánních pamětí učebnicovou konstrukcí národních dějin.²³ Místa paměti se tedy stala jakýmisi místy, kde historie přetrvává.²⁴ Jak poznamenává: vše, co dnes nazýváme pamětí, tedy nenáleží paměti, ale již historii.²⁵ Tato změna, tedy přechod od paměti k historii zapříčinila jednu podstatnou věc. Nutnost vymezení se každé skupiny od té druhé, tím že si bude hledat svou vlastní identitu, to, čím je výjimečná. A je jedno, jestli se jedná o menšinové skupiny či skupiny privilegované, nastala zde touha o objevení svých kořenů.²⁶

Místa paměti, ať už ve formě konkrétních míst nebo určitých symbolů, má tu sílu vzbuzovat v člověku, potažmo určité sociální skupiny pocity významnosti na bázi národní či regionální, sounáležitosti s daným místem,

²² NORA, Pierre, mezi pamětí a historií, in: Politika paměti: antologie francouzských společenských věd, Praha 1998. s. 8.

²³ HLAVAČKA, Milan, Místa paměti a jejich „místo“ v historickém a společenském „provozu“ In: Paměť míst, událostí a osobností, Praha 2011. s. 11.

²⁴ Tamtéž. s. 13.

²⁵ Tamtéž. s. 14.

²⁶ Tamtéž. s. 17.

s významnou událostí či konkrétní osobou, tedy vyvolávat silné emoce, které byly vždy důležité pro to, aby se společnost s daným místem či symbolem ztotožnila. Jak napsal Cicero: Místa mají tak velkou sílu probouzející vzpomínky. Cicero si také podle vlastní zkušenosti uvědomil, že dojmy, které získáváme na nějakém historickém dějišti jsou o něco živější a soustředěnější než ty, které pocházejí z doslechu a četby.²⁷ Místa paměti slouží k zastavení času a připomínání si minulosti, která jsou hodna k pozdržení nástupu zapomnění.²⁸ Tato místa nejenže upevňují vzpomínku, ale ztělesňují také kontinuitu trvání, která přesahuje srovnatelnou krátkodobou vzpomínku jednotlivců, epoch, ale i kultur konkretizovanou v artefaktech.²⁹

Tímto se dostáváme k otázce, jaký význam mají místa paměti pro společnost, která k těmto místům neměla žádný vztah, tedy společnost, která se dostala do prostoru těchto míst paměti, jež byla symbolem a žitým prostorem jiné sociální skupiny lidí, či jiné skupiny národní či národnostní. Těmito místy paměti myslím samozřejmě ta, která se nacházejí v oblastech dříve obývaným německým etnikem. Tato situace nastala po roce 1945 ve velké většině pohraničních oblastí Čech, Moravy a Slezska. Společnost, která budovala po staletí svůj žitý prostor musela svou vlast téměř ze dne na den opustit a ponechat vše co jí bylo vzácné. Místo nich přišla společnost zcela nová, nemající žádný vztah ke krajině, městům, obcím, k historickým památkám. Bylo určitě jednodušší, kdyby nově přicházející společnost byla stejné etnické, národnostní či národní příslušnosti. Místa spojená s vlastní historií by si tak přisvojila bezesporu snadněji než ta, která k oněm symbolům neměla nikdy žádný vztah. V případě Sudet to ale tak nebylo. Prostor Sudet je tak významný fenomén, jenž vybízí hlubšího zkoumání toho, jaký význam má pro současnou společnost. Jakým způsobem se tito lidé ztotožnili s místy a jejich minulostí a co pro ně tato místa znamenají. Z toho důvodu jsem také

²⁷ ASSMANOVÁ, Aleida, *Prostory vzpomínání-Podoby a proměny kulturní paměti*, Karolinum, Praha 2018, s. 336.

²⁸ NORA, Pierre, *mezi pamětí a historií*, in: *Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*, Praha 1998, s. 22.

²⁹ ASSMANOVÁ, Aleida, *Prostory vzpomínání-Podoby a proměny kulturní paměti*, Praha 2018, s. 336.

rozhodnul mojí diplomovou práci na toto téma zpracovat a zmapovat tak hlouběji, jaký příběh se váže k místům paměti ašského regionu po roce 1945.

3. Ašsko

3.1. Stručná charakteristika regionu

Ašsko je malý pohraniční region, nejzápadnější oblast České republiky, která je obklopena ze tří stran Německem (spolkové země Sasko a Bavorsko). Tak jako většina pohraničních oblastí Čech, Moravy a Slezska bylo před rokem 1945 obýváno především německo-jazyčným obyvatelstvem. Etnické poměry na Ašsku byly výsledkem dlouhodobého historického vývoje. Ašský okres, který existoval od roku 1850 do roku 1960 s okresním městem Aš, měl procentuálně nevyšší podíl obyvatel hlásících se k německé národnosti z celého předválečného Československa.³⁰ Zastoupení české menšiny se mírně zvýšilo až po vzniku Československé republiky v říjnu 1918, kdy byli ve státních úřadech přednostně zaměstnáváni příslušníci československé národnosti, což ale bylo historickou nutností, neboť znalost češtiny, úředního jazyka první republiky, byla mezi místním obyvatelstvem mizivá. Přesto ale podíl českého obyvatelstva v samotné Aši tvořilo pouhého půl procenta podle sčítání lidu v roce 1921³¹ a 1% podle následného censu v roce 1930.³²

Ašsko kvůli svým tvrdším klimatickým podmínkám, především díky vyšší nadmořské výšce, nebylo dlouho trvale osídleno. První osadníci sem přišli až v rámci kolonizací ve 13. a 14. století. Německo-jazyční usedlíci tak byli prvními doloženými obyvateli Ašska. Německo-jazyčný charakter si region udržel po celá staletí až do konce druhé světové války.

Jeho charakter, tedy to, co bylo pro daný region typické a charakteristické, utvářelo několik osobitých rysů. Především to byla textilní výroba, jejíž kořeny vycházely z rozvoje plátenictví ve 2. polovině 17. století. Manufaktury pak návazně vznikaly již v 18. století, tedy v době, kdy se tento

³⁰ CHROMEČ, Břetislav, *Místopisný slovník Československé republiky*, Praha 1929, s. III.

³¹ Tamtéž.

³² *Statistický lexikon obcí v Republice Československé I. Země česká*, Praha 1934, s. 1.

způsob výroby na našem území teprve formuje.³³ Ašsko mělo tu výhodu, že sousedilo v té době s rozvinutějším Saským královstvím, kde nacházelo inspiraci pro tento druh výroby. Horský charakter oblasti nebyl tak výhodný pro zemědělskou produkci jako níže položené regiony, proto obyvatelstvo vítalo jiný způsob obživy, hlavně přes zimní období. V 19. století přichází mohutný rozvoj průmyslové výroby a z Ašska se stává jedno z nejvýznamnějších center textilní výroby nejenom Čech, ale celé Habsburské monarchie. Tato epocha trvala více méně až do 90. let 20. století i když v rozličném měřítku. Do roku 1945 byly velké textilní fabriky součástí soukromého sektoru, poté přišlo znárodnění a jednotlivé podniky byly spojeny po celé republice do národních závodů. Textilní charakter města tedy přetrvával i po celé období komunismu. Postupný úpadek textilního odvětví započal po pádu železné opony v 90. letech. Do dnešních dnů se zachovalo v Aši jen minimum podniků věnujících se textilní výrobě s porovnáním z předešlých desetiletí. Nejen v Aši, ale v celém Ašském výběžku do dnešní doby pochopitelně zůstala řada architektonických památek jako upomínka na tuto prosperující dobu, především z konce 19. století a první poloviny století 20. Jedná se hlavně o větší či menší budovy továren, které utvářely od počátku výstavby charakter toho regionu jak ve městech, tak v menších obcích a ve značné míře jej utváří dodnes. V Aši jsou tyto objekty stále součástí zástavby centra města i přilehlého okolí a spoluutvářejí tak jeho neodmyslitelný charakter. Tento aspekt „historické paměti“ je stále nejenom ve městě ale v celém regionu všudypřítomný.

Dalším specifickým a neméně významným rysem s delší tradicí, než má textilní výroba, je náboženské vyznání místního obyvatelstva. Ašsko se stalo díky svým zeměpánům, rodem Zedtwitzů evangelickým již v 16. století. Jako jediné území Čech si toto postavení udrželo i po třicetileté válce, kdy jediným povoleným náboženstvím na území Habsburských zemí s výjimkou Slezska

³³ KLÍMA, Arnošt, Manufakturní období v Čechách, Praha 1955, s. 523.

byla katolická víra. Rod Zedtwitzů těžil z postavení říšských hrabat a odvolával se na českého krále Jana Lucemburského, který Ašsko přiřadil k zemím Koruny české jako zástavné léno, tedy oblast, která nebyla formální součástí českého království. Roli hrála také geografická poloha Ašska, které sousedilo s evangelickým Saským kurfiřtstvím, později královstvím. Bylo tedy jediným územím Čech, které odolalo habsburské rekatolizaci a mohlo se v době náboženského útlaku svobodně hlásit k luteránství.

3.2. Výměna obyvatelstva jako zásadní zlom v kolektivní paměti

Československo bylo zemí, která měla před druhou světovou válkou velmi rozmanitý charakter, státem, kde žilo několik různých národností vedle sebe, ať už to byli Češi a Slováci, nebo Němci, Maďaři, Poláci, Rusíni, Ukrajinci či Židé. Tento mnohonárodnostní charakter se začal měnit během této války.

Téměř celá židovská a romská komunita byla za války vyhlazena a velké národnostní skupiny jako Němci a Maďaři měly být nakonec z republiky vysídleny. Už během války se reálně uvažovalo o vystěhování německé menšiny, elementu, se kterým se už údajně nemůže do budoucna počítat a který jenom republiku ohrožuje a rozvrací. Konečné platnosti toto rozhodnutí nabylo na konferenci, která se konala v srpnu 1945 v německém městě Postupimi, nedaleko Berlína. Zástupci vítězných velmocí rozhodli o odsunu německé menšiny ze států jako je ČSR, Polsko, Maďarsko, ale i jiných východních oblastí Evropy obydlených Němci.

Než se rozhodlo o vysídlení téměř celé německé menšiny, uvažovalo se několikrát o méně radikálním řešení, jako bylo podstoupit pohraniční oblasti s většinovým německým obyvatelstvem, které jsou za linií pohraničních opevnění. Jednalo se většinou o pohraniční výběžky. Tato území měla být kompenzována výměnou za jiné.³⁴ V těchto oblastech žilo nejméně 800 000–

³⁴ STANĚK, Tomáš, ARBURG von, Adrian, Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951, Středokluky 2010, s. 202.

900 000 Němců.³⁵ Podle tzv. Benešova plánu³⁶ měl být další milion až milion a půl Němců přijato Německem a v republice by zbylo okolo dalšího milionu německých občanů, kteří by v tomto počtu nebyli již tak velkým problémem. Jednou z oblastí, jež se vždy v této souvislosti zmiňovala, byl také Ašský výběžek. Nejdříve se mluvilo o celém Chebsku, do kterého Ašsko geograficky spadalo, později již jen o Ašském výběžku a dále např. o Frýdlantském nebo Šluknovském výběžku. Tyto oblasti neměly narušit za žádných okolností hranice státu. Dokonce ještě v únoru 1945 E. Beneš uvažoval o výměně určitých oblastí.³⁷ O Ašském výběžku se tedy až do konečného rozhodnutí o odsunu diskutovalo jako o možné variantě podstoupeného území.

V samotném Československu žilo okolo tří a půl milionu Němců a z toho mělo být přibližně tři miliony odsunuto do čtyř okupačních zón v Německu, které byly rozděleny mezi jednotlivé vítězné mocnosti, a to Velké Británie, USA, Francie a Sovětského svazu. Státem kontrolované odsuny měly začít počátkem roku 1946, ale ještě než mohly být řádně připraveny, proběhl po skončení války tzv. divoký odsun, kdy byli příslušníci německé menšiny vyháněni za hranice za často nelidských podmínek díky počáteční euforii českého obyvatelstva z vítězství a nenávisti vůči Němcům z předcházejících okupačních let. Mezi nejznámější patří tzv. pochod smrti Němců z Brna, kdy bylo z města vyhnáno na hranice s Rakouskem téměř 30 000 Němců, nebo masakr v Ústí nad Labem, kde bylo 31. července ubito několik desítek německých občanů.³⁸ Díky protestům americké a britské vlády se situace po zakročení československých úřadů zklidnila a poté byl již odsun prováděn relativně humánně.

Tehdejší směrnice k odsunu Němců stanovovaly na jeden vypravený vlak 40 vagónů, po maximálně 40 osobách ve vagóně. Jedna souprava tedy mohla vézt nejvíce 1200 osob. První transport s německým obyvatelstvem vyjel do

³⁵ HOUŽVIČKA, Václav, *Návraty sudetoněmecké otázky*, Praha 2005, s. 281.

³⁶ Tzv. pátý plán ze září 1938, který byl vyslán E. Benešem do Paříže jako možné řešení sudetoněmecké otázky.

³⁷ HOUŽVIČKA, Václav, *Návraty sudetoněmecké otázky*, Praha 2005, s. 281.

³⁸ GLOTZ, Peter, *Vyhnání*, Praha 2006, s. 74.

Německa 1. března 1946.³⁹ Vagóny byly naplněny maximálně možným počtem Němců. Tzv. sběrným střediskem, kde byli shromažďováni Němci předtím, než měli být odsunuti, se v Aši stala továrna s názvem Askonas na tehdejší Ringstrasse (dnešní Okružní ulice). Z ašského okresu bylo vysídleno na 27800 obyvatel ve 27 transportech. Dodatečný odsun byl proveden ještě v březnu 1947.⁴⁰ Z Ašska tak bylo vystěhováno více než 60% německé populace, která nebyla následně ani z poloviny nahrazena nově příchozím obyvatelstvem.

Pro opětovné dosídlení poloprázdného pohraničí bylo rozhodnuto o přesunu obyvatelstva z vnitrozemí Čech a ze států, kde byly české a slovenské menšiny – například volynští Češi ze SSSR nebo česká a slovenská menšina z rumunského Banátu,⁴¹ týkalo se to ale i jiných národností jako například jihoslovenských Maďarů, Romů nebo později také Řeků.⁴² Utvořila se zde tak pestrá skladba nového obyvatelstva. V československých pohraničních městech se vytvořila ještě složitější etnická skladba obyvatelstva, než byla kdy před tím. Nejdůležitější však bylo, že Češi a Slováci získali nad německým obyvatelstvem procentuální převahu. V říjnu 1946 bylo na Ašsku 20 341 obyvatel, ze kterých bylo již jen 8963 německé národnosti.⁴³ Výměna obyvatelstva způsobila na Ašsku, ale i jiných oblastech, značné snížení hustoty osídlení. Do dnešní doby se v centru Aše nacházejí velké proluky mezi domy, které nebyly po těch zbořených již zastavěny. V mnoha pohraničních městech s bývalou německou většinou jako jsou například Cheb, Karlovy Vary, Teplice, Liberec nebo Ústí nad Labem, byly počty obyvatel postupně doplněny, i když ne na zcela původní úroveň.⁴⁴ Město Aš se však nepodařilo

³⁹ Převzato z: Aš 1918-1948, Aš 2006, s. 93.

⁴⁰ Tamtéž, s. 101.

⁴¹ Oblast v jihovýchodní Evropě mezi Srbskem, Sedmihradskem a Maďarskem. Do Banátu v polovině 19. století přišla početná česká komunita. Češi zde založili obce Svata Helena, Svata Alžběta, Rovensko nebo Šumice.

⁴² Obyvatelé řecké národnosti emigrovali do Československa po řecké občanské válce (1946–1949), kdy se země zmítala v těžké krizi.

⁴³ Tamtéž, s. 98.

⁴⁴ Dosídlování českých měst trvalo i několik desetiletí. Liberec měl před válkou 89 018 obyvatel. V roce 1950 měl 64 904 obyvatel, avšak až v roce 1980 dosáhl předválečného stavu.

osídlit ani z poloviny a z města s bytovým fondem pro téměř 30 000 obyvatel se stalo během několika měsíců město desetitisícové.⁴⁵

⁴⁵ Aš měla v roce 1930 22 930 obyvatel. V roce 1950 je zaevidováno ve městě 10 784 obyvatel. Celkový úbytek obyvatelstva Aše činil celých 47%. Tento stav se již nikdy nepodařilo významněji navýšit. Více na: *Český statistický úřad | ČSÚ* [online]. [24.07.2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20538302/13n106cd1.pdf>

4. Památky

4.1 Památky jako nositelé historické paměti

Jednou z definic kulturní památky podle zákona o památkové péči je, že kulturní památkou jsou movité a nemovité věci, popřípadě jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické.⁴⁶ Ašsko bylo do první poloviny 20. století poměrně bohaté na památky různého typu. Jednalo se o památky drobnějšího charakteru jako smírčí kříže,⁴⁷ kapličky apod. V každé obci bylo možno nalézt mnoho ukázek lidové architektury, v podobě hrázděných či roubených objektů nebo kombinací obou variant.⁴⁸ Dále to byly historické technické stavby – hamry, mlýny aj. V ašském výběžku se nacházelo také několik panských sídel, která ale byla postupem času po druhé světové válce částečně nebo zcela zničena. Do dnešní doby se zachoval pouze novogotický zámeček v Doubravě, ruiny hradu Neuberg v Podhradí, v Hazlově nebo v Kopaninách. Zcela zaniklá panská sídla stávala v Krásné, Smrčině nebo v Aši. Do dnešní doby se také mnohdy zachovaly průmyslové objekty v podobě továrních komplexů, které nestály pouze v samotné Aši, ale od 19. století vznikaly i v dalších menších obcích. V samotné Aši existovalo podle sčítání domů v roce 1950 2208 domů, což bylo o 290 více než v sousedním Chebu, který měl ale přibližně o 9000 obyvatel více.⁴⁹ Hustá zástavba města se formovala od středověku v okolí bývalého evangelického hřbitova a dnešního Goethova náměstí. Největší stavební rozvoj zažívala Aš

⁴⁶ Zákon č. 20/1987 Sb. O památkové péči.

⁴⁷ Při ašském muzeu sídlí společnost pro výzkum kamenných křížů, která eviduje v celorepublikové síři kamenné kříže.

⁴⁸ Ašsko byla oblast, kde se protínaly oblasti tzv. hrázděného chebského domu a domu krušnohorského. Díky dostatku dřeva však hrázděné stavby nebyly v oblasti zastoupeny v takové míře jako například v sousedním Chebsku.

⁴⁹ Český statistický úřad | ČSÚ [online]. [24.07.2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20538302/13n106cd1.pdf> s. 340-341.

od druhé poloviny 19. století, díky průmyslové revoluci. Postupem času se město rozrůstalo do všech stran, nejvíce směrem na jih, při silnici na Cheb. Vznikaly tovární komplexy, které dotvářely siluetu města, kterému se postupem času začalo přezdívat město parků a komínů. Zámožné ašské měšťanstvo budovalo mnoho činžovních domů v tzv. historizujících slozích, ty se nestavěly pouze při dnešní Hlavní ulici, ale také v dalších částech města. Dále přibývaly veřejné budovy – školy, spořitelny, okresní soud, jatka, tzv. hasičárna, knihovny, tělocvičny a společenské domy různých politických stran. Vše doplňovaly vily majitelů továren, kteří si často svá sídla nechávala postavit v blízkosti svých fabrik.⁵⁰ Další neméně významným urbanistickým prvkem v zástavbě města dotvářející jeho průmyslový charakter byly dělnické domy, které vznikaly často s jednotně vypracovanými průčelími. Do první poloviny 20. století se město ještě rozrůstalo o nové vilové čtvrti a řadovou zástavbou pro střední třídu. V neposlední řadě vznikala i místa pro odpočinek a kulturní vyžití obyvatel regionu. Ať už jím byl lesní park Hainberg (dnes Háje) s Bismarckovou rozhlednou a bobovou dráhou, ke kterému vedla z města cesta lemovaná několika pomníky upomínající na německé velikány nebo malý zvířecí park zbudovaný v Geipelově parku. Odsun německého obyvatelstva a nedostatečné dosídlení způsobily nejen v samotné Aši, ale v celém Ašském výběžku, více jak poloviční ztrátu obyvatelstva s porovnáním se stavem předchozím. To se samozřejmě muselo projevit na stavu neobydleného bytového fondu. Ve všech obcích bylo možno najít dlouhá desetiletí desítky neobydlených budov, v Aši se jednalo o několik set čísel. Paradoxem zůstává, ale pochopitelné je, že zůstaly neobydlené především ty domy, které byly těmi nejstaršími. Zanikaly tak především budovy historicky cenné a k bydlení se vybíraly ty, které byly z novější doby. V menších obcích to byly domky především z meziválečné doby. Prázdné objekty se postupně demolovaly. V Aši se to týkalo zpočátku především samotného historického centra okolo Goethova náměstí a okolních ulic, oblasti okolo evangelického

⁵⁰ Některé z těchto vil přesahovalo svým uměleckým zpracováním i hranice města, potažmo celého regionu. Několik jich lze objevit i v edici slavných vil, které byly publikovány podle jednotlivých krajů. ČERNÝ, Zbyněk, HORVÁTHOVÁ, Jana, RUND, Michael, ZEMAN, Lubomír (ed.), Slavné vily Karlovarského kraje, Foibos, 2010.

kostela a čtvrti Mikulov v okolí katolického kostela. Postupem času se začalo s demolicemi i na Hlavní ulici, v oblasti centrální části města v lokalitě dnešního Masarykova náměstí, které vzniklo vybouráním zastavěného prostoru a dále v dalších částech, kde stály především činžovní domy z přelomu 19. a 20. století. Ve městě zmizely celé ulice a dokonce i jedna celá čtvrť jménem Westend, která se nacházela v těsné blízkosti hraničního přechodu Aš-Wildenau, tedy v místě, které nebylo díky své poloze u hranice cíleně dosídleno.

Tato výše popsaná realita, kterou si jistě mnoho obyvatel uvědomovalo již v průběhu pozvolné destrukce těchto míst, se ale stala závažnou otázkou až po roce 1989, kdy mohlo být na plno řečeno, o jak barbarský způsob zúčtování s minulostí se jednalo. Poté, co se Československo otevřelo světu a mohlo se začít zabývat i problémy, o kterých se v době komunismu nebylo možné otevřeně ani zmínit, se ukázaly jako velmi složité a přitom poměrně zásadní pro život obyvatelstva ašského regionu. Lidé si začali uvědomovat, že mnoho škod napáchaných předchozím režimem není možné snadno napravit.⁵¹

4.2. Památky na Ašsku

V této kapitole bychom se zaměřili na jednotlivé významnější památky, které se v Ašském výběžku nacházejí. Jedná se o kulturní nemovitě objekty, které jsou zapsány v Ústředním seznamu kulturních památek ČR. Jak již bylo zmíněno, velká část hmotných památek byla po druhé světové válce na Ašsku zbourána, a tak je tato nejzápadnější část České republiky v porovnání

⁵¹ Západočeská Aš, kdysi výstavné a bohaté město plné příjemných vilek a rušných ulic, je přeměněno v nepochopitelný propletenec architektonických zruďností. Na místě kdysi krásného Goethova náměstí stojí panelové sídliště, na jiném místě byly domy zbourány a vzniklému prostoru se začalo říkat náměstí. Tam, kde byl hřbitov, je dnes tenisové hřiště. Situace je o to absurdnější, že Aš formuje první dojem cizinců, kteří k nám ze Západu přijíždějí.“ Jsou to velmi tvrdá slova a jen velmi těžko se jim můžeme bránit. Sami jsme si to uvědomili při otevření železné opony, kdy jsme si s lítostí a s hanbou museli přiznat jak neuctivě a bezohledně jsme se k svému novému domovu ta desetiletí chovali. Z bohatého Ašska zahlceného průmyslem nezůstalo ani památky Převzato z: Kronika města Aše 1995, s. 56.

s jinými městy či obcemi karlovarského kraje na městské či vesnické památkové rezervace nebo zóny poněkud chudá.⁵²

Lidové stavitelství v Hranicích a Krásné

Pět lidových budov se nachází v Hranicích, z toho jedna v obci Krásná. Jde o typické původní lidové stavby ašského výběžku, které byly převážně roubené. Chráněny jsou od roku 1992, jedna od roku 1958.⁵³

Hrad Neuberg v Podhradí

Hrad v Podhradí byl největším panským sídlem rodu Zedtwitzů na Ašsku. Své jméno dostal po rodu Neubergů, kteří ovládali Ašsko před Zedtwitzi. V jeho prostoru pak v průběhu času vzniklo několik zámeckých staveb, ze kterých dnes neexistuje v původním stavu ani jedna. V areálu se dochovala válcová hradní věž. Památková ochrana byla vyhlášena v roce 1958.⁵⁴

⁵² Městské památkové rezervace v Karlovarském kraji najdeme v Chebu, Františkových lázních, Mariánských lázních, Karlových Varech a Lokti. Městské památkové zóny jsou v Bečově nad Teplou, Horní Blatné, Horním Slavkově, Jáchymově, Ostrově, Teplé, Toužimi, Valči a Žluticích. Vesnické památkové rezervace byly vyhlášeny v Doubravě a Novém Drahově. Vesnické památkové zóny jsou v Beranově, Dolních Lažanech, Dolním Rychnově, Kojšovicích, Kosmové, Královském Poříčí, Popovicích a Salajně.

⁵³ *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?h=A%C5%A1&chranenoTed=1&hlObj=1&fulltext> [23.07.2019].

⁵⁴ hrad Neuberg, zřícenina – *Památkový Katalog*. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/hrad-neuberg-zricenina-16178472> [23.07.2019].

Katolický kostel svatého Mikuláše

Tento novorenesanční římskokatolický kostel byl vystavěn v letech 1867-1871 na místě menšího kostela pocházejícího z 2. poloviny 18. století.⁵⁵ Po vyhoření evangelického kostela to je jediný kostel, který se dnes v Aši nachází. Památkově je chráněn od roku 1993.⁵⁶

Lutherův památník

Této soše je věnována samostatná část této práce. (viz Podkapitola 6.6.)

Evangelický kostel Dobrého pastýře v Podhradí

Nejmenší ze všech původních evangelických kostelů na Ašsku pochází z druhé poloviny 17. století. Nepravidelně se zde také konají bohoslužby v českém i německém jazyce. Kostel je chráněn od roku 1958.⁵⁷

Evangelický kostel svatého Martina v Hranicích

Kostel pochází z druhé poloviny 17. století. Podobně jako u ašského a podhradského kostela mu jeho přestavba vtiskla barokní vzhled. Obdobně je i jeho věž postavena na čtvercovém základě s osmibokou nástavbou zakončenou cibulovitou kupolí. Chráněn je od roku 1958.⁵⁸

⁵⁵ Kolektiv autorů, Aš v zrcadle času, Aš, 2005, s. 50.

⁵⁶ kostel sv. Mikuláše - Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-mikulase-14448300> [23.07.2019]

⁵⁷ kostel evangelický – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-evangelicky-20417127> [23.07.2019].

⁵⁸ kostel evangelický – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-evangelicky-20417127> [23.07.2019].

Pomník obětem první světové války v Hranicích

Pomník pochází z roku 1928. Byl zhotoven v klasicizujícím stylu Karlem Wilfertem mladším z Chebu. Pomník stojí na hranickém hřbitově v blízkosti evangelického kostela. Chráněn jako kulturní památka je od roku 2018.⁵⁹

Salva Guardia

Kamenný reliéf pochází z 1. poloviny 18. století. Obsahuje císařský znak a erby, které připomínají osvobození města od povinného ubytování vojsk. Dříve se nacházel v oblouku zámecké brány, nyní je umístěn na rohovém pilíři zahrady ašského muzea.⁶⁰ Salva Guardia je jednou z nejstarších nemovitých památek, na které se vztahuje památková ochrana. Památkově je chráněna od roku 1958.⁶¹

Kamenný hřbitovní most

Nejstarší dochovaná stavební památka v Aši pochází z 2. poloviny 18. století je most, který byl postaven kvůli spojení staré a nové části evangelického hřbitova. V nejbližší době by mělo dojít k jeho rekonstrukci. Chráněn je od roku 1958.⁶²

Spořitelna

Budova bývalé ašské spořitelny byla postavena v secesním slohu roku 1904 významným německým architektem Josefem Zaschem. Dům stojící na

⁵⁹ pomník obětem I. světové války – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pomnik-obetem-i-svetove-valky-11219288> [23.07.2019].

⁶⁰ Kolektiv autorů, Aš v zrcadle času, Aš, 2005, s. 50.

⁶¹ architektonizované sochař. dílo - nika s reliéfem Salva Guardia - Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/architektonizovane-sochar-dilo-nika-s-reliefem-salva-guardia-15213381> [23.07.2019].

⁶² silniční most – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/silnicni-most-14483302> [23.07.2019].

Hlavní ulici je první budovou, kde se z levé strany směrem od Goethova náměstí zastavilo rozsáhlé bourání historického centra po roce 1945. V dnešní době se v budově nachází knihovna města Aše. Dům je po rozsáhlé rekonstrukci a pod památkovou ochranu spadá od roku 2017.⁶³

Vila Gustava Geipela

Rodinná vila významného ašského továrníka se nachází v centru města, v ulici směřující k nádraží Aš-město. Dům byl postaven roku 1888 ve stylu historizujícího romantismu s neorenezančními a neobarokními motivy. Po dlouhá léta v budově sídlilo obvodní oddělení Policie ČR. Dnes je budova prázdná a čeká na další využití. Památkově chráněna je od roku 2015.⁶⁴

Tělocvična (Jahnturnhalle)

Tato budova byla vystavena v letech 1912–1913 v secesním slohu pro potřeby ašského tělovýchovného spolku, který patřil k jedněm z nejstarších v habsburské monarchii. Své působiště zde našel Konrad Henlein, který zde zastával pozici turnerského učitele. V druhé polovině 20. století byla tělocvična přizpůsobena potřebám města jako společenský sál. Později zde mělo své sídlo AKS (Ašské kulturní středisko). Nachází se zde také dva malé sály pro divadelní a hudební události. Tento objekt byl zapsán jako nemovitá kulturní památka v roce 2019.⁶⁵

⁶³ spořitelna – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/sporitelna-11164219> [23.07.2019].

⁶⁴ vila Gustava Geipela – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/vila-gustava-geipla-12232528> [23.07.2019.]

⁶⁵ tělocvična - Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/telocvicna-11164243> [23.07.2019].

Interiér bývalého kožešnictví

Jako kulturní památka je chráněn interiér bývalého kožešnictví nacházejícího se v secesním činžovním domě na Hlavní ulici, přes který vede jeden z mála ve městě zachovaných průchodů směrem k dnešnímu Poštovnímu náměstí. Několik let se již v prostorách bývalého kožešnictví nachází restaurační zařízení. Interiér byl jako kulturní památka na seznam zapsán roku 1992.⁶⁶

Smírčí kříže

Na území Ašského výběžku se nachází sedm smírčích křížů, které jsou chráněny jako kulturní památka, a to od roku 1958 a jeden od 2002.⁶⁷

Papírna v Doubravě

V obci Doubrava se nacházejí zbytky bývalé papírny založené v roce 1750. Jde o základy objektu, zbytky vodního náhonu, kamenné mlecí kolo, kamennou nádrž holandru, několik nádrží a míchacích kádí na papírovinu. V posledních letech prošel prostor renovací. Pozůstatky papírny jsou chráněny od roku 1991.⁶⁸

Zřícenina zámku v Kopanínách

V Kopanínách se nacházejí ruiny renesančního zámku z počátku 17. století, jehož gotické základy se datují na přelom 15. a 16. století. Z celého

⁶⁶ interiér býv. kožešnictví – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/interier-byv-kozesnictvi-15261580> [23.07.2019].

⁶⁷ *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?h=A%C5%A1&chranenoTed=1&hlObj=1&fulltext> [23.07.2019].

⁶⁸ papírna – soubor fragmentů býv. papírny – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/papirna-soubor-fragmentu-byv-papirny-15298897> [23.07.2019].

komplexu budov se zachovala jediná, která je v současnosti opravována. Chráněna je jako kulturní památka od roku 2010.⁶⁹

Evangelický kostel v Mokřínách

Evangelický kostel v Mokřínách byl zbudován v letech 1912–1914 významným německým architektem Ottou Bartningem. Kostel byl vystaven záměrně do podoby, která navazuje na evangelické kostely Ašského výběžku. Měl tak navazovat na zdejší evangelickou tradici. Po roce 1946 přešla stavba do správy pravoslavné církve. V roce 1994 byl předán Českobratrské evangelické církvi v Aši. Památkově je chráněn od roku 2018.⁷⁰

⁶⁹ zámek, zřícenina – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/zamek-zricenina-18427668> [23.07.2019].

⁷⁰ evangelický kostel – Památkový Katalog. *Památkový Katalog* [online]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/evangelicky-kostel-13039969> [10.07.2019]

5. Evangelická církev na Ašsku

5.1. Historie ašské evangelické církve

Jak uvádí Jaroslav Kadlec, Lutherovo učení záhy strhlo velkou část obyvatelstva německy mluvících zemí, ještě větší úspěch měl ale v českých zemích.⁷¹ Naše německé katolické obyvatelstvo začalo houfně přecházet na evangelickou víru. Z velké části na tom samozřejmě měli zásluhu zemští páni, kteří když se rozhodli, že přijmou novou víru, museli ji přijmout i jejich poddaní.

V raném novověku se na Ašsku začne prosazovat reformace a během 30. a 40. let 16. století je Ašsko téměř celé reformované. Díky své poloze na rozhraní českého státu a říše, bylo Ašsko jedním z prvních území Habsburské monarchie, kde protestantismus převážil.

Přesný příchod počátku reformace na Ašsko přesně není jasný, ale začala se záhy brzy uplatňovat po sněmu ve Wormsu (1521), na kterém byl také přítomen jeden z pánů ze Zedtwitz (Hans nebo Heinrich), který vzal nový reformační program za vlastní a podle kterého také přijali tuto víru obyvatelé Ašska.

Dalším podnětem k šíření reformace do ašské oblasti bylo sousedství se Saskem na severu, které se velmi brzy celé stalo protestantským, a na jihu měli jistě vliv franské vesnice, které přebíraly nové učení a přitom spadaly církevně pod Aš. V roce 1642 je doloženo první evangelické kázání pastorem Johannem Krügerem, který byl ale po necelém roce působení z Aše vyhnán, kvůli novým a nezvyklým praktikám, místním obyvatelstvem.⁷² Další evangelický duchovní Georg Müller ze Sokolova, který lépe chápal místní mentalitu, v Aši působil 13 let.

⁷¹ Kadlec, Jaroslav, Přehled českých církevních dějin, Praha 1991, s. 10.

⁷² Diplomová práce Mgr. Pavel Matala, Náboženská otázka na Ašsku a Chebsku, HTF UK, 2003, s. 77.

Ašsko získali po Řádu německých rytířů do svého majetku Zedtwitzové. Nejvážnějším ohrožením zdejší víry byla Šmalkaldská válka. Vítězství katolických Habsburků sice jejich pozice ohrozilo, ale již v roce 1555 Augšpurským mírem byl svár vyřešen bez vážnějších problémů až do let třicetileté války.

Krátce po potlačení vzpoury českých stavů (1620) se započalo s důslednou rekatolizací českých zemí. Hned první rekatolizační dekrety (1621) se vztahovaly na nekatolické duchovenstvo a jejich vypovězení z Čech. Jako první byli vypovězeni českobratrští a kalvíniští duchovní. Po nich následovali evangeličtí duchovní české konfese a následně poté také němečtí luterští duchovní, kteří byli vypovězeni dekretem z 25. října 1622.

Ašské panství se stalo za třicetileté války novým domovem pro uprchlíky z českých zemí, kteří museli nuceně opustit svou vlast, jelikož se nemohli veřejně hlásit ke své víře. To byl také jeden z podmětů, kdy na Ašsko přišlo mnoho zdatných řemeslníků, a to následně umožnilo této oblasti stát se v dalších letech prosperujícím územím.⁷³ Už na počátku největšího válečného konfliktu 17. století – třicetileté války, se postupovalo proti nekatolíkům v Habsburské monarchii přísně, zvláště v Čechách. Na Ašsku se vcelku nic nedělo. Právě naopak – v roce 1622 je postaven nový evangelický chrám, událost v té době skutku nevídaná.

V době, kdy byla již velká část vnitrozemí rekatolizovaná, byli nuceni příkazem ze dne 20. září 1628 evangeličtí duchovní opustit Cheb, čímž se tento příkaz také vztahoval na Ašsko.⁷⁴ Z Aše se však podařilo po velkém tlaku z Vídně vypovědět duchovní až v roce 1629. Na Ašsku ke skutečné rekatolizaci ale nikdy nedošlo. Zedtwitzové se usilovně a s pomocí saského kurfiřta i jiných říšských pánů snažili Ašsko od násilné rekatolizace odvrátit a zachovat náboženskou svobodu.

⁷³ Kolektiv autorů, *Aš v zrcadle času*, Aš 2005, s. 11.

⁷⁴ Hildemann, Emil. *Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde A.B. Asch*, 1899. s. 38.

V letech, kdy v Aši nesměli působit evangeličtí duchovní, se konaly bohoslužby v lesích nebo vesnicích spadajících církevně pod ašskou farnost, které ale byly na říšské půdě. Spor byl vyřešen v roce 1648 konečným Vestfálským mírem, kde byl také uveden v platnost duchovní stav z let 1627, kdy ale ještě na Ašsku byli evangeličtí duchovní. Tímto se stává Ašská oblast jedinou oblastí v Českém království s protestantskou vírou.⁷⁵

Zatímco na rekatolizovaných panstvích habsburské monarchie stát neustále upevňoval svou moc nad církví a snažil se stále více zasahovat do jejích vnějších i vnitřních záležitostí a činil si nárok na „iura circa sacra“ (právo řídit vnější církevní záležitosti), tuto funkci Zedtwitzové mohli vykonávat jako zemští páni na Ašsku i po třicetileté válce sami.

18. století bylo období hospodářského rozkvětu. Ve znamení zdejší náboženské svobody tu byly podstatně odlišné podmínky pro rozvoj řemesel. Jinde bylo usazování evangelických věřících zakazováno, zde nikoliv. Na Ašsko se stěhovali evangeličtí obyvatelé především ze Saska. Už v polovině 17. století, se zde začaly budovat papírny, které Ašsko proslavily i za hranicemi habsburského státu. Dalším výnosným podnikáním se v ašské podhorské oblasti stal chov ovcí, pro který zde byly opravdu příznivé podmínky. Ovce poskytovaly vlnu pro tkalce sukna. Dostatek vodních toků umožnil výstavbu papíren, mlýnů a později i barvíren. Pěstoval se tu i len, který používali pro svou činnost platněři. Proto také nadále narůstá počet obyvatel a tím i věřících. Všechny tři evangelické kostely byly z kapacitních důvodů přestavovány. Roku 1747 byl přebudován ašský kostel, který po přestavbě chrámové lodi mohl pojmout až 4000 věřících.⁷⁶

Reformami Marie Terezie stát začíná ostře zasahovat do církevních poměrů, které měli dosud na starosti výhradně hrabata ze Zedtwitz, ale zdejší náboženská práva jsou jim císařovnou znovu potvrzena. Toleranční patent z roku 1781 povoluje další v habsburské monarchii nekatolická náboženství (augsburské, helvetské, pravoslavní) ale s mnohými omezeními jako např.

⁷⁵ Kolektiv autorů, Aš v zrcadle času, Aš 2005, s. 11.

⁷⁶ Kolektiv autorů, Aš v zrcadle času, Aš 2005, s. 14.

povolení pouze soukromých bohoslužeb, nekatolické modlitebny neměly mít navenek ráz kostela, nesměly mít zvony, vchod nesměl být z ulice a řadu dalších jiných podmínek i když zajisté byl patent průlomovým dokumentem od dob tuhé katolické reformace. V roce 1749 bylo v ašské evangelické obci zaregistrováno okolo 18000 duší.

19. století je ve znamení prudkého rozvoje textilního průmyslu, který Ašsko dlouhodobě velmi ovlivnil. Došlo zde k prudkému růstu počtu obyvatel, a to hlavně přistěhovalectvím – jak ze sousedního Chebska, tak z Bavorska a ze Saska. V roce 1850 se stává Ašsko okresem a město Aš okresním městem. Tímto rod Zedtwitzů přichází o své několikasetleté výsadní postavení při správě Ašska. Do konce 19. století se stává centrum oblasti Aš největším průmyslovým střediskem západních Čech a desátým největším městem v Čechách. 19. století bylo na Ašsku také ve znamení dalšího přílivu nových věřících. Nebyli to také jenom evangelíci, ba naopak, značně se zde začala rozrůstat katolická komunita, která zde ve 30. letech 20. století získala téměř 35 % věřících celého okresu. V letech 1883 zde nechala evangelická obec postavit sochu Dr. Martinu Lutherovi, kterou nechala umístit přímo naproti evangelickému kostelu.

Na přelomu století se zakládali různé evangelické spolky, život této komunity byl velmi čilý. Byly také nově stavěny evangelické kostely v Mokřínách (1913) a Hazlově (1907). Roku 1869 se ašské sbory staly součástí evangelické církve augsburského vyznání v Rakousko-Uhersku.

Do 20. století vstoupilo Ašsko jako průmyslově vyspělý a bohatý region. Přestože Ašsko bylo jednou z nejmenších oblastí se sídlem okresu, jednalo se o jednu z nejhustěji obydlených oblastí Čech. 28. 10. 1918 se stalo Ašsko součástí nově vyhlášené Československé republiky, ale již záhy bylo začleněno do separatistické provincie Deutschböhmen. Po obsazení československými vojsky se Ašsko stalo trvale součástí nové republiky, a to až do roku 1938, kdy bylo na základě mnichovské dohody začleněno do

Hitlerova Německa. V roce 1922 byli místní věřící zahrnuti do Německé evangelické luterské církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

„V neklidných dobách pro Ašsko mezi dvěma světovými válkami byl majestátní evangelický kostel se svou mohutnou široko daleko viditelnou věží, vysokou chrámovou lodí symbolem bezpečí, hradem útěchy a naděje, kde lidé nacházeli klid pro svoji zastrašenou duši. Ve válečné vřavě, která přinesla neskutečně mnoho utrpení, mnozí z nich nacházeli právě v tomto kostele útěchu a naději, aby mohli přestát zlé časy.⁷⁷

Po skončení druhé světové války, se vedly o Ašsko na zahraniční půdě vleklé spory o jeho budoucnost – má-li se připojit k Bavorsku nebo zůstat v rámci československého státu. Ašský výběžek byl totiž nejvíce německy osídlenou oblastí u nás. Z téměř 45 000 obyvatel okresu se v prvních letech po vysídlení na celém Ašsku ustálil jejich počet na 17 000. Jenom město Aš mělo před začátkem vysídlování okolo 28 000 obyvatel, ale za pouhé dva roky (1945–1947) z ní byla desetitisícová obec. To se muselo projevit i na charakteru zástavby tohoto města. Odhaduje se, že postupně bylo celých 60 % domů strženo. O nic lépe na tom nebyly ostatní obce na Ašsku. Na Ašsko byli posílání dosídlovacími úřady většinou nově přistěhovalí ze zemí východní Evropy a méně i z českého a slovenského vnitrozemí. Většinou bylo obyvatelstvo katolické. Z evangelického Ašska se stala oblast katolická, množství evangelíků rapidně pokleslo.

Po roce 1945 se Ašský evangelický sbor stal nejzápadnějším sborem Českobratrské církve evangelické, která tu navázala na kořeny německé luteránské církve v Čechách. Kromě samotné Aše fungovaly další tři kazatelské stanice, a to v Hranicích, Podhradí a Verněřově s věřícími roztroušenými v 17 obcích. Nejdříve ašská kazatelská stanice spadala pod Mariánské Lázně. K osamostatnění došlo v roce 1946. Vzhledem k promísení obyvatelstva Ašska se sbor stal nejen dvoujazyčným, kdy se kázalo i německy mluvícím obyvatelům, kteří zde zůstali, ale také z pohledu protestantismu

⁷⁷ *Ascher Ländchen* [online]. Dostupné z: <http://www.asch-boehmen.de/c/index2c.htm> [23.06.2017]

dvoukonfesijním (dvě různá pojetí vyznání evangelické víry). V Aši se konaly každou neděli bohoslužby v obou jazycích a v ostatních kazatelských stanicích střídavě.

V roce 1960 vyhořel evangelický kostel v Aši a jako náhrada byla zřízena ve farním domě modlitebna, která slouží od roku 1962 ašským evangelíkům dodnes. Oproti předválečnému počtu ašských evangelíků, kterých bylo na Ašsku přes 25 000, klesl jejich počet v 60. letech 20. století pouhých 1 290 jedinců.⁷⁸ Od 70. let 20. století byl po nuceném odchodu faráře Amose Jeschkeho (politické důvody) ašský sbor často bez vedení a víra zde upadala. Přesto se stále konaly bohoslužby jak v českém, tak i německém jazyce.

Nové období pro sbor začíná po roce 1989, kdy se otevřely po dlouhých 40 letech hranice do západního světa. Sbor v posledních letech sice stárne a početně slábne, ale přesto je v ašském sboru k roku 1998 651 věřících.⁷⁹ Sbor začíná navazovat kontakty s evangelickými sbory s Bavorska i ze Saska. Do ašského sboru přicházejí němečtí občané, většinou bývalí Ašané, kteří se účastní bohoslužeb na české straně. Dnes je tento sbor posledním dvoujazyčným sborem v českém pohraničí.⁸⁰ Jak je poznamenáno současným ašským farářem Pavlem Kučerou: „Kostely v Podhradí, Mokřínách i Aši se stávají místem setkávání a smíření Čechů a Němců. Tuto službu smíření není dost dobře možné ocenit, její hodnota je nesmírná.“⁸¹

Ašské výjimečné postavení v náboženské otázce se projevilo i v architektuře. Na Ašsku se z části zachovaly historicky cenné církevní stavby, které jsou si v mnohém velmi podobné. Věže všech tří nejstarších evangelických kostelů jsou založeny na stejném čtvercovém základě, dvakrát se zužujícím, s osmibokou nástavbou a cibulovitou kupolí. Kostely byly postaveny v barokním slohu s bohatě zdobenými dřevěnými interiéry a vzhledem ke svému výjimečnému postavení byly vybaveny cenným

⁷⁸ Příloha. č.1.

⁷⁹Tamtéž.

⁸⁰ ČCE v Aši. ČCE v Aši [online]. Dostupné z: <http://as.evangelnet.cz/> [22.06.2010]

⁸¹BROŽ, M, Církev v proměnách času 1969 – 1999, Praha 2002, s.103.

interiérem (doubravský řezbář Jan Šimon Zeitler - tvůrce oltářů hranického, podhradského a ašského kostela), pro tato umělecká ztvárnění se ujal výraz Ašské evangelické baroko.⁸² Prim hrál Ašský evangelický kostel, který byl bezesporu největším protestantským svatostánkem v Čechách.⁸³ Kostel v Podhradí pak patří mezi první a nejstarší evangelické kostely v bývalém Rakousku-Uhersku vůbec.⁸⁴

5.2. Evangelický kostel Nejsvětější Trojice v Aši⁸⁵

Kostel Nejsvětější Trojice byl bezpochyby označován za jeden z největších protestantských chrámů v Rakousku-Uhersku. Postaven byl v roce 1622 na základech staršího katolického kostela ze 13. století, který byl už v 16. století vysvěcen na evangelický. Nový evangelický kostel byl postaven právě v letech, kdy v českých zemích probíhala silná rekatolizace a převážná většina obyvatel byla nucena přejít k římskokatolické církvi. Proto se v té době nové evangelické kostely jinde stavět nemohly.

Zásadní přestavba jej postihla v letech 1747–1749, kdy byl kostel přestavěn ve stylu saského baroka do podoby, která mu zůstala až do roku 1960, kdy téměř celý vyhořel. Pouze věž stála do roku 1987, kdy byla nakonec po dlouhém váhání místních orgánů, zda nezanechat věž jako pomník, stržena.

Knížečka vydána evangelickým farním úřadem v Aši roku 1947 s názvem Ašské evangelické baroko popisuje stavbu takto: *„Prostá, jednoduchá chrámová budova, postavená v letech 1747–1749 s celou tou vnitřní nádherou nákladem 14.142 fl., zve k nahlédnutí četnými vchody. Osmistupňovým kamenným schodištěm u Radničního náměstí shlédne se s výše staré věže úchvatné panorama Aše. Hlavním portálem na východní*

⁸² VRBICKÝ, Z, Ašské evangelické baroko, Aš 1947, s. 29.

⁸³ KRČMÁŘ, Luděk, Procházka, Zdeněk, Soukup, Jan, Zničené kostely – Průvodce historií západních Čech č. 14, Domažlice 2004, s. 200.

⁸⁴ JAGER, Wilhelm, Podhradí – malá obec s velkou historií, Cheb 1997, s. 20.

⁸⁵ Příloha č. 1

straně, krytým obloukem a sloupovím se dvojitým schodištěm ke kruchtě zároveň s dalšími postranními vchody otevírá se pohled do bohatě zdobeného kostela. Vysoko nadnešený bílý strop s umnou a ladnou kružbou štukových ozdob z r. 1751 se symbolem sv. Trojice shlíží do jediné chrámové lodi, v zimních měsících prosvětlené elektrickým světlem a příjemně temperované ústředním topením z r. 1924. Dlouhé řady tvrdých lavic na kamenné dlažbě uprostřed lodi a po obou stranách oltáře pod vysokými okny vábí svými 1050 místy k rozjímání z varhan, nesoucí se s výše třetí kruchtou. Tři galeriovité z vonícího dřeva řezané kruchtou s 1050 sedadly přikrývají vnitřní stěny chrámu s úzkými dlouhými okny, vsazenými do mohutných zdí. Prostá nejvyšší třetí kruchtou prosvětlená velkými kruhovými okny, vsazenými do 165 cm tlustého zdiva, obepíná ochozem v krásně štukovaném podstropí celý kostel.“⁸⁶

Kostel byl celý plný barokních řezbářských mistrovských prací. Jeho nejcennější část byl oltář sv. Trojice, který nahradil starší v roce 1754, krátce po barokní přestavbě kostela. „*Jeho barokní bohatě členěná rozevlátá harmonická krása, se snad ani nehodila do interiéru evangelického chrámu...*“, jako ho popisuje Zdeněk Vrbický ve své knížce.⁸⁷ Zde se snoubila jednoduchost exteriéru kostela s bohatostí barokního interiéru. I v tomto byl kostel ojedinělý. Dalším unikátem byly nové elektrické varhany, největší a nejkrásnější v celých západních Čechách.⁸⁸ Varhany byly darem ašského měšťana Gustava Geipela a do kostela byly umístěny v roce 1911. Třímanuálové moderní varhany s 58 tóny, třemi přechody a 4318 píšťalami byly vyrobeny firmou E. J. Walter v Ludwigsburgu v Německu.

Ve druhé polovině 20. století evangelický kostel Nejsvětější Trojice zůstal už jen svou velikostí připomínkou tehdejší slávy náboženské svobody ašského regionu. Počet evangelických věřících se snížil v celé oblasti z 25 364 obyvatel z roku 1929 na 1 410 v letech 1965.⁸⁹ Nadále byl však evangelický kostel nejcennější a nejvýznamnější památkou Ašska. V roce 1958 se tedy započalo

⁸⁶ VRBICKÝ, Zdeněk, Ašské evangelické baroko. Aš 1947, s. 25.

⁸⁷ Tamtéž, s. 28.

⁸⁸ Kolektiv autorů: Aš v zrcadle času. Aš 2005, s. 46.

⁸⁹ CHROMEČ, Břetislav, Místopisný slovník Československé republiky, Praha 1929.

s jeho celkovou rekonstrukcí, která měla církevní památku obnovit nejen zvenčí, ale také zevnitř. O dva roky později, 19. ledna v roce 1960 však při vysoušení interiéru vybuchla naftová kamna, protože byl vnitřek téměř celý ze dřeva, oheň se rychle rozšířil po celém kostele. Po dlouhém vyčerpávajícím boji s požárem se kostel bohužel již nepodařilo zachránit. Během jednoho dne tak lehlo všechno popelem, zůstalo pouze obvodové zdivo.

I když kostel svou velikostí a významem převyšoval hranice ašského výběžku, nepodařilo se najít jediný článek v celostátních novinách, který by se o této nešťastné události alespoň zmínil. Místo paměti – tato nemovitá památka, mělo být během jednoho krátkého okamžiku nenávratně ztraceno. Kostelní obvodové zdi stály jako torzo až do roku 1973, kdy se rozhodlo o zbourání té části, která tvořila loď kostela. Už tehdy se počítalo s tím, že by nejstarší část kostela, tedy jeho věž, mohla v budoucnu sloužit jako upomínka na kostel nebo že by dokonce mohla být použita jako vyhlídková věž. Bohužel tento záměr se však nepodařilo uskutečnit a po 27 letech od tragického požáru byla v roce 1987 srovnána se zemí i tato poslední stojící část kostela.

Ke konci 90. let se začalo uvažovat na místě vyhořelého kostela o zřízení pietního místa, které by tak alespoň symbolicky mohlo odkazovat a připomínat na bývalou slávu onoho místa. V roce 2004 bylo započato s revitalizací prostoru následným vybudováním památníku.^{90, 91} Byla

⁹⁰ (jk) Okolí bývalé radnice se bude líbit In: Listy Ašska, r. 5, 16.06.2004, č. 24, s. 3.

Dominantou měst a obcí bývají mohutné stavby kostelů obklopené prostorem k rozjímání a reprezentativními objekty. Nejinak tomu bylo i v případě evangelického kostela Nejsvatější Trojice. Na západní straně park s pomníkem Martina Luthera, městským hřbitovem a třemi farními domky. Na východní straně velká budova obecní školy a historická budova městské radnice. Po tragickém požáru v lednu 1960 lehl monumentální chrám popelem, zůstaly po něm jen obvodové zdi a věž z poloviny 15. stol. Ty byly strženy společně se školním objektem v první polovině šedesátých let. Místo začalo chátrat a z nejpůvabnějšího místa Aše se stalo ponuré zarostlé místo. Obrat nastal po sametové revoluci, kdy odsunutí němečtí občané Aše projevíli zájem o úpravu prostoru s pomníkem velkého reformátora a akci finančně podpořili. To byl začátek znovuzkřížení místa. Nejdůležitějším aktem však bylo přestěhování části MěÚ včetně starosty a místostarosty města do tradičního sídla prvního muže města. Radnice byla zrekonstruována a bylo jen otázkou času, kdy se začne i s úpravou okolí. Naštěstí začala vzápětí a za nemalých finančních nákladů se bezprostřední prostor nové (staré) radnice změnil k nepoznání. O výsledku tohoto úsilí se přesvědčili občané města a velký počet rodáků z nejrůznějších koutů Evropy v sobotu 31. července, kdy starosta města Dalibor Blažek oficiálně předal prostor veřejnosti. Součástí sobotního dopoledne byla i promluva s modlitbou představitelů evangelické církve ašského faráře Pavla Kučery a selbské farářky Helgy H.

zrealizována koncepce, kdy se postavila zeď lemující přesně půdorys a šířku kostelních zdí, tak aby si mohl návštěvník místa představit, jak byl kostel veliký. Materiál pro stavbu byl částečně použit z kamenů, které byly na místě kostela odkryty při revitalizaci terénu. Uvnitř památníku, v místě tehdejší chrámové lodi byl vztyčen velký dřevěný kříž, odkazující na fakt, že na místě stála významná sakrální stavba. Jako součást památníku byl také zahrnut do prostoru náhrobní kámen z roku 1740, který byl na místě při úpravách terénu nalezen.⁹²

Evangelickému kostelu Nejsvětější Trojice jakožto nejvýznamnější památky Aše byla často ze strany města či jeho obyvatel věnována náležitá pozornost. Ať již ve formě výstav mapující osud sakrální stavby při jejím významných výročí, novinových článkách věnujících se budově, nebo při snaze zprostředkovat, upozornit, vyzdvihnout a připomenout významnost této budovy nejen místním, ale také návštěvníkům města.^{93, 94, 95} Městu Aš se v roce 2015 podařilo zrealizovat projekt, díky kterému tato památka mohla částečně znovu ožít. Takzvaná virtuální Aš si kladla za cíl možnost seznámit se již se zaniklými významnými objekty města, jehož součástí se stal také kostel Nejsvětější Trojice. Tento projekt fungující díky virtuální realitě přenesené do mobilního telefonu či tabletu prezentuje na místě zaniklých objektů jak tehdejší podobu místa, tak nejdůležitější informace o daném objektu a prostoru kolem něj. Prezentace byla také doplněna o vědomostní kvíz vztahující se k jednotlivým místům města prezentovaných v aplikaci.⁹⁶

Albertiové. „ Zdi kostela byly nenávratně zbořeny. Stavba je nenávratně pryč. Ale vznikla nová architektura, tvořená na začátku 21. století lidmi. Bez úsilí a připravenosti k porozumění nemůžeme stavět dům míru,“ řekla mimo jiné H. H. Albertiová. Převzato z: Kronika města Aše 2004, s. 91.

⁹² Tamtéž.

⁹³ (poz) Ašský evangelický kostel vyhořel před padesáti lety, událost připomněla přednáška v knihovně In: Listy Ašska, r. 11, 20.01.2010, č. 3, s. 7.

⁹⁴ Fotoseriál In: Listy Ašska, r. 2, 10.01.2001, č. 2, s. 7.

⁹⁵ (kal) Historie bývalého evangelického kostela byla zpracována ve filmu In: Listy Ašska, r. 14, 20.11.2013, č. 45, s. 7.

⁹⁶ (pv) Evangelický kostel v Aši ožívá díky virtuální realitě In: Listy Ašska, r. 16, 03.06. 2015, č. s. 4.

6. Pomníky

Specifickou součástí míst paměti jsou pomníky, nebo můžeme říci také památníky.⁹⁷ Tyto relikty žité paměti jsou vždy vytvářeny k tomu, aby upomínaly společnost na významné události, osobnosti, místa, tedy na to, co je pro danou skupinu v kolektivním smýšlení důležité. Zlatý věk pro budování tzv. „pomníkové kultury“⁹⁸ můžeme zasadit na konec 18. a počátek 19. století, které byly dány novými společenskými změnami, jež započaly díky Velké francouzské revoluci.⁹⁹ Měly nahradit sakrální či pietní témata, která do té doby v prostoru převládala. Na řadu měly přijít národní, výstižněji vlastenecké náměty.¹⁰⁰ Pomníky se staly většinou středobodem určitého veřejného prostranství, jako jsou náměstí, parky, nebo součástí významných budov, většinou tedy prostoru, který má nějaký specifický význam pro danou společnost, ať ve smyslu, národním, regionálním, náboženském apod. Tyto pomníky mohou však rozkrývat citlivá místa,¹⁰¹ nejen v mezinárodním kontextu, ale také v rámci jednoho státu. Nesouhlas s postavením pomníku zazněl například ze strany německého obyvatelstva, když byla plánovaná stavba sochy Arthura T. Harrise, který za druhé světové války jako letec shodil na německá města stovky bomb.¹⁰² Dalším specifikem může být pomník stojící na území jednoho státu, kde se ale po nějakém konfliktu vymění dosavadní společnost za úplně jinou. Takovým příkladem může být i ašský výběžek, který byl součástí českého státu již od středověku s tou skutečností, že byl obýván až do roku 1945 německo-jazyčným obyvatelstvem, kdy se

⁹⁷ Rozdíl mezi pomníkem a památníkem je velmi tenký, oba významy mohou odkazovat na určitou historickou osobu, událost nebo významné místo. Přeci jenom ale bývá s těmito definicemi spíše spjat pomník, kdežto památník symbolizuje i rozsáhlejší prostory věnované významným pamětihodným událostem jako památník na Vítkově, památník obětem holokaustu v Berlíně nebo památník Lidice věnovaný obětem nacistického vyhlazení obyvatel obce Lidice a Ležáků. Srovnání: HAVRÁNEK, Slovník spisovného jazyka českého IV, Academia, Praha 1964., Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha 1994.

⁹⁸ KESSLER, Vojtěch, Paměť v kameni, Praha 2017, s. 34.

⁹⁹ Tamtéž, s. 36.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ HOJDA, Zdeněk, POKORNÝ, Jiří, Pomníky a zapomínky, Praha-Litomyšl 1996, s. 13.

¹⁰² Tamtéž.

situace po vysídlení změnila a německou národnost vyměnila především ta česká a slovenská, ale také další národnostní skupiny jako maďarská, nebo romská. Existující památky, které byly vytvořeny pro ukotvení společné historie jednoho národa, tak najednou neměla mít nic společného s etnickou skupinou, která do oblasti přišla poté. Pro danou společnost šlo najednou o cizí prvek, který neměl mít s jejich kolektivním smýšlením nic společného i když se v tomto prostoru vyskytl dříve než oni.

V samotné Aši se nachází poměrně velké množství pomníků či památníků, z nichž jsme vybrali pouze některé. Většina z nich pochází z předválečné éry regionu, tedy vážou se k německé minulosti. Tyto památky můžeme rozdělit do několika skupin. Do první spadají ty, které jsou spojeny s nějakou významnou historickou událostí.¹⁰³ Další kategorií tvoří pomníky, které připomínají oběti válečných konfliktů, zejména první a druhé světové války. O tyto pomníky je povinnost pečovat podle zákona 122/2004 Sb. Zákon o válečných hrobech a pietních místech. K těmto místům se vztahuje v tomto zákoně zejména §2 odstavec 2.^{104, 105} Poslední skupinou jsou pomníky, které ztvárňují či zobrazují významné osobnosti z německé historie.

Právě poslední kategorii pomníků jsme se rozhodli hlouběji prozkoumat a zmapovat tak jejich „druhý život“ nebo spíše už „třetí“, jelikož ten druhý se vztahuje především na období totality. Právě tyto pomníky z velké části po roce 1945 měly být zapomenuty a nepřipomínat tak nadále německou minulost regionu.

¹⁰³ Zde bych zmínil například památník osvobození americkou armádou, který připomíná vstup amerických vojsk do města ke konci druhé světové války, památník znovuotevření hraničního přechodu, jenž byl odhalen v roce 1990 při znovuoživení silničního přechodu z Aše do bavorského Wildenau, nebo tzv. Benešův palouček, jenž upomíná na přechod pozdějšího prezidenta republiky Edvarda Beneše v roce 1915 do emigrace.

¹⁰⁴ V Aši se nachází památník obětem druhé světové války, který byl věnován padlým při osvobozování Československa, památník padlým sovětským vojákům či již zaniklý památník obětem první světové války. Památníky, které byly věnovány obětem válečných vřav, jsou v Ašsku nejpočetnější. Pochází z dob jak německé, tak české éry regionu.

¹⁰⁵ Válečným hrobem je pro účely tohoto zákona i pietní místo, kterým se rozumí pamětní deska, pomník, památník nebo obdobný symbol připomínající válečné události a oběti, které zahynuly v důsledku aktivní účasti ve vojenské operaci nebo v důsledku válečného zajetí, anebo oběti osob, které zahynuly v důsledku účasti v odboji nebo vojenské operaci v době války.

6.1. Friedrich Schiller¹⁰⁶

Tato výrazná osobnost německého klasicismu se neproslavila pouze jako jeden z největších německých básníků ale také jako dramaturg, filozof či učitel historie. Vrstevník J. W. Goetha byl jedním z vedoucích německých myslitelů a umělců druhé poloviny 18. a počátku 19. století. Jedním z jeho nejslavnějších děl je báseň Óda na radost, kterou zhudebnil skladatel Ludwig Van Beethoven. Tak jako u výše jmenovaných osobností, patřil F. Schiller k těm umělcům, kteří byli častým námětem památníkové tvorby německých obyvatel českých zemí. Přímo pod Bismarckovou rozhlednou byl jako první ze všech třech památníků lemujících jednu z cest na vrch Háj (Heinberg) vytvořen památník Friedricha Schillera, připevněného na skále pod Bismarckovou věží. Samotný reliéf však jako předešlé dva, byl po válce ztracen. V roce 2014 bylo rozhodnuto tento památník obnovit.¹⁰⁷ V témže roce byl reliéf F. Schillera vložen do původní kamenné desky, která jako jediná původní část památníku přečkala na svém místě od roku 1905 do dnešní doby.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Příloha č.2

¹⁰⁷ (mv) Reliéf se vrátí na původní místo In: Listy Ašska. r. 15, 02.04.2014, č. 13, s. 3.

¹⁰⁸ Schiller má už pod rozhlednou zpátky svůj památník: Město Aš. *Město Aš: Titulní stránka* [online]. Dostupné z:

http://www.muas.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=52&id=230387&n=schiller-uz-ma-pod-rozhlednou-zpatky-svuj-pamatnik [20.06.2019]

6.2. Ludwig Friedrich Jahn¹⁰⁹

Jedním ze tří památníků, které lemují cestu k ašskému Háji,¹¹⁰ je věnován německému otci tělovýchovného hnutí Friedrichovi Ludwigovi Jahnovi označovanému v němčině jako Turnvater Jahn.¹¹¹ Tato důležitá osobnost německého vlastenectví 19. století byla velmi oblíbená kromě oblastí německých států také v pohraničí českých zemí obývaných z velké části německým obyvatelstvem. Není tak s podivem, že památníky vztahující se k jeho jménu stojí v mnoha městech, která byla před rokem 1945 z velké části německého rázu dodnes.¹¹²

V Prusku bylo do 40. let 19. století turnerské hnutí zakázáno. V habsburské monarchii nebylo za metternichovského režimu trpěno. Krátké uvolnění atmosféry přišlo s rokem 1848, tedy v době revolučních let. Díky tomu mohl být v Aši založen první turnerský spolek v českých zemích. Psal se rok 1849 a vydržel pouze na krátký čas, do začátku Bachova režimu.¹¹³ Jahново turnerské hnutí tak mělo na Ašsku jednu z nejstarších základen mezi německými obyvateli českého království.¹¹⁴ Tradice německého tělovýchovného hnutí v Aši dostala nový rozměr, když od roku 1928 ve městě začala fungovat turnerská škola, kterou začal řídit pozdější vůdce českých Němců Konrád Henlein, který začal v Aši vyučovat už v roce 1925.¹¹⁵ Ta měla za úkol vychovávat nové turnery, kteří měli mít poté na starosti sami chod dalších turnerských spolků.

¹⁰⁹ Příloha č.3

¹¹⁰ Vrch Háj (německy Hainberg) je zalesněný kopec přiléhající k městu Aš, na kterém byl zřízen na přelomu 19.-20. století městský park, který se stal oblíbeným výletním místem občanů města Aše, na němž byla mezi lety 1902-1903 postavena kamenná Bismarckova rozhledna

¹¹¹ MÍKA, Zdeněk, Zmizelá Praha – Sporty a sportoviště, Počátky tělesné výchovy a sportu v Praze, Praha a Litomyšl 2001, s. 11.

¹¹² Pomníky či památníky Friedricha Ludwiga Jahna můžeme nebo jsme mohli najít například v Českém Krumlově, Chebu, Žluticích, Mostě atd.

¹¹³ HIRTH, Fritz, KIESSLICH, Anton, F, Geschichte des Turnkreises Deutschösterreich, Teplitz-Schönau 1928, s. 26.

¹¹⁴ KESSLER, Vojtěch, KLEMENT, Martin, Vytoužená, nepochopená, zapomenutá. Praha 2014, s. 22.

¹¹⁵ GEBEL, Ralf, „Heim ins Reich!“, Konrad Henlein und der Sudetenland (1938-1945), München 1999. s. 43.

Na počátku 20. století, tedy v době, která měla již pramálo společného s obdobím Bachova absolutismu, a ašský tělovýchovný spolek již několik desetiletí mohl fungovat, byla na výročí šedesáti let od založení turnerského spolku na Ašsku dne 20. června 1909 odhalena Jahnova busta. K památníku byly vystavěny krátké schody, které byly zakončeny na každé straně jednoduchým ozdobným sloupkem. Samotná busta pak byla usazena na pravidelný čtvercový podstavec, zasazeného do většího piedestalu tvořeného z neopracovaných kamenů různých velikostí. Po roce 1945 byla busta F. L. Jahna z podstavce zcizena a její osud byl dále neznámý. Na místě zůstaly po dalších více jak 60. let pouze podstavce.

V roce 2009 započala revitalizace velkého prostoru kolem celého vrchu Háj, mezi nimiž byl zahrnut také prostor kolem zničených památníků lemujících starou cestu k Bismarckově věži. Na obnově památníků byli přizváni studenti Střední uměleckoprůmyslové školy sv. Anežky České z Českého Krumlova. Slavnostní odhalení bylo uskutečněno dne 28. 9. 2013.¹¹⁶

6.3. Karl Theodor Körner¹¹⁷

Další velmi oblíbenou postavou německého národovectví 19. století byl německý básník a dobrovolný voják Karl Theodor Körner. Tak jako Jahnovi pomníky lze nalézt na mnoha místech českého pohraničí, tak i ty Körnerovi lze ve větším měřítku v dnešní době spatřit v pohraničních oblastech.¹¹⁸ Rodák ze saských Drážďan se proslavil po příchodu do Vídně, jako autor řady básní, písní aj. Körner byl také velmi populární postavou díky svým protinapoleonským postojům a účasti v dobrovolnických vojenských útvarech během napoleonských válek, které jako literárně tvůrčí osobnost promítla do svých uměleckých děl. Zemřel velmi mlád ve 22 letech při jedné z bitev roku

¹¹⁶ Ročenka města Aše 2013, s. 4.

¹¹⁷ Příloha č.4

¹¹⁸ Kromě města Aš jsme se mohli či můžeme setkat s památníky na osobu K. T. Körnera například v České Lípě, Karlových Varech, na hoře Smrk v Jizerských horách, Lokti aj.

1813 a stal se tak jakýmsi symbolem německého vzdoru proti tehdejší francouzské invazi.

Tento památník K. T. Körnera byl odhalen v roce 1913, tedy v roce 100. výročí jeho úmrtí. Jeho poloha byla vybrána při cestě k vrchu Háj, jen kousek od památníku F. L. Jahna. Toto dílo je tvořeno velkým kamenným podstavcem, na jehož vrch byla usazena básníkova busta. Pod jeho podobiznou bylo vytesáno Körnerovo příjmení a pod ním na velké ploše zasazen reliéf muže sedícím na koni. Posléze byly ještě přidány k památníku dva menší podstavce s kříži na vrchu a zasazenými deskami s různými nápisy v němčině. Ve spodní části byl vytesán letopočet 1813 (Körnerovo úmrtí), posléze přibýlo ještě rozmezí letopočtu 1914–1918, tedy období první světové války. Po roce 1945 vše kromě třech podstavců nenávratně zmizelo.

Tak jako u předešlého památníku bylo při rozsáhlé revitalizaci okolí vrchu Háj v roce 2009 přistoupeno ke zkulturnění přístupových cest k Bismarckově věži, které zahrnovalo i okolí zmíněných památníků. Společně s památníkem F. L. Jahna byl za pomoci Střední uměleckoprůmyslové školy sv. Anežky České v Českém Krumlově opraven i tento památník. Byla znovu vytvořena jeho busta a také reliéf s jezdcem na koni.¹¹⁹ Körnerův památník však nebyl ještě zcela upraven do své původní podoby. Chyběly totiž desky se jmény padlých občanů ve světových válkách. Na jejich obnovení se muselo počkat několik dalších let. Na renovaci se finančně podílel také spolek ašských rodáků.¹²⁰

6.4. Gustav Geipel¹²¹

Osobností, která má v Aši vlastní památník a je s ní spjata nejtěsněji, je bezpochyby ašský rodák Gustav Geipel, který pocházel z nejvýznamnější průmyslnické rodiny na Ašsku přelomu 19. a 20. století. Jeho podpora městského veřejného prostoru a tehdejšího společenského života nemá

¹¹⁹ Ročenka města Aše 2013, s. 4.

¹²⁰ (mv) Vedení města chce připomenout významná výročí a osobnosti In: Listy Ašska. r. 15, 22.01.2014, č. 3, s. 4.

¹²¹ Příloha č.5

dodnes co do velkorysosti a rozsahu srovnání. Tento čestný občan města pro potřeby Aše a jeho obyvatel investoval obrovské množství finančních prostředků. Výčet těchto investic je velmi obsáhlý, a tak bych chtěl zmínit pouze některé. V rámci sociální oblasti to bylo například zakoupení rentgenu pro městskou nemocnici, finančně podporoval vzdělávání dětí z chudých rodin, dále přispíval na boj proti spále, tuberkulóze nebo záškrtu. Nemalými finančními částkami nechal vydláždít ašské chodníky a silnice či vybudovat kanalizaci. V oblasti kultury byl jeho asi největším počinem zakoupení varhan do evangelického kostela Nejsvětější Trojice, které co do své velikosti patřily v západních Čechách k těm největším.¹²² Podporoval také různé společenské spolky či kulturní události. V roce 1910 věnoval městu pozemek, na kterém bylo postaveno gymnázium. Ve své závěti věnoval městu mnoho dalších pozemků a dalších 6 000 000 korun na dodláždění zbylých ulic a na umoření městského dluhu.

10 let po jeho smrti mu byl vybudován při dnešní ašské Okružní ulici reprezentativní památník, který byl postaven ve formě půlkruhové terasy obepínající z obou stran jemně zatočená schodiště vedoucí do městského parku, kde se nacházela malá zoologická zahrada. Uprostřed památníku byla vsazena deska s Geiplovým reliéfem a pod ním opatřen nápis *Ich liebe meine Heimat* (Miluji svou vlast). Dále byla pod to vsazena deska s poděkováním. Tak jako u ostatních památníků vztahujících se k německé minulosti regionu, byly i zde odstraněny všechny nápisy v němčině a nahrazeny výstižným Sady prvního MNV v Aši.¹²³

Na Gustava Geipela mělo být po druhé světové válce zapomenuto. Nejenže byla památníku postaveného na jeho upomínku přidělena nová

¹²² Okolo těchto varhan, které byly co do velikosti opravdu velmi impozantní, se vytvořila po vyhoření evangelického kostela legenda, která často mluvila o největších kostelních varhanech v celé Evropě.

¹²³ Slavnostní znovuodhalení památníku Gustava Geipela - Ašský web. *Ašský web* [online]. Dostupné z: <http://www.asskyweb.cz/slavnostni-znovuodhaleni-pamatniku-gustava-geipela> [09.05.2019]

identita, byla samozřejmě přejmenována i ulice, která nesla jeho jméno.¹²⁴ Čas pro napravení starých křivd přišel po roce 1989. Nejenže byla na jeho počest pojmenována jedna z ašských ulic, která vede z centra města na stanici vlakového nádraží Aš-město, bylo také rozhodnuto na 100. výročí jeho úmrtí obnovit do původní podoby památník, který byl jednou zbudován na jeho počest.^{125, 126, 127} Díky dobrým zkušenostem při restaurování jiných ašských památníků, o kterých jsme se již zmínili, byla opět pro spolupráci oslovena SUPŠ sv. Anežky České z Českého Krumlova.¹²⁸ S tímto tématem byla v Listech Ašska položena i otázka, zda se město nebojí nějaké negativní odezvy, že se až příliš propagují v regionu Němci. Starosta Dalibor Blažek odpověděl takto: Už jsme si zvykli, že podobná vyjádření přicházejí čas od času před volbami. Otevírá se téma Benešových dekretů, česko-sudetské téma atd. Našimi kroky nechceme oslavovat jakékoliv téma, vyzdvihovat ideologie, či podobné věci. Vnímáme vše jako kus historie města. Vracíme se k tomu, co dobrého zde naši předci vybudovali a udělali. Daleko větší obavy máme z vandalů, kteří by mohli umělecká díla poničit.¹²⁹ Reakce tak pravděpodobně také navazovala na nedávný incident, kdy byla na tomto památníku ještě před slavnostním odhalením zničena nově nainstalovaná deska.¹³⁰

V neděli 14. červenci 2014 mohl být zrestaurovaný památník Gustava Geipela slavnostně odhalen. Jak uváděli noviny, i přes nepřízeň počasí se sešlo poměrně hodně zájemců, kteří chtěli být svědky slavnostního

¹²⁴ Gustav Geipel Ring, kde byl postaven i zmiňovaný památník sloužil jako městský obchvat, který měl za úkol zrychlit cestu z jedné části města na druhou, aniž by se muselo projíždět centrem města.

¹²⁵ (mv) Vedení města chce připomenout významná výročí a osobnosti In: Listy Ašska, r. 15, 22.01.2014, č. 3, s. 4.

¹²⁶ (mv) Reliéf se vrátí na původní místo In: Listy Ašska, r. 15, 02.04.2014, č. 1, str. 3.

¹²⁷ Kromě původních nápisů v německém jazyce byl samozřejmě také na desku napsán český text, který překládal „původní“ text německý s doplňující informací, pouze v češtině, kým byl památník a za jakým účelem zrekonstruován, tedy městem Aš na 100. výročí od úmrtí Gustava Geipela

¹²⁸ (mv) Vedení města chce připomenout významná výročí a osobnosti In: Listy Ašska, r. 15, 22.01.2014, č. 3, s. 4.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ (pv) Asistenti prevence kriminality se do ulic Aše vrátí In: Listy Ašska, r. 15, 30.04.2014, č. 17, s. 4.

předání.¹³¹ Kromě širší veřejnosti a zastupitelů města byli také přítomni pan Adler, z ašského krajského spolku zaštiťující německé obyvatele bývalého ašského okresu a starosta města Rehau, jenž měli oba dva krátký proslov.¹³²,¹³³ Oba zmínili přínos Gustava Geipela pro region, ale také důležitost pojmů lásky k vlasti, domovu a nutnost přátelské spolupráce mezi Čechy a Němci.¹³⁴ Starosta města Aše Dalibor Blažek o Gustavu Geipelovi uvedl: Myslím si, že pan Geipel byl pro Ašsko významný podobně, jako byl důležitý pro rozvoj Zlína Baťa.¹³⁵ Slovo dostal také ředitel umělecké školy v Českém Krumlově pan Martin Busta, který poznamenal, že region, který nemá minulost, nemá ani budoucnost, a proto je důležité si podobnými kroky, jako je obnovení památek, minulost připomínat.¹³⁶ K příležitosti znovuoobnovení památníku do původního stavu vydala městská příspěvková organizace Knihovna, Muzeum a Informační centrum Aš v českém a německém jazyce brožuru, věnující se Gustavu Geipelovi.¹³⁷

6.5. Johann Wolfgang von Goethe¹³⁸

Johann Wolfgang von Goethe patří k nejvýznamnějším nejen německým osobnostem z oblasti kultury vůbec. Byl největším německým básníkem, dramatikem a filozofem. Silně ovlivněn antickým Řeckem se stal jednou z nejzásadnějších postav éry klasicismu a romantismu. K jeho nejznámějším dílům patří román Utrpení mladého Werthera či báseň Faust. Oblast jeho zájmů byla velmi široká. Zajímal se tak například také o botaniku či geologii. Goethe si oblíbil česká lázeňská města Teplice, Karlovy Vary, později také

¹³¹ (mv) V Aši si připomněli Gustava Geipela u restaurovaného pomníku In: Listy Ašska, r. 15, 06.08.2014, č. 26, s. 1.

¹³² Tamtéž.

¹³³ V bavorském městečku Rehau sídlí v tamním muzeu tzv. Ascher Heimtastube, kde se může návštěvník seznámit s ašským regionem před rokem 1945

¹³⁴ (mv) V Aši si připomněli Gustava Geipela u restaurovaného pomníku In: Listy Ašska, r. 15, 06.08.2014, č. 26, s. 3.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Příloha č.6

Mariánské Lázně. Při cestách do těchto lázeňských středisek tak několikrát navštívil i Aš, kde byl ubytován.¹³⁹

První memorabilií, která připomínala básníkovi návštěvy Aše, byla pamětní deska umístěná na budovu hotelu Pošta (hotel Post), kde byl Goethe při svých návštěvách ubytován.¹⁴⁰ Ačkoliv neměl Goethe Aš moc v oblibě a několikrát se vyjádřil o městu ne příliš lichotivě, na 100. výročí jeho úmrtí bylo rozhodnuto v Aši ozdobit Tržní náměstí (Marktplatz) jeho sochou s kašnou.^{141, 142} Johann Wolfgang Goethe byl ztvárněn klečící na levé noze, držící v ruce krystal, kdy byly na podstavec umístěny výjevy z jeho děl a letopočty z jeho návštěv Aše.¹⁴³

Pomník Johanna Wolfganga Goetha byl tak od svého slavnostního odhalení součástí nejvýznamnějšího veřejného prostoru města Aše, který byl po jeho osobnosti později pojmenován jako Goethovo náměstí. Po vysídlení podstatné části obyvatelstva města začal právě tento prostor nejrychleji chátrat, protože většina domů zůstala neobydlená. Z centrálního náměstí zbyla nakonec pouze jediná budova a socha Johanna Wolfganga Goetha, která tak „přihlížela“ postupné devastaci historického jádra Aše.¹⁴⁴

Velmi tristní byl pohled na nejstarší část města, která se během několika málo let změnila k nepoznání. Na vybouraných prostranstvích okolo Goethova náměstí se postupem času začaly stavět panelové domy, které ani z daleka nemohly nahradit původní historickou zástavbu.¹⁴⁵ Samotné náměstí však zůstávalo nadále prázdné a funkci náměstí již plnilo jen podle názvu. Místo se stalo, dá se říci, periferií města. V roce 1975, poprvé od její instalace

¹³⁹Kolektiv autorů, Aš v zrcadle času, Městský úřad Aš, 2005, s. 17.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 51.

¹⁴¹V roce 1807 si měl Goethe zapsat do svého deníku poznámku, že je „Aš stejně špinavá a odpudivá jako dřív.“ V roce 1812 se zase zmiňuje o Aši jako o „neodpudivějším místě v křesťanském světě“. URZIDIL, Johannes, Goethe v Čechách, Příbram 2009, s. 246.

¹⁴²Kolektiv autorů, Aš v zrcadle času, Aš 2005, s. 32.

¹⁴³ Tamtéž, s. 51.

¹⁴⁴ Jak bylo poznamenáno: Stroje nám pomáhají rychle odstranit staré vlhké domy, ve městě Aši plné houby, které byly semeništěm epidemií. Občané města sledují práci strojů, obdivují jejich výkony a práci lidí, kteří je obsluhují. Přihlížející občané se však ptají: „Co bude dál? Zůstanou místa po bouračkách prázdná, nebo se tu bude stavět? Bourání nám jde rychle, jak rychle se začne s výstavbou? In: Zpravodaj Ašska 12.12.1958, s. 1.

¹⁴⁵ Aš má novou tvář In: Hraničář, 18.07.1967, s. 1.

byla socha sejmuta, aby mohla být vyčištěna. Jak psala kronika města Aše, po vyčištění bude opět instalována na své původní místo. Začalo se ale také již uvažovat o umístění do nového prostoru, jelikož toto místo nadále neposkytovalo vhodné prostředí.¹⁴⁶ Nakonec byla však socha vrácena na stejné místo, kde vydržela další desítky let.

Začátek 90. let byla doba, která opět umožnila ve větší míře přemýšlet o budoucnosti Goethova náměstí. Byla vytvořena studie na zástavbu tohoto prostoru, se kterou se také hovořilo, co bude dále se sochou J. W. Goetha. Má-li zůstat na stejném místě, byť třeba s malým přemístěním, nebo se má Goethe umístit zcela na jiné místo.¹⁴⁷ Jasně bylo ale v tom, že Goethe nebude umístěn jinde než jako dominanta poblíž centra města. Bylo také diskutováno, má-li se obnovit u památníku funkčnost kašny, jelikož už delší dobu byla tato část památníku bez přívodu vody. Jak podotknul autor článku: *Věřme, že architektům i historikům se společně podaří najít to nejlepší řešení.*¹⁴⁸ Bylo také zmíněno, že socha Goetha je jeden ze symbolů města Aše.¹⁴⁹

Uplynulo několik dalších let a Goethovo náměstí vypadalo pořád stejně jako na počátku 90. let. Ani socha Johanna Wolfganga Goetha nebyla doposud zrestaurována. V roce 1999 vyšel v Ašských novinách článek, který informoval čtenáře o uplynutí 250. výročí od narození J. W. Goetha. K tomuto výročí informoval, proč se vlastně v Aši tato socha nachází a stručně popsal vazby Goetha na Aš a historii památníku. K tomu bylo ještě oznámeno, že by se příští rok mohlo začít s navrácením původní podoby památníku, tedy obnovou kašny.¹⁵⁰ Bohužel se ani tento termín nepodařilo naplnit a sochu čekaly ještě dlouhé roky bez nějaké zásadnější renovace. Až když se v roce 2008 započalo s rekonstrukcí silniční infrastruktury, byla socha s kašnou z místa odvezena. Bylo také konečně počítáno s její celkovou renovací. Při

¹⁴⁶ Ašsko, Ascherländchen 1945–1990, Muzeum Aš, Heimatverband des Kreises Asch, 2006.

¹⁴⁷ (ron) Co bude s kašnou Goethe? In: Ašské noviny. r. 4, 21.05.1993, č. 10, s. 2.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ (kal) Proč máme v Aši Goethovu sochu? In: Ašské noviny, r. 10, 10.09.1999, č. 17, s. 5.

obnově sochy došlo k nálezu dobových předmětů, které byly umístěny do pomníku v roce 1932.¹⁵¹

Od roku 2008, kdy byla socha z náměstí sejmuta, nemohl nikdo tušit, že se památník Goetha vrátí na své původní místo až za dalších šest let. Ze strany veřejnosti začaly na toto téma občas vyvstávat otázky.^{152, 153} V roce 2014 se započalo s rekonstrukcí Goethova náměstí, kam měla být po vyhotovení následně socha Goetha vrácena.¹⁵⁴ 18. srpna 2014 se opět mohla socha Johanna Wolfganga Goetha vrátit na místo, pro které byla původně určena.¹⁵⁵ Při této příležitosti byla do podstavce sochy vložena schránka, tak jak bylo učiněno v roce 1932, v době jejího odhalení. Byly to opět materiály, které by dalším generacím sdělily realie z oné doby.¹⁵⁶

Slavnostní předání náměstí veřejnosti se uskutečnilo 2. září 2014 a jak se už v Aši stalo zvykem, pozváni byli i zástupci Ašského domovského spolku nebo starosta města Rehau, kde sídlí, jak už bylo v práci několikrát zmíněno, muzeum prezentující historii Aše, potažmo celého ašského regionu.¹⁵⁷ Podle

¹⁵¹ KOTAL, Jakub, Dominanta Goethova náměstí je zpět In: Listy Ašska, r. 15, 08.10.2014, č. 35, s. 1.

¹⁵² K Aši neodmyslitelně patří postava J. W. Goetha. Jeho socha byla před časem odvezena a mnoho lidí se ptá, co bude dál s kašnou a slavnou sochou, která se v minulosti objevovala na všech propagačních materiálech města. *Co vy na to, pane starosto? Co vy na to, pane starosto?* In: Listy Ašska, r. 13, 06.06.2012, č. 23, s. 3.

¹⁵³ Část veřejnosti se dovolává návratu sochy německého básníka do této části města. Podle představitelů města je Goethe určitým symbolem pro Aš, i když podle historiků se básník o městě nevyjadřoval právě lichotivě. – (mv) Radnice bojuje i za rekonstrukci budovy městského úřadu, či Goethova náměstí In: Listy Ašska, r. 15, 29.01.2014, č. 4, s. 4.

¹⁵⁴ *Goethovo náměstí je poslední nezrekonstruovanou částí Aše na hlavním průjezdu městem. Oprávněně po změně volali jak Ašští, tak turisté, kteří mají naše město často spojené s legendární kašnou a sochou.* (mv) Na Goethově náměstí začaly přípravy na rekonstrukci In: Listy Ašska, r. 15, 05.03.2014, č. 9, s. 8.

¹⁵⁵ Starosta Dalibor Blažek k tomu dodal: *Ač, se to zdá neuvěřitelné, tak byla Goethova socha let uložena v Ašských službách. Na konci září bychom náměstí měli předat veřejnosti. Bude upravené, vydlážděné a jsou zde připravené pozemky pro možnou výstavbu polyfunkčních domů. Jsou zde připojeny inženýrské sítě, takže věříme tomu, že nikoliv příští rok, ale do budoucna se místu vrátí charakter náměstí. Už to nebude to největší ašské náměstí, ale Goethe už nebude stát jako patník na místě obklopené asfaltem. Bude stát na důstojném místě.* (pv) Socha básnického velikána se vrátila na náměstí jeho jména In: Listy Ašska, r. 15, 27.08.2014, č. 29, s. 1.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 3.

¹⁵⁷ Historii a osudy Goethova náměstí také shrnuje tiskovina „Náměstí Goetha ve fotografiích“ kterou nechala vyrobit radnice právě pro tuto příležitost. Náklad byl rozebrán příchozími během minut a pro velký zájem přislíbil starosta města Dalibor Blažek dotisk, který bude

Listů Ašska se slavnostního předání zúčastnily stovky příchozích. U této příležitosti byla dokonce předána zdravice vnuka Johannese Watzala, který navrhl tuto sochu jako jedinou v Čechách zobrazující Goetha jako vědce, nikoliv básníka.¹⁵⁸ Po slavnostním přípitku bylo v podání divadelníků ze ZUŠ R. Schumanna a spolku Karel Ašler provedeno představení, které bylo inspirováno Goethovým dílem Faust.¹⁵⁹

Dalším významným počinem na tomto dříve nejvýznamnějším ašském náměstí bylo rozhodnutí vedením města zpřítomnit jeho zašlou slávu realizací již v Aši osvědčené virtuální reality, která byla aplikována na vyhořelý kostel Nejsvětější Trojice.¹⁶⁰ Pokračovala tak snaha o další připomenutí zaniklého místa města. Díky projektu Kulturní cesta Fojtů,¹⁶¹ získalo město nárok na finanční částku, díky které by další rozšíření projektu Virtuální Aš mohlo být realizováno. V plánu bylo zrealizovat tento projekt na celé náměstí. Bylo také uvedeno, že by se projekt Virtuální Aš mohl v budoucnu rozšířit na celé město.^{162, 163} V této době je projekt realizován a měl by být v dohledné době úspěšně dokončen.

k dostání v ašském infocentru. KOTAL, Jakub, Dominanta Goethova náměstí je zpět In: Listy Ašska. r. 15, 08.10.2014, č. 35, s. 1.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 3.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ „Nějakým způsobem chceme pokračovat v další části města a oživit historické budovy či celé náměstí, které stálo u sochy Goetha“ řekl za město Aš jeho starosta Dalibor Blažek. „Chceme, aby byl projekt Virtuální Aš o něčem víc než o jednom kostele. Rádi bychom, aby se turisté prošli po větší části Aše a prohlédli si, jak to zde vypadalo před bouráním“ pokračuje starosta, podle kterého dokáže aplikace pozitivně využít negativních zásahů do zástavby města. (pv) Virtuální Aš by se mohla rozšířit o Goethovo náměstí i zaniklé obce In: Listy Ašska. r. 17, 27.01.2016, č. 4, s. 3.

¹⁶¹ Tento projekt se snaží propojit kulturně část historických zemí Bavorska, Saska a Čech, které dříve tvořily společný geografický celek zvaný Fojtsko (Vogtland). Cílem je také propagace kulturních památek českých a německých měst tohoto regionu

¹⁶² (pv) Virtuální Aš se bude rozšiřovat o Goethovo náměstí. In: Listy Ašska. r. 17, 05.10.2016, č. 36, s. 4.

¹⁶³ „V minulosti vypadalo toto náměstí zcela odlišně. Změny budou nejvíce vidět právě díky moderním technologiím. Proto jsme se rozhodli jít touto cestou a vytvořit novou mobilní aplikaci “vysvětluje postup města Klepáček. „Aplikace by měla být zajímavá a lákavá jak pro obyvatele města, tak pro turisty“. Podle místostarosty města „Bude to rozšíření našeho regionu o aplikaci, která bude jedinečná a moderní. Mohla by přilákat zájemce o moderní techniku. Zajímavá však bude i pro starší generaci lidí, kteří si mohou některé z dřívějších podob náměstí pamatovat osobně“ (pv) Goethovo náměstí v Aši bude možné si prohlédnout ve virtuální realitě. In: Listy Ašska. r. 18, 08.02.2017, č. 6, s. 2.

Goethův pomník je podle mého názoru pro obyvatele Aše nejvýznamnějším symbolem města. Dokládají to i občasně diskuse, které byly sledovány prostřednictvím místního tisku při jeho absenci, kdy byl od roku 2008 do roku 2014 na dlouhých šest let uschován ve skladu Ašských služeb. Těžko soudit, je-li tato skutečnost dána jeho bezprostředním umístěním vedle rušné ulice, která vede přes náměstí, které v pravém slova smyslu vlastně náměstím již není, i když jsou již mnoho let plány tento prostor, kde se nacházel střed tehdejší předválečné i krátce poválečné Aše znovu částečně zastavět. Na rozdíl od sochy německého reformátora Luthera, který je jaksi ukryt před očima místních, byli a jsou obyvatelé města s tímto německým básníkem více integrováni. Socha Goetha je jakýmsi symbolem poválečné Aše, města, které nebylo za války téměř zničeno, města, které pomalu podléhalo zkáze od roku 1945 až po léta devadesátá. Socha Goetha vlastně stála téměř zcela opuštěna na svém původním místě déle, než když byla obestavena mnoha historickými domy tvořící tehdejší historické jádro města. I přes tento neblahý osud nebyla nikdy socha umístěna na jiné místo blíže k dnešnímu centru a tvoří stále ústřední bod náměstí, které nese jeho jméno.

6.6. Martin Luther¹⁶⁴

Vzhledem k náboženskému specifiku Ašska je důležité zmínit se o Lutherově osobnosti a jeho odkazu ve vztahu k reformaci, která na Ašsku zapustila hluboké kořeny a evangelická církev si "vybojovala" a v této oblasti díky historickému vývoji i uhájila své místo tolerované církve navzdory habsburské protievangelické politice. Martin Luther proslul jako kritik soudobé katolické církve a jejích praktik.¹⁶⁵ Reformátor Luther a jeho spolupracovníci a následovníci, kteří položili základy pozdějším evangelickým církvím, které např. neuznávaly autoritu papeže, se zasloužili o zásadní náboženský zvrat v tehdejší katolickém světě. Diferenciace křesťanství tak

¹⁶⁴ Příloha č.7

¹⁶⁵ ŠMAHEL, František, Husitská revoluce, Praha 1993, s. 147.

po rozkolu z roku 1054, kdy se od sebe oddělila katolická a pravoslavná (ortodoxní) církev, pokračovala nadále.

Martin Luther se narodil v německém Eislebenu (dnešní spolková země Sasko-Anhaltsko). Po studiu filosofie a krátce práv na univerzitě v Erfurtu se stal augustiniánským mnichem. Luther intenzivně studoval Bibli a postupně došel k přesvědčení, přičemž jistý vliv na jeho úvahy měly i vybrané myšlenky českého husitství¹⁶⁶, že některé části soudobého církevního učení a řada zavedených náboženských praktik jsou v rozporu s Písmem svatým, a tak roku 1517 vystoupil s tzv. Devadesáti pěti tezemi, které měly podnítit akademickou diskuzi o poměrech v katolické církvi. Toto vystoupení však uvedlo do pohybu řadu mechanismů, které postupně strhly značnou část obyvatel křesťanské Evropy pro nové učení, označované následně jako tzv. augšpurské vyznání, které bylo postaveno na řadě odlišných principů a ve velké míře se vymezovalo vůči římskokatolické církvi. Těmto reformovaným křesťanům se začalo říkat evangelíci nebo také protestanté.

Významný symbol odkazující na evangelickou minulost ašského regionu je bezesporu dvoumetrová socha Martina Luthera, která byla odhalena za velké účasti obyvatelstva v roce 1883 v souvislosti s výročím 400 let od jeho narození. Zmíněná socha byla vyhotovena sochařem I. Rössnerem a odlita slévárnou rodiny Lenzů v bavorském Norimberku. Podstavec ze žuly pocházející ze Smrčin byl vyroben kamenicko-brusičskou rodinou Wölfelů z nedalekého Selbu. I když byla v 19. století náboženská otázka ohledně svobody vyznání téměř vyřešena, je zajímavé, že v jiných evangelických oblastech českých zemí nikdy žádnou další sochu pro německé evangelíky tak významného reformátora nezhotovili. Socha byla jedinou svého druhu nejen v českých zemích, ale i v celé habsburské monarchii.¹⁶⁷

Luther byl symbolicky umístěn proti hlavnímu vchodu do evangelického kostela Nejsvětější Trojice. Na svém původním místě socha stojí dodnes, i když prostředí, jímž je obklopena, se razantně změnilo. Kostel a mnoho

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Kolektiv autorů, Aš v zrcadle času, Aš 2005, s. 52.

dalších okolních budov již nestojí, jen tři farní domy, které byly postaveny v novogotickém stylu na přelomu 19. a 20. století zůstaly na svém místě.

Socha Martina Luthera a jiné pamětihodnosti města ztratily mnoho ze svého významu pro ašské obyvatelstvo především po roce 1945, kdy došlo ke zpřetrhání po staletí utvářené kolektivní paměti města kvůli vysídlení velké části původního německy mluvícího obyvatelstva. Ašští Němci byly i v 1. polovině 20. století stále z velké části evangelického vyznání a socha pro ně představovala významný symbol jejich náboženského přesvědčení a jejich slavné protestantské historie.

Úvahy na obnovení památníku a revitalizace jeho bezprostředního okolí přišly poprvé po dlouhých letech od vysídlení německého obyvatelstva a následného celkového nezájmu ze strany města v době totalitního režimu v roce 1998. Zájem o pomoc revitalizace prostranství se sochou Martina Luthera projevila německá strana, a to domovský spolek okresu Aš (Heimatverband des Kreises Asch e. V.), který sdružuje zejména původní německé obyvatele bývalého okresu Aš.¹⁶⁸ Z toho hlediska byla určitě významná ta skutečnost, že pomoci při opravách značně zchátralých památek, a to hlavně v podobě finančního příspěví, bylo rozhodnuto ze strany bývalých obyvatel německé národnosti. Ti tak především dali najevo, že mají o svou minulost, i když žijí v jiné zemi, velký zájem a ochotu pomoci začít ašský region pomalu probouzet k životu a zachránit a zachovat tak kulturní dědictví, které nepřipomíná jen historii regionu, ale také především dějiny Němců v českých zemích.

Domovský spolek zastoupený Peterem Březinou a Horstem Adlerem nabídl ašské radnici spolupráci na obnově některých památek, a to zejména soch představující výlučně německé osobnosti kulturního a společenského života.¹⁶⁹ V úvahu na opravu připadaly kromě sochy Martina Luthera, socha Johanna Wolfganga Goetha, pomník ašského mecenáše a podnikatele

¹⁶⁸ (kal) Okolí sochy Martina Luthera se bude měnit In: Ašské noviny, r. 9, 20.11.1998, č. 22, s. 6.

¹⁶⁹ Tamtéž.

Gustava Geipela nebo památníky vystavěné na počest Theodoru Körnerovi či Friedrichu Ludwigu Jahnovi. Po jednotlivých zváženích byla vybrána pro opravu nakonec socha Martina Luthera.¹⁷⁰ Jaké okolnosti k tomuto rozhodnutí vedly, proč právě sochu Martina Luthera, nejsou známy. Důvodů mohlo být víc, například jeho poloha v klidném a příjemném prostředí, na rozdíl od sochy Goetha, která je uprostřed rušné komunikace či památníků Körnera a Jahna, z jejichž původní podoby zůstalo opravdu velmi málo a jejich umístění je dále od centra města. V Ašských novinách ze dne 20. 11. 1998 kde byly zprávy o plánované opravě zveřejněny, byly také čtenáři informováni, kdo vlastně Martin Luther byl, proč je jeho jméno spojeno s ašským regionem a trochu z historie z místa, kde se památník nachází. Tato skutečnost mohla dokazovat, že v tehdejší době bylo ze strany obyvatelstva mnohdy malé povědomí o tom, jaké pamětihodnosti se v jejich městě nachází, koho symbolizují, či na co odkazují.

Necelý rok po začátku revitalizace prostoru byla první etapa úspěšně dokončena. Náklady s ní spojené byly vyčísleny na 525 000 Kč, z nichž 380 000 Kč bylo hrazeno domovským spolkem a 145 000 Kč zaplatilo město Aš.¹⁷¹ Na počest zrestaurování památníku byla ašským muzeem připravena vernisáž výstavy, která se nevěnovala pouze soše Martina Luthera, ale také 250. výročí přestavby evangelického kostela Nejsvětější Trojice do podoby, kterou si zachoval až do roku 1960. Díky neopatrnosti dělníků při konečných pracích na rekonstrukci však vyhořel.¹⁷² Slavnostní odhalení opraveného památníku se uskutečnilo 18. 9. 1999 za zájmu široké veřejnosti jak z české, tak z německé strany. Kromě představitelů města Aše a saského partnerského města Rehau, kde sídlí domovský spolek, jenž z velké části na obnovu přispěl, byli zúčastněni i představitelé církví.¹⁷³ Při této příležitosti byla totiž socha taktéž znovu vysvěcena.¹⁷⁴ Tato slavnostní událost přece jen dokazovala, že

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Vernisáž v muzeu In: Ašské noviny, r. 10, 10.09.1999, č. 17, s. 7.

¹⁷³ (kal) Společně pod Lutherovou sochou In: Ašské noviny, r. 10, 24.09.1999, č. 10, s. 1.

¹⁷⁴ Tamtéž.

vztahy mezi Čechy a Němci mohou být i přes mnoho předsudků a zažitých klíšé, na velmi dobré úrovni.

Památník přečkal druhou světovou válku a poněkud překvapivě, zvláště pokud si uvědomíme, jak značné množství církevních i jiných kulturních památek pohraničí bylo nemilosrdně zlikvidováno¹⁷⁵, i období komunistické totality bez většího poškození až do června roku 2006, kdy v těsné blízkosti sochy spadl kvůli nemocným kořenům mohutný buk, jenž monument těžce poškodil.¹⁷⁶ Po odborném průzkumu sochařů vyšlo najevo, že je socha z téměř 70 % zničena, včetně tak důležitých detailů jako obličej či kniha, kterou Luther třímá v ruce.¹⁷⁷ První odhad nákladů na opravu, který vypracovali odborní pracovníci ašského muzea, byl stanoven na 100 000 Kč.¹⁷⁸ Sochař Martin Fiala poté odhadl cenu za rekonstrukci dokonce na 1 000 000 Kč.¹⁷⁹ Pokud by se oprava opravdu vyšplhala k takto velké sumě, město uvažovalo o podání žádosti o dotaci.¹⁸⁰

Poškození sochy spustilo v Aši širokou debatu, která jen dokazovala, že je o existující historické památce tohoto města a jejich osud veřejný zájem. V březnu roku 2007 vyšla v Ašských listech zpráva, že spolek rodáků, patriotů a přátel města Aše chce na výzvu ašského starosty vyhlásit veřejnou sbírku, v jejímž průběhu by byly osloveny místní firmy a podnikatelé, zda by na rekonstrukci určitou částkou nepřispěli. Bylo zdůrazněno, že jde o historicky cennou sochu, která je výjimečná i svým odkazem na protestantskou minulost Ašska včetně období, která nebyla evangelickému vyznání nakloněna.¹⁸¹ Předsedkyně zmíněného spolku neopomněla také dodat, že se svým způsobem bude jednat o "takový test", který by mohl poodhalit, jaký

¹⁷⁵ KRČMÁŘ, L, PROCHÁZKA, Z, SOUKUP, Zničené kostely, Domažlice 2004, s. 5.

¹⁷⁶ Sochu Martina Luthera poškodil v pátek padající buk In: Listy Ašska, r. 7, 11.10.2006, č. 37, s. 1.

¹⁷⁷ (jk) Oprava sochy nebude jednoduchá ani levná In: Listy Ašska, r. 7, 25.10. 2006, č. 39, s. 4.

¹⁷⁸ (jk) Sochu Martina Luthera poškodil v pátek padající buk In: Listy Ašska, r. 7, 11.10.2006, č. 37, s. 1.

¹⁷⁹ (jk) Oprava sochy nebude jednoduchá ani levná In: Listy Ašska, r. 7, 25.10.2006, č. 39, s. 4.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ (jk) Spolek ašských rodáků chce přispět k obnově sochy M. Luthera sbírkou In: Listy Ašska, r. 8, 07.03.2007, č. 9 s. 7.

má kdo vztah k památkám a historii města.¹⁸² V úvahu přicházely i jiné akce, které by mohly pomoci s financováním takto náročné opravy. Finanční prostředky měly být sehnány například z prodeje dřevěného uhlí, které se každoročně těží na Skřivánčím vrchu poblíž Aše při tzv. pálení milíře.¹⁸³

Až díky uvedenému poškození sochy vyšla najevo zajímavá skutečnost, že socha není zapsána v inventárních seznamech majetku města Aše, a proto na její opravu nemůže uvolnit jakoukoliv finanční částku.¹⁸⁴ Při zjišťování skutečného vlastníka se objevila řada teorií, např. že by vlastníkem mohla být Církev bratrská. Poté co bylo doloženo, že není vlastníkem ani tato církev, začalo se s rozsáhlejším pátráním po archivech, které ale také nepřineslo žádné výsledky.¹⁸⁵ Až poté byla využita jediná zákonná možnost, jak sochu do vlastnictví města získat. Na úřední desce města byla po dobu 6 měsíců uveřejněna socha jako nalezená věc, o kterou se mohl majitel ve zmíněné lhůtě přihlásit. Jelikož se nikdo takový nenašel, mohla Aš v prosinci roku 2007 zapsat sochu do soupisu majetku města. Dalším krokem mělo být vyhlášení veřejné sbírky, jejíž výtěžek byl také doplněn o dotaci z rozpočtu města Aše. První lhůta pro trvání sbírky byla stanovena do konce roku 2009.¹⁸⁶

Usnesení městské rady ze dne 1. 7. 2008 obsahovalo i schválení vyhlášení veřejné sbírky od 1. 3. 2008 do 28. 2. 2010. 11. 2. 2008 tato rada schválila výsledky výběrového řízení na opravu sochy Martina Luthera, které vyhrála firma HVH s.r.o.,¹⁸⁷ umělecká slévárna Horní Kalná, která vytvořila řadu významných památníků, vč. sochy Tomáše G. Masaryka na pražských Hradčanech, či Antonína Dvořáka před pražskou koncertní síní Rudolfinum.¹⁸⁸

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ (jk) K obnově sochy Martina Luthera má pomoci veřejná sbírka In: Listy Ašska, r. 9, 06.02.2008, č. 4, s.3.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ (jk) K obnově sochy Martina Luthera má pomoci veřejná sbírka In: Listy Ašska, r. 9, 06.02.2008, č.4, s.3.

¹⁸⁷ Rada města zrušila veřejnou sbírku na opravu sochy M. Luthera: Město Aš. *Město Aš: Titulní stránka* [online]. Dostupné z: http://www.muas.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=52&id=225603&n=rada-mesta-zrusila-verejnu-sbirku-na-opravu-sochy-m-luthera [22.03.2017]

¹⁸⁸ (jk) Výměna – Luther se po opravě vrátil, Goethe náměstí na čas opustil In: Listy Ašska, r. 9, 11.06.2008, č.22, s. 1.

K velké radosti všech zainteresovaných bylo nakonec zjištěno, že se reálná částka na opravu sochy bude pohybovat kolem 100 000 Kč.¹⁸⁹ Díky této změněné situaci mohla být zrušena veřejná sbírka, která měla rekonstrukci částečně pokrýt.¹⁹⁰

Díky změněné situaci mohla být socha opravena mnohem dříve, než se původně předpokládalo. Nakonec tedy byla socha 6. 6. 2008 vrácena na své místo, na němž stála už celých 125 let.¹⁹¹

Kromě tohoto nešťastného poškození sochy stromem byl po roce 1989 zaznamenán pouze jediný případ cíleného poškození památníku. V roce 2001 neznámý, pravděpodobně mladý vandal popsal sprejem knihu, kterou Luther drží, slovem Kámasútra.¹⁹² Tato umělecky i historicky hodnotná památka tak místním obyvatelům i nadále připomíná jednu z důležitých kapitol dějin jejich města. Ještě jedním důkazem, že je Martin Luther důležitou a významnou historickou postavou pro město Aš, je nová malba v nadživotní velikosti, která vznikla k pětisetletému výročí od uveřejnění 95 tezí ve Wittenbergu na stěně městské knihovny.¹⁹³ V roce 2018 byla rozhodnutím Ministerstva kultury prohlášena socha Martina Luthera za kulturní památku. Přiřadil se tak k nevelkému počtu movitých pamětihodností Ašska, kterým se tato příležitost umožnila.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Rada města zrušila veřejnou sbírku na opravu sochy M. Luthera: Město Aš. *Město Aš: Titulní stránka* [online]. Dostupné z: http://www.muas.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=52&id=225603&n=rada-mesta-zrusila-verejnou-sbirku-na-opravu-sochy-m-luthera [22.03.2017]

¹⁹¹ (jk) Výměna – Luther se po opravě vrátil, Goethe náměstí na čas opustil In: *Listy Ašska*, r. 9, 11.06.2008, č.22, s. 1.

¹⁹² *Listy Ašska*. r. 3, 02.10.2002, č. 40, s. 4.

¹⁹³ Uveřejněním 95 tezí Martin Luther započal náboženskou diskusi o tehdejších praktikách v římsko-katolické církvi, která následně vedla k její reformaci.

¹⁹⁴ Důvody byly takové, že se jedná o kvalitní umělecké dílo norimberských mistrů Johanna Wolfganga Rössnera a Christopa Albrechta Lenze, které symbolizuje významnou historickou památku s odkazem na luteránskou tradici území Ašska. (mv) Aš má kulturní památku v podobě pomníku reformátora In: *Listy Ašska*, r. 19, 01.08.2018, č. 27, s. 4.

7. Významné historické budovy

7.1. Střelnice (Schützenhaus)¹⁹⁵

V Aši se nenachází mnoho budov, ke kterým by obyvatelé města pociťovali v dnešní době tak výrazně nostalgický vztah jako k bývalému hotelu Střelnice. Je to dáno patrně zejména tím, že tento objekt sloužil v období před revolucí v listopadu 1989 jako hlavní centrum společenského dění ve městě, v jehož prostorách se pořádaly různé kulturní akce, od maturitních plesů, šibřinek, koncertů až po módní přehlídky, na nichž se prezentovaly výrobky ašských textilních podniků. Právě generace, která „odrostla“ na zábavách konajících se na Střelnici, je ve městě dosud početně výrazně zastoupená. Jsou to především osoby narozené v 50., 60. a 70. a letech minulého století. Jde tedy o několik generací, ve kterých vzpomínky na tehdejší Střelnici dodnes rezonují. Po celou dobu od svého vzniku až do roku 1989 byla budova v podstatě nepřetržitě využívána. Zlom nastal až po sametové revoluci, kdy byla za celých 27 let uskutečněna celá řada pokusů objekt prodat či pronajmout. Po celou dobu se nepodařilo pro Střelnici najít uplatnění. Objekt postupem času stále více chátral bez výraznější naděje na oživení.

Původní stará budova Střelnice začala kvůli růstu počtu obyvatel Aše prostorově nedostačovat, proto byla na konci 19. století půdorysně zvětšena a přestavěna v neorenesančním slohu. Současná podoba Střelnice pochází ze 30. let 20. století, kdy byla opět přestavěna v tehdy velmi módním, vlastenecky a regionálně zaměřeném tzv. Heimatstilu, jenž byl v pohraniční Československa obývaným z velké části německých obyvatelstvem

¹⁹⁵ Příloha č.8

ve zmíněné době velmi oblíbený.¹⁹⁶ V průběhu času sloužila budova i dalším účelům.

Budovu hotelu a restaurace Střelnice provozovaly po dlouhá léta Hotely a restaurace Cheb, které počátkem devadesátých let bezplatně převedly objekt na město Aš. Následně bylo ze strany města rozhodnuto o prodeji Střelnice soukromému subjektu za cenu 5 000 000 korun.¹⁹⁷ Novou majitelkou objektu se stala jistá podnikatelka, která plánovala objekt zrekonstruovat do původního stavu, kdy se ve Střelnici nacházela kavárna, restaurace a taneční sál.¹⁹⁸ Součástí změn měla být také nástavba, ve které by se dobudoval hotel. Všechny práce měly být hotové do konce roku 1994 nebo začátkem roku 1995.¹⁹⁹

Tehdy se mohlo zdát, že tento významný objekt, který je dominantou horní části Hlavní ulice, čeká po jeho rekonstrukci a zpětnému navrácení tohoto místa do společenského dění ve městě úspěšné období. Již počátkem roku 1993, tedy necelé tři měsíce po podpisu smlouvy s novou majitelkou bylo započato s renovací objektu. Pro rekonstrukci Střelnice byla vybrána společnost Báňská stavební společnost s. r. o.²⁰⁰ Vše se rozvíjelo slibně a Ašané tak mohli sledovat, jak se Střelnice pozvolna začíná měnit k lepšímu. Za rok a půl od počátečních vyklizovacích a bouracích prací se začalo s přístavbou nad tanečním sálem, kde měly vzniknout prostory pro ubytování.²⁰¹ Tyto dílčí úspěchy se mohli jevit jako důkaz toho, že práce postupují podle dosavadního plánu na zprovoznění již zmiňovaných let 1994/1995.

¹⁹⁶ ZEMAN, L, KONÚPKOVÁ HORVÁTHOVÁ, J, KONÚPEK, J, ČERNÝ, Z, HANZLÍK, J In: Sborník muzea Karlovarského kraje / Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje, r. 23, 2015, s. 173-226.

¹⁹⁷ Odhad hodnoty Střelnice byl vyčíslen na necelé 2 000 000 Kčs, ale vzhledem k nepříliš příznivé finanční situaci města byla cena prodeje schválena na 5 000 000 Kč. SYROVÁTKA, Libor, Jak to bylo se STŘELNICÍ? In: Ašské noviny, r. 3, 27.11.1992, č. 24, s. 3.

¹⁹⁸ (dan) Co čeká „Střelák“ In: Ašské noviny, r. 4, 03.12.1993, č. 24, s. 3.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ (ron) Na střelnici je rušno, In: Ašské noviny, r. 4, 12.02.1993, č. 3, s. 4.

²⁰¹ Ašské noviny, r. 5, 12.08.1994, č. 16, s. 8.

27. 1. 1995, tedy v době, kdy měla být rekonstrukce již hotová a objekt měl být zprovozněn, vyšla v Ašských novinách krátká zpráva s fotografií oznamující, že budova Střelnice je na prodej. Po vykonání nemalých prací na budově byla další činnost pozastavena a sám objekt byl nabídnut k prodeji. V Aši se spekulovalo o finančních potížích firmy, které znemožnily pokračovat v rekonstrukci objektu. Další informace spojené se Střelnicí přinesly Ašské noviny za téměř dva dlouhé roky. Čtenáři se mohli dozvědět, že budovu má ve svém majetku společnost Báňská stavební společnost, s. r. o., tedy firma, která v roce 1993 začala objekt rekonstruovat, ale nebyla jeho vlastníkem. Tato společnost tedy objekt od původní majitelky, které se nepodařilo rekonstrukci Střelnice v plánovaném rozsahu finančně pokrýt, odkoupila.

Pokračování oprav budovy bylo závislé na finančních možnostech majitele. Kvůli nepříznivé ekonomické situaci firmy byly práce často přerušovány a docházelo nakonec jen k dílčím úpravám. Aby nepokračovalo chátrání a další poškozování objektu, bylo rozhodnuto nejprve o opravě střešní krytiny, aby se v zimním období zabránilo zatékání. Opravována byla také část fasády. Podle zveřejněných informací však vlastník sám uvedl, že vlastně nevěděl, jakým způsobem bude chtít budovu využít. Od prvního prodeje Střelnice uběhlo již několik let, aniž by se dostavil očekávaný výsledek v podobě její úspěšné rekonstrukce.

V následujícím období byly rekonstrukční práce zcela pozastaveny a jedinými návštěvníky budovy se stali lidé bez přístřeší nad hlavou, děti toužící po prohledávání prázdných prostorů a zloději, kteří z budovy odcizili vše, co bylo ještě možné odnést. Malou připomínkou na budovu Střelnice, její historii a současný pohnutý osud byl příspěvek Listů Ašska z roku 2002, které otiskly sérii fotografií z různých etap její existence s titulkem "Čeká Střelnici osud Šámalových domů?"^{202, 203} V témže roce bylo uveřejněno, že je budova

²⁰² (jk) Čeká Střelnici osud „Šámalových domu“? In: Listy Ašska, r. 3, 20.02.2002, č. 8, s. 3.

²⁰³ Šámalovy domy byl blok obytných domů, které jako jediné nebyly ve střední části Hlavní ulice oproti ostatním zbourány. Název dostaly podle jejich tehdejšího majitele. Zbourány byly nakonec v roce 2000.

Střelnice k prodeji už za 12 000 000 Kč.²⁰⁴ Vlastníkem nemovitosti byla stále Báňská stavební společnost, s.r.o. se sídlem v Sokolově. Zájem o odkoupení nemovitosti byl poměrně značný. Podle realitní kanceláře, která měla prodej budovy na starosti, se ucházelo o koupi objektu celkem 37 zájemců.²⁰⁵ Nákladné investice, které byly odhadnuty na 30–40 milionů korun, ale potenciální investory nakonec vždy odradily. V úvahu přicházela také možnost odkoupení nemovitosti městem Aš. Tehdy vedení města Aše uvedlo, že budovu pro kulturní život města nepotřebuje, protože již provozuje jeden kulturní dům se dvěma sály, který na pokrytí aktuálních kulturních akcí ve městě zcela postačuje.²⁰⁶ Dále bylo uvedeno, že kdyby se přece jen město rozhodlo objekt odkoupit, bylo by to jen z toho důvodu, aby mohla být budova zachráněna a zachována tak pro další generace obyvatel města.²⁰⁷ Tato skutečnost poukazovala na to, že zájem uchovat budovu Střelnice byl ze strany města významnou prioritou i v případě nedostačujících financí, které by patrně scházely pro jiné investiční akce města. Zároveň ale nebylo jasné, jaké by v tomto případě bylo její budoucího využití.²⁰⁸ Mimo jiné byl v článku také poprvé zmíněn projekt domu česko-německého přátelství a porozumění. Tato instituce, která měla být zřízena v Aši, měla sídlit buďto v objektu nově zbudovaném nebo právě v historické budově Střelnice.²⁰⁹

Po několikaletých snahách objekt Střelnice prodat, svítla další naděje v roce 2003, kdy se podařilo najít nového kupce. Nový majitel vietnamského původu měl v úmyslu zřídit v prostorách restauraci, kavárnu, cukrárnu, hernu a zachovat sál pro pořádání kulturních akcí. Ze strany místních obyvatel ale panovaly pochybnosti o skutečném budoucím využití objektu. Kvůli dosavadním zkušenostem s podnikáním vietnamské komunity se projevovaly obavy, aby nebyla v prostorách Střelnice zřízena další tržnice. Kvůli těmto

²⁰⁴ (jk) Střelnice je k máni za 12 milionů, In: Listy Ašska, r. 3, 20.03.2002, č. 12, s. 1.

²⁰⁵ (jk) Koupí město Střelnici? In: Listy Ašska, r. 4, 23.04.2003, č. 16, s. 3.

²⁰⁶ Velká část kulturních akcí konajících se ve městě byly pořádány v ašském kulturním domě (AKS), který disponuje třemi různě velkými sály. V dnešní době (2017) je budova již využívána pouze minimálně, také díky zprovoznění dalšího kulturního centra, který byl vybudován v objektu bývalé tovární budovy.

²⁰⁷ (jk) Koupí město Střelnici? In: Listy Ašska, r. 4, 23.04.2003, č. 16, s. 3.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

obavám město uskutečnilo jednání s novým majitelem, aby se mohlo ujistit, že žádné takové plány s touto budovou nemá. Majitel opravdu potvrdil záměr vybudovat v objektu již zmíněné společenské prostory. Za zmínku ještě stojí další skutečnost. Střelnice měla být podle dalšího projektu tohoto podnikatele prodána dalšímu zájemci, který chtěl budovu zbourat a na jejím místě postavit supermarket jedné nadnárodní společnosti. Tento prodej se nepodařilo zrealizovat jen díky zásahu města, které nedovolilo prodat pozemek sousedící se Střelnicí, který by sloužil jako parkoviště. Vietnamský podnikatel nakonec nedokázal své plány na rekonstrukci naplnit a budova Střelnice byla po krátké době nabídnuta opět k prodeji.

O projektu Domu česko-německého přátelství a porozumění (Haus der tschechisch-deutschen Freundschaft) se začalo uvažovat na rozhraní let 2001–2002. Tehdy se přemítalo o stavbě zcela nové budovy, která by zaplnila prázdný prostor na rozhraní Hlavní ulice a Masarykova náměstí. Jak jsme již výše uvedli, město se také zabíralo myšlenkou využít historickou budovu Střelnice jako budoucí sídlo této nové instituce. Vzhledem k tomu, že se nepodařilo za několik let objekt soukromým subjektům opravit a ten nadále chátral, rozhodlo se město, že Střelnici odkoupí do svého majetku a vybuduje v něm dům česko-německého přátelství a porozumění samo.²¹⁰

Myšlenka na realizaci domu česko-německého přátelství a porozumění se zdála být pro město Aš velkou výzvou nejen z hlediska záchrany historicky-kulturně významného objektu, podpory ekonomického prostředí a kulturní sféry města, ale především kvůli reálnému vzniku přeshraniční kulturní a společenské instituce zaštiťující vzájemnou spolupráci mezi Čechy a Němci.

Město Aš působilo jako velmi dobrý kandidát pro umístění sídla Domu česko-německého přátelství a porozumění, nejen kvůli své rozporuplné minulosti. Vždyť až do roku 1945 byla Aš převážně německým městem, posléze došlo k nucenému vystěhování podstatné části tohoto obyvatelstva. Poloha města poblíž hranic dvou německých spolkových zemí: Bavorska a

²¹⁰ (jk) Jak chtějí v Aši využít městské budovy? In: Listy Ašska, r. 7, 30.08.2006, č.31, s. 4.

Saska dále naznačovala další výhody, které nakonec spoluovlivnily rozhodnutí o vzniku této instituce a jejím umístění v Aši. V této době už úspěšně několik let probíhala čilá spolupráce mezi obcemi na česko-německém pomezí, především v rámci projektů Euregio Egrensis či Přátelé v srdci Evropy (jehož členem byla také Aš).

Plán na projekt rekonstrukce budovy a následného vzniku domu česko-německého přátelství by vypracován tak, aby mohl co nejlépe prezentovat nejen region, ve kterém by se nacházel, ale také sousední regiony Bavorska a Saska se kterými nejvíce těsně spolupracuje. V objektu se měly nacházet kromě velkého sálu s jevištěm také salonky, kanceláře, recepce, kavárna a prostory zaměřené na prezentaci širší oblasti trojmezí Čech, Bavorska a Saska, jimiž je ašský region obklopen. Ve vstupní hale měly vzniknout tematicky rozdělené prostory, které by prezentovaly jednotlivé země. (Čechy, Bavorsko, Sasko). Dále měla být zřízená tzv. síň partnerských měst, kde by byli stálé expozice, která by partnerská města představovala. V restauračním zařízení se mohly připravovat pokrmy převážně české a německé kuchyně. Měla být i zřízena hala s expozicí, která měla mapovat vývoj česko-německých vztahů. Dalším neméně zajímavým prostorem mohla být galerie prezentující práci jak českých, tak německých umělců pocházejících z regionu. Součástí instituce měla být také česko-německá knihovna a kancelář, která by se specializovala na odborněji zaměřenou literaturu a také na dokumentaci potřebnou pro činnost spolků, nebo podnikatelský klub, kde by se mohli společně setkávat podnikatelé z české i německé strany.²¹¹

Přes veškeré naděje, které do projektu ašská radnice vkládala a s ní vynaložené obrovské úsilí při vypracování podkladů a všech náležitostí nebyla nakonec dotace městu přiznána. Proč a jaká kritéria hrála roli při neúspěchu tohoto projektu, nejsou zcela zřejmá. Starosta města Aše Dalibor Blažek se vyjádřil k této záležitosti následovně: *O peníze z dotací se vede nesmlouvavý boj a již jsme definitivně vystřízlivěli z původních slibů odpovědných českých i*

²¹¹ *Město Aš: Titulní stránka* [online]. [23.04.2017]. Dostupné z: http://www.muas.cz/assets/File.ashx?id_org=52&id_dokumenty=225389

*bruselských politiků že se bude jednat o soutěž kvalitních projektů, které budou bodovány nezávislymi hodnotiteli a peníze budou přidělovány těm nejlepším. Situace je jiná a kvalita projektů je asi to poslední, o čem se jedná.*²¹²

Městu Aš se naskytl příležitost, kterou by vyřešila několikaletý problém opravy historické budovy, která je jednou z nejznámějších dominant města, ale také vznik instituce reprezentující jak společnou historii, tak společnou přítomnost i budoucnost českého a německého národa v místě, které by bylo více než vhodným místem pro takovou organizaci, která mohla dokazovat společnou ochotu podílet se a vzájemně spolupracovat na dobrých příhraničních vztazích, které jsou dnešní době pořád tolik potřebné a aktuální.

Po tomto neúspěchu zůstalo město ve stejné situaci, ve které se nacházelo dosud. Budova bývalé restaurace Střelnice nadále chátrala a získat peníze na opravu z rozpočtu města bylo díky vysokým nákladům nereálné. Ašští zastupitelé tak museli rozhodnout, jak budou v této záležitosti postupovat dále. Po mnohaletých zkušenostech, kdy se budova prodala majiteli, kterému po nějaké době došli na opravu finance a město muselo budovu znovu odkupovat, se přišlo s řešením objektu případným zájemcům s určitými podmínkami na určitý časový horizont pronajmout.²¹³ Doba pronájmu byla stanovena na 20 let s tím, že bude brát zřetel na podnikatelský záměr, výši pronájmu a zhotovení fasády.²¹⁴ Ze třech zájemců se do výběrového řízení přihlásili dva. Oba zájemci projevíli zájem zřídit v prostorách Střelnice hernu, z nichž jeden by kromě herny provozoval

²¹² Co vy na to, pane starosto? In: Listy Ašska, r. 10, 04.02.2009, č. 3, s. 3.

²¹³ V žádném případě nechceme Střelnici prodat. A to proto, abychom se opět nedostali do situace, kdy jí budeme vykupovat například ve stavu, v jakém je dnes bývalé ředitelství státních statku v Saské ulici. Nabízíme dlouhodobý pronájem s nutností investice a udržení objektu po celou dobu pronájmu ve stavu, který nebude městu ani obyvatelům bydlicím v okolí přinášet problémy. V rámci nabídek možných zájemců budeme proto posuzovat nejen to, co s budovou udělají, ale především podnikatelský záměr využití budovy. Jsme přesvědčeni, že se jedná o objekt, který si zaslouží zachránit, město ale v tuto chvíli nemá dost finančních prostředků k realizaci původních plánů. (kal) Město chce Střelnici pronajmout, In: Listy Ašska, r. 14, 20.02.2013, č. 7, s. 3.

²¹⁴ Střelnici TEBYT pronajme na 20 let: Město Aš. Město Aš: Titulní stránka [online]. Dostupné z: http://www.muas.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=52&id=229849&n=strelnici-tebyt-pronajme-na-20-let [17.05.2017]

v budově restauraci, malé kino a společenský sál. Vzhledem k tomu, že město plánovalo zregulovat počet heren sídlících ve městě, byla by Střelnice výjimkou. Toto rozhodnutí na úkor plánovaného snížení počtu heren bylo dáno samozřejmě hlavně tím, aby mohla být historická budova Střelnice zachráněna.²¹⁵ Herna měla fungovat jako kasino, které je na jiné úrovni než obyčejné herny. Tím, že jeden z uchazečů plánoval v objektu nevybudovat pouze hernu, ale také společenské prostory využitelné pro širší část obyvatel města, vyhrál výběrové řízení pan Diviš, který je také znám tím, že již ve městě zrekonstruoval jeden objekt, který se dlouhá léta nacházel v dezolátním stavu.²¹⁶

Bohužel ani tento další pokus o záchranu ašské Střelnice nevyšel. Od smlouvy nakonec bylo upuštěno z důvodu, že nebyly ze strany nájemce uskutečňovány stavební úpravy, které byly ve smlouvě sjednány.²¹⁷ Už poněkolkáté se tedy opakoval scénář, kdy došlo ke koupi či pronájmu budovy, ale k úspěšnému dokončení opět nedošlo. Boj o záchranu budovy mohl opět pokračovat bez výrazného zlepšení. Dokonce se začalo uvažovat o zbourání části, kde se nachází společenský sál, který ale již mnoho let nebyl využíván.²¹⁸

V roce 2016 bylo oznámeno, že se jedná opět o pronájem Střelnice vážnému zájemci, který přišel se stejným záměrem jako předešlý nájemce, tedy vybudovat v objektu kasino, dále prostory pro konání kulturních akcí pořádaných městem, jako jsou koncerty či plesy. Bylo zmíněno, že kdyby se

²¹⁵ Na jednání zastupitelů 26. února se však jednalo o změně vyhlášky, která by umožnila provozování hazardu v budově bývalé restaurace Střelnice na Hlavní ulici. Mnoho let se snažíme tuto budovu zachránit. Připravili jsme projekt. Bojovali jsme za získání peněz na opravy dotací. Toto se však nepovedlo. V našich silách není investovat mnoho miliónů do rekonstrukce této dominanty města. Šli jsme cestou hledání zájemců o dlouhodobý nájem. (mv) Ve městě by měl klesat počet heren, In: Listy Ašska, r. 15, 05.03.2014, č. 9, s. 3.

²¹⁶ Střelnici TEBYT pronajme na 20 let: Město Aš. *Město Aš: Titulní stránka* [online]. Dostupné z: http://www.muas.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=52&id=229849&n=strelnici-tebyt-pronajme-na-20-let [24.04.2017]

²¹⁷ Budova Střelnice v Aši dostane novou šanci - Chebský deník. *Chebský deník* [online]. [24.04.2017]. Dostupné z: https://chebsky.denik.cz/zpravy_region/budova-strelnice-v-asi-dostane-novou-sanci-20160220.html

²¹⁸ (pv) Ašští zastupitelé debatovali před prázdninami převážně nad nemovitostmi města In: Listy Ašska, r. 16, 05.08.2015, č. 26, s. 3.

smlouva podařila uskutečnit, nový provozovatel by byl schopen do konce října roku 2016 opravit vnější prostory budovy a do konce roku 2017 vnitřní.²¹⁹ Pronájem ani v tomto případě nebyl úspěšný, jelikož by museli pronajímatelé investovat vysoké částky do rekonstrukce objektu, který by nevlastnily.²²⁰ Z tohoto důvodu se město rozhodlo objekt prodat, jelikož vyvstalo několik nabídek, které počítaly s investicí do objektu v případě jejího odkoupení.²²¹

Objekt Střelnice byl skutečně odkoupen jistou skupinou podnikatelů se záměrem vybudovat v objektu kasino, ale také kavárnu a ubytovací zařízení.²²² Po mnoha letech tak obyvatelé města mohli zpozorovat, že se tato budova započala pomalu rekonstruovat.²²³ V roce 2018 byla zrekonstruovaná část Střelnice veřejnosti otevřena, poprvé od počátku 90. let, kdy téměř tři dekády čekala na příležitost, kdy bude znovu zprovozněna.²²⁴

Bývalý hotel Střelnice byl jednou z dominant města, jejíž úpadek započal na počátku 90. let. Prakticky tři desetiletí měli obyvatelé Aše ale i návštěvníci města možnost pozorovat destrukci této budovy, která byla nakonec zachráněna za cenu, že zde vzniklo kasino.

7.2. Hasičárna²²⁵

Jednou z dvanácti nemovitých památek na území města Aše, které byly prohlášeny za kulturní památku, je bývalá hasičská zbrojnice a knihovna stojící na Poštovním náměstí. Na svou dobu velmi moderní polyfunkční

²¹⁹ (pv) Hazard možná zachrání chátrající Střelnici v Aši In: Listy Ašska, r. 17, 13.01.2016, č. 2, s. 1.

²²⁰ (pv) Budova bývalé restaurace Střelnice je na prodej In: Listy Ašska, r. 17, 05.10.2016, č. 36, s. 3

²²¹ Tamtéž.

²²² Začaly práce na ašské dominantě-budova Střelnice se dočkala změn In: Listy Ašska, r. 18, 02.08.2017, č. 27, s. 3.

²²³ Tamtéž, s. 1.

²²⁴ (pv) Ašskou "Střelnici" je již možné navštívit In: Listy Ašska, r. 19, 17.01.2018, č. 3, s. 7

²²⁵ Příloha č.9

budovu navrhl v roce 1930 architekt Emil Rösler ze saského Plavna.²²⁶ Budova byla postavena v letech 1930–1931 v duchu tzv. německé moderny. V přízemí objektu se nacházely prostory sloužící především jako technické zázemí hasičů. Kromě skladu, garáží a dílny zde byla také místnost pro hasiče konajícího službu. První patro sloužilo pro potřeby knihovny. Byl zde přednáškový sál, výdejna knih, sklad, kancelář ředitele nebo čítárna. Ve druhém patře se nacházely kanceláře hasičského sboru a ve třetím patře, které se nachází již v podkroví, byly služební byty.²²⁷

Tzv. hasičárna je tvořena dvěma křídly. Velké křídlo má obdélníkový tvar, z levé strany od pohledu z náměstí na něj navazuje křídlo užší, jež má charakter věže a vystupuje poněkud do náměstí. V této části byl vytvořen průchod, který spojuje Poštovní náměstí (Postplatz) s Hlavní ulicí (Hauptstraße). Jak v exteriéru, tak v interiéru bylo zachováno mnoho cenných uměleckých prvků. Na fasádě domu to jsou například lampy, věšáky nebo hodiny a znak města Aše. V prostorách budovy je dochované dřevěné obložení stěn, trezor, kování, dlažba či okenní výplně s vitrážemi. Národní památkový ústav zhodnotil objekt jako typologicky ojedinělý, který má z urbanistického hlediska velký význam pro utváření města.²²⁸ Na návrh Národního památkového ústavu pracoviště v Lokti rozhodlo Ministerstvo kultury České republiky prohlásit v roce 2009 bývalou hasičskou zbrojnicí a knihovnu za kulturní památku.²²⁹

Po druhé světové válce opustila prostory knihovna a budova začala sloužit pouze pro potřeby hasičské zbrojnice, která se v roce 2006 přestěhovala do nových prostor. Vzniklo tak volné místo, které se město Aš rozhodlo zrekonstruovat a zřídit v něm vlastivědné muzeum Ašska, jehož část

²²⁶ S projekty Emila Röslera, rodáka z obce Vlčí Hora (okres Děčín) se můžeme u nás setkat například v Rumburku či Děčíně a v Sasku třeba v Drážďanech nebo Plavně, kde sídlila jeho projektová kancelář.

²²⁷ Dům čp. 635 - Národopisné a textilní muzeum Aš. *Úvodní stránka – Národopisné a textilní muzeum Aš* [online]. Knihovna, Muzeum a [15.02.2017]. Dostupné z: <https://www.muzeum-as.cz/dum-cp-635>

²²⁸ Hasičská zbrojnice kulturní památkou: Město Aš. *Město Aš: Titulní stránka* [online]. Dostupné z: <http://muas.cz/hasicska-zbrojnice-kulturni-pamatkou/d-226925> [15.02.2017]

²²⁹ Tamtéž.

byla přesunuta ze zámečku na Mikulášském vrchu, kde byla ponechána expozice věnující se textilnímu průmyslu.

Přípravné práce byly zahájeny již v roce 2007, kdy byla společností STASO Aš vypracována projektová dokumentace na úpravu bývalé hasičské zbrojnice a knihovny.²³⁰ Aš se rozhodla požádat o dotaci na rekonstrukci, která by se týkala hlavně prvního patra a exteriéru z Programu přeshraniční spolupráce cíl 3 Česká republika – Svobodný stát Sasko 2007–2013 společně se spolkem z Reichenbachu poblíž města Mylau.²³¹ Dne 10. 10. 2012 bylo v Listech Ašska uveřejněno, že se na třetí pokus podařilo dotaci ve výši zhruba 11 milionů dostat a tak mohou být práce na památkově chráněné budově započaty již v příštím roce 2013.²³² Dále bylo sděleno, že byly městu přiznány dotace cca 10 000 000 korun na stavební úpravy a další 3 500 000 korun na vnitřní vybavení jako jsou vitríny, výstavní panely, dataprojektor, promítací plátno aj.²³³

Práce na již památkově chráněné budově byly ztíženy tím, že se jednotlivé úpravy musely nově projednávat s památkovým úřadem a také díky novým stavebním normám, které předepisují bezbariérový přístup. Tento problém byl vyřešen stavbou výtahu, který byl umístěn na bok budovy, čímž se podařilo zachovat cenné zábradlí schodiště.²³⁴ Výběrové řízení na opravu budovy vyhrála chebská firma Caran Marian, která měla na starosti vybudování výtahu a rekonstrukce vnitřních prostor způsobem, který by navrátil prostoru původní kvality z doby, kdy zde sídlila knihovna. Vznikly by tak vhodné prostory, ve kterých by mohla být umístěna vlastivědná expozice ašského muzea.²³⁵ S touto etapou rekonstrukce byly řešeny také výměny

²³⁰ (kal) In: Listy Ašska, r. 14, 03.04.2013, č. 13, s. 1

²³¹ Dotace EU – Program přeshraniční spolupráce Česká republika - Svobodný stát Sasko 2014-2020. [online]. 2019 Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, všechna práva vyhrazena [07.06.2017]. Dostupné z: <https://www.dotaceeu.cz/cs/Fondy-EU/2014-2020/Operacni-programy/OP-Sasko-%E2%80%93-CR>

²³² (kal) Město získalo finance na opravu hasičárny, in: Listy Ašska, r. 13, 10.10.2012, č. 37, s. 1.

²³³ (kal) Listy Ašska, r. 14, 03.04.2013, č. 13, s. 1

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ (kal) Práce na hasičárně se rozbíhají In: Listy Ašska, r. 14, 09.05.2013, č. 18, s. 3.

rozvodu vody, elektřiny topení nebo odpadů.²³⁶ S hrubými pracemi se započalo začátkem června 2013.²³⁷

Poté přišlo na řadu zrestaurování původních umělecky cenných okenních vitráží. Odborné práce byly svěřeny Monice Zborníkové Vintrové z ateliéru z Písku, která se specializuje na opravy a výrobu nových vitráží. Na vitrážích se nacházejí alegorie průmyslu a vědy, řemesel, malířství a sochařství, obchodu a dopravy, hudby a poezie nebo zemědělství, které byly zhotoveny dílnou uměleckého skláře F. T. Schornera podle návrhu malíře a profesora Franze Bauma. Aby se zabránilo poškození, byly práce prováděny přímo na místě v prostorách rekonstruovaného prvního patra. Další části oken byly převezeny do ateliéru. Stav oken byl poměrně dobrý. Protože se jednalo o zdvojená okna, vitráže byly ve vnitřní části dobře ochráněny před nepřízní počasí.²³⁸

Za necelý rok od zahájení rekonstrukce „hasičárny“ mohlo být vlastivědné muzeum slavnostně otevřeno pro veřejnost. Tato událost proběhla 3. 5. 2014.²³⁹ O akci byl ze strany veřejnosti velký zájem, účast byla odhadnuta na několik set obyvatel města, kteří si přišli prohlédnout nově zrekonstruovaný prostor a přesvědčit se na vlastní oči, jaký unikát se městu podařilo obnovit. Na slavnostní otevření byli pozváni všichni, kteří se na realizaci projektu účastnili, ať už to byli dodavatelské firmy, autoři expozice či němečtí partneři, či například předseda ašského domovského spolku Horst Adler, který s ašskou radnicí spolupracuje již delší dobu.^{240, 241} Touto událostí tak skončila po roce první etapa rekonstrukce. Dalším krokem, který radnice naplánovala, byla oprava vnějších omítek.

²³⁶ (kal) Vitráží v bývalé hasičárně se ujali odborníci In: Listy Ašska, r. 14, 31.07.2013, č. 26, s. 1.

²³⁷ (kal) Prach a suť zaplnily bývalou hasičárnu In: Listy Ašska, r. 14, 05.06.2013, č. 22, s. 1.

²³⁹ (pv) Nové muzeum v Aši vzniklo za podpory EU v bývalé hasičské zbrojnici In: Listy Ašska, r. 15, 14.05.2014, č. 19, s. 1.

²⁴⁰ Domovský spolek okresu Aš (Heimatverband des Kreises Asch) je nepolitická organizace původních německy mluvících obyvatel z politického okresu Aš (Landkreis Asch) i dalších německých zájemců. Více na: Heimatverband. *Ascher Ländchen* [online]. Dostupné z: <http://www.asch-boehmen.de/c/impressum/verband.htm> [15.02.2017]

²⁴¹ (pv) Nové muzeum v Aši vzniklo za podpory EU v bývalé hasičské zbrojnici In: Listy Ašska, r. 15, 14.05.2014, č. 19, s. 4.

Oprava exteriéru historické budovy probíhala opět pod dohledem památkového ústavu. Po odborném průzkumu za pomoci sond se zjistilo, že původní barva pláště budovy měla šedý odstín a některé části kolem oken a pod římsami byly cihlově červené.²⁴² Vítěznou firmou, která vyhrála výběrové zřízení, se stala ODEHNAL – STAVO, s.r.o.²⁴³ Firma určila za zhotovení prací částku zhruba na 3 900 000 korun. Část peněz mohlo město opět čerpat z Programu cíl 3, díky ušetření části peněz z první etapy, a to ve výši 3 000 000 korun.²⁴⁴ Zbytek financí na opravu hradilo město ze svého rozpočtu. Po úspěšné obnově fasády přišla na řadu rekonstrukce podchodu, který spojuje Poštovní náměstí s Hlavní ulicí, kterou za cenu 1,1 milionu provedla opět firma ODEHNAL – STAVO, s.r.o.²⁴⁵ Opravována nebyla pouze omítka, ale také dlažba, která po konzultaci s památkáři byla vyhotovena ze starých žulových desek, kterými se dříve dláždily ašské chodníky.²⁴⁶

Po několika letech usilovné práce se podařilo zrekonstruovat historicky významnou budovu, ve které bylo, jak jsme již uvedli, zřízeno vlastivědné muzeum Ašska a konferenční sál jako reprezentační prostor pro pořádání různých společenských akcí (svatby, konference a jiné akce pořádané městem). V dnešní době je v muzeu možné shlédnout modely již zaniklých ašských budov a pamětihodností jako jsou evangelický kostel Nejsvětější Trojice, ašské hlavní nádraží nebo bývalé Goethovo náměstí z dílny ašského modeláře Bohuslava Karbana.²⁴⁷ Kromě expozice, která je zaměřena na etnografická specifika Ašska, se část výstavy zaměřuje na historii hraběcího

²⁴² (pv) Obnova fasády na hasičárně v Aši začala In: Listy Ašska, r. 16, 06.05.2015, č. 18, s. 1.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ (pv) Průchod v ašské „hasičárně“ bude opraven In: Listy Ašska, r. 16, 07.10.2015, č. 35, s. 2.

²⁴⁶ (pv) Oprava průchodu „hasičárny“ v Aši je dokončena In: Listy Ašska, r. 17, 06.01.2016, č. 1, s. 1.

²⁴⁷ Ašský dům – další model od Bohuslava Karbana: Město Aš. *Město Aš: Titulní stránka* [online]. Dostupné z: <http://www.muas.cz/assky-dum-dalsi-model-od-bohuslava-karbana/d-230973> [15.02.2017]

rodu Zedtwitzů, který po staletí ašský region ovládal nebo na náboženské poměry oblasti doby minulé.²⁴⁸

I když se nepodařilo realizovat všechny záměry, které byly zpočátku plánovány,²⁴⁹ městu se přesto podařilo obnovit v původní kráse významný historický objekt, v němž je prezentována historie ašského regionu a slouží tak nejen obyvatelům Aše, ale i domácím a zahraničním turistům.

²⁴⁸ Muzeum Ašska - Národopisné a textilní muzeum Aš. *Úvodní stránka – Národopisné a textilní muzeum Aš* [online]. Knihovna, Muzeum a [15.02.2017]. Dostupné z: <https://www.muzeum-as.cz/muzeum-asska>

²⁴⁹ Zrekonstruovány měly být také garáže, které mohly sloužit například pro zřízení obchodů. Z důvodu mnoha prázdných a nevyužitých komerčních prostor v centru města, bylo od tohoto plánu upuštěno. Předpokládá se, že by v budoucnu mohly být tyto prostory upraveny pro potřeby muzea jako depozitáře nebo další výstavní plochy.

8. Hřbitovy

8.1 Hřbitovy jako historická paměť společnosti

Hřbitovy jsou nedílnou součástí historického a kulturního dědictví. Přibližují nám způsob života společnosti a její vztah k hodnotám, které zanechaly generace před námi. Jsou to jakási místa kolektivní paměti společnosti, místa, kde mohou lidé vzpomínat na minulost.²⁵⁰

Vyhrazené prostory pro pochovávaní mrtvých byly od nepaměti součástí lidské kultury. Je to poslední místo, kde spočinou mrtví, prostor, který slouží pro uchování památky na jednotlivce nebo také větší skupiny obyvatelstva jako jsou například vojenské hřbitovy.²⁵¹ Hřbitovy či prostory určené k pohřbívání jsou nedílnou součástí téměř každého osídleného prostoru po celém světě bez ohledu na náboženské vyznání.

Tato místa tak mají velmi specifický význam pro jednotlivce i etnické a sociálních skupiny. Proto v 19. století vznikaly ve velké míře hřbitovy, které byly určeny významným osobnostem národních dějin jako umělcům, politikům nebo významným osobnostem na poli vědy.²⁵² Hřbitovy mají ale především zásadní význam pro místní obyvatele, neboť jsou důležitou připomínkou lokální historicko-kulturní paměti.

Na Ašsku má či mělo mnoho obcí, ať už s kostelem či bez kostela svůj vlastní hřbitov.^{253, 254} Po válce se tak tato veřejná prostranství ocitla v situaci,

²⁵⁰ KOVÁŘ, Jan, PEŘINKOVÁ, Martina, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. Hřbitov jako veřejný prostor, Gasset, 2014 Praha, s. 12.

²⁵¹ Vojenské hřbitovy najdeme po České republice na mnoha místech, nejsou to pouze pohřebiště československých příslušníků, ale také jiných národností, kteří na našem území padli při různých válečných konfliktech. Tak jako u nás najdeme vojenská pohřebiště jiných národností, tak i v zahraničí najdeme vojenské hřbitovy vztahující se k české historii. Československý hřbitov La Targette najdeme například ve Francii, kde jsou pochováni českoslovenští vojáci z období První světové války.

²⁵² V České republice je to pražský Vyšehradský hřbitov, na Slovensku například Národní cintorín v Martině

²⁵³ Vlastní hřbitovy neměly například v obcích Krásná (Schönbach), Nebesa (Himmelreich), Nový Žďár (Neuenbrand), Štítary (Schildern), Pastviny (Friedersreuth), Trojmezí

kdy většina hrobů nemohla být dále udržována, jelikož zde pohřbení přišli v rámci odsunu o své příbuzné, kteří se dále nemohli o místa odpočinku svých předků starat. Tak jako v dalších oblastech obývaných do roku 1945 obyvatelstvem německé příslušnosti začala tato místa pozvolně chátrat. Situace se začíná měnit po roce 1989. Nejenže zde vznikl nový prostor pro uvolněný dialog mezi oběma národy na politické úrovni,²⁵⁵ do Československa opět mohli cestovat bývalí českoslovenští občané německé národnosti, kteří se významnou mírou zasadili o jejich rekultivaci. Návštěvy turistů ze SRN byly před rokem 1989 přeci jen limitované. K péči o německé hroby přispěla česko-německá spolupráce, konkrétněji bilaterální česko-německá Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci č. 521/1992 Sb.²⁵⁶ K této otázce se váže přímo článek č. 30.²⁵⁷ Řešení všech problémů spojených s péčí o opuštěné německé hroby má probíhat v duchu smíření.²⁵⁸

(Gottmannsgrün), Lipná (Lindau), Polná (Hirschfeld), Skalka (Rommersreuth) a Výhledy (Steingrün).

²⁵⁴ Na Ašsku se nacházely dva kostely – evangelický a katolický v Aši, Hranicích, Mokřínách, Hazlově (zde se nachází ještě jeden další malý katolický hřbitovní kostel), dále existoval evangelický kostel v Podhradí, který je vůbec jedním z nejstarších evangelických kostelů v bývalém soustátí Rakouska-Uherska a jeden kostel katolického vyznání v Kopaninách

²⁵⁵ Německo a Česká republika se dohodly na péči o hřbitovy a hroby Německé v ČR, které jsou místem posledního odpočinku mnoha někdejších německých obyvatel Čech a Moravy. Dohoda je výsledkem devítiměsíčního jednání předsedy sdružení sudetoněmeckých katolíků Ackermannovy obce Waltera Rzepky s českým senátorem Petrem Moravcem. Jedná se o více než jeden tisíc hřbitovů na území ČR, z nichž řada je ve velmi špatném stavu. Některé z nich už dokonce neexistují, protože je české obce po odsunu německých obyvatel přestaly užívat a zrušily je. Tam, kde už dnes hroby nebo hřbitovy nejsou, mají být podle rozhodnutí komise „k uctění mrtvých“ umístěny pamětní desky v němčině a češtině. V Německu se dohoda bude vztahovat především na hroby českých obětí nacismu, jako např. nuceně nasazených. Obě strany se také zavázaly v budoucnu více pečovat o bývalé židovské a romské hřbitovy. Na Ašsku jsou zachovány hřbitovy v Hazlově, Hranicích, Podhradí, Kopaninách, Doubravě, Verněřově a Mokřínách. Zcela zlikvidovány byly v Aši u evangelického kostela a u Kellera, Újezdě, Horních Pasekách a v Kamenné Převzato z: Kronika města Aše 2002. Aš 2003. s. 31-32.

²⁵⁶ K péči o opuštěné německé a další hroby na hřbitovech v České republice, Praha 2017, s. 1.

²⁵⁷ Článek 30 (1) Smluvní strany prohlašují, že německé a československé hroby, nacházející se na jejich území, budou stejným způsobem uctívány a chráněny; péče o ně bude umožněna. (2) Hroby německých, respektive československých obětí válek a panování násilí, nacházející se na jejich území, požívají právní ochrany a jsou zachovávány; jejich registrace a péče o ně bude umožněna. (3) Smluvní strany budou podporovat spolupráci mezi organizacemi, příslušnými pro péči o tyto hroby.

²⁵⁸ K péči o opuštěné německé a další hroby na hřbitovech v České republice, Praha 2017, s. 4.

8.2. Hřbitov v Aši²⁵⁹

Největším evangelickým hřbitovem na Ašsku byl samozřejmě ten nacházející se v Aši. Nacházel se v prostoru mezi dnešními ulicemi Slovanská (tehdy Wilhelm Weiss Strasse) a Na příkopech (Grabengasse). Hřbitov se nacházel na prostoru, který je zhruba 3,5 ha veliký a měl poměrně dlouhou historii, jeho založení se datuje do roku 1724.²⁶⁰ Šlo o jediné pohřebiště evangelických věřících ve městě. Během jeho více jak 200 let dlouhé historie zde byli pohřbíváni obyčejní lidé, veškerá „honorace“ města od starostů, bohatých měšťanů, přes významné průmyslníky až po členy hraběcí rodiny Zedtwitzů, kteří byli od 15. století vládnoucí dynastií v Ašském výběžku.

Po odsunu německého obyvatelstva převážná část zde pochovaných ztratila své potomky, kteří by jednotlivé hroby mohli udržovat. Rozlehlý hřbitov tak postupně chátral a ztrácel na svém významu, jelikož o německou historii města a jeho významné osobnosti tu nebyl v době komunistické diktatury zájem. V roce 1966 se tedy rozhodlo o jeho zrušení a zbourání. Na místě hřbitova, bylo rozhodnuto o zřízení tenisových kurtů. Podle dostupných zdrojů, ale s tímto krokem ašského národního výboru již mnoho lidí nesouhlasilo.²⁶¹

Stejně jako velká část zástavby města, která byla v průběhu 60. let zbourána, byly i zničené náhrobní kameny pocházející z ašského evangelického hřbitova odvezeny na blízké skládky.²⁶² Několik nejzajímavějších a nejcennějších náhrobních kamenů se podařilo ašskému muzeu zachránit.²⁶³ Tyto náhrobní kameny je možné v dnešní době shlédnout v prostorách muzejních zahrad.²⁶⁴ Jeden náhrobní kámen, který podle svého

²⁵⁹ Příloha č.10

²⁶⁰https://www.idnes.cz/karlovy-vary/zpravy/as-marnice-gustav-geipel-pamatnik-historie-muzeum-hrbitov.A181201_442776_vary-zpravy_ba [05.05.2019]

²⁶¹Hodně lidí v Aši o tom mluvilo a záměr odsuzovalo, ale tajně. Nikdo nechtěl získat nálepku potíživosti. Tamtéž.

²⁶² Hřbitovy na Ašsku – Ašský web. *Ašský web* [online]. Dostupné z: <http://www.asskyweb.cz/hrbitovy-na-assku> [02.05.2019]

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Textilní muzeum Aš – Infocentrum Aš. *Úvodní stránka – Infocentrum Aš* [online]. 2013 [02.05.2019]. Dostupné z: <https://www.info-as.cz/muzeum>

vzhledu s velmi vysokou pravděpodobností pochází z evangelického hřbitova objevil můj známý na zahradě v prostorách svého domu zazděný ve zdi zahradního domku.²⁶⁵ Našli se určitě tedy i tací, kteří si chtěli třeba i kousek historie tohoto regionu pro svou potřebu do budoucna uchovat.

Čas na diskusi o budoucnosti bývalého hřbitova přišel až po pádu železné opony. Postupně začala nabývat na síle intenzita debat, jak se zachovat k místu, které sloužilo více jak 200 let k pohřbívání a poslednímu odpočinku tehdejších obyvatel města. O vytvoření pietního prostředí se samozřejmě začal zasazovat po právu spolek bývalých rodáků okresu Aš Heimatverband des kreises Asch se sídlem v nedalekém městě Rehau.²⁶⁶ Po dlouho dobu zůstalo ale jen u plánů, jelikož například přemístění a zbudování nových tenisových kurtů na jiném místě by bylo finančně velmi náročné.²⁶⁷ V roce 2012 byla z iniciativy tohoto spolku umístěna pamětní deska, která připomíná historii tohoto místa jak v českém, tak německém jazyce.²⁶⁸ Vybudování parku historie tak mělo být i omluvou pro potomky ašských rodáků, kteří dnes do města přijíždějí.²⁶⁹

Po určité době se začalo přemýšlet o vzniku pietního místa připomínající zdejší hřbitov nejenom ve formě pouhé informační tabule, ale revitalizace celého zbylého rozsáhlého prostoru, na kterém se zdejší evangelické pohřebiště nacházelo.²⁷⁰ Projekt, který byl pojmenován Park – Historie nebo také Kaplanka – společná historie Aše a Selbu, měl být z části koncipován pomocí tzv. virtuální reality, která má tu možnost zprostředkovat

²⁶⁵ Příloha č.

²⁶⁶https://www.idnes.cz/karlovy-vary/zpravy/as-marnice-gustav-geipel-pamatnik-historie-muzeum-hrbitov.A181201_442776_vary-zpravy_ba [02.05.2019]

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Aš připomene svou historii za pomoci virtuální reality | Týden.cz. *Týden.cz - Aktuální zpravodajství v souvislostech* [online]. 2006 EMPRESA MEDIA, a.s. Publikování či další šíření obsahu těchto webových stránek bez písemného souhlasu vedení internetové redakce časopisu Týden je zakázáno. Kompletní pravidla využívání obsahu najdete [02.05.2019]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/relax/zabava/as-pripomene-svou-historii-za-pomoci-virtualni-reality_484274.html?showTab=nejtenejsi-7

²⁷⁰https://www.idnes.cz/karlovy-vary/zpravy/as-marnice-gustav-geipel-pamatnik-historie-muzeum-hrbitov.A181201_442776_vary-zpravy_ba [02.05.2019]

návštěvníkům podobu místa před jeho zničením.^{271,272} Vzhledem k velké finanční náročnosti projektu, bylo požádáno o dotaci z fondů Evropské unie.²⁷³ Bylo rozhodnuto vybudovat prostor, jenž by měl návštěvníkovi poskytnout pohled nejen na samotný hřbitov, ale také přilehá prostranství, která byla dříve zastavěna mnoha objekty, například školou, farou, márnicí apod.²⁷⁴ Původně mělo jít o opravu nejstaršího kamenného mostu, který byl zhotoven v roce 1724 pro potřebu rozšíření evangelického hřbitova. Most je tak i nejstarší nemovitou památkou v Aši.^{275, 276} S nápadem, jak z revitalizovat celý prostor původního evangelického hřbitova přišli Petr a Martina Kostnerovi.²⁷⁷

Park historie zbudovaný v části zrušeného evangelického hřbitova měl hlavní cíl připomenout prostor, na kterém našlo poslední místo odpočinku mnoho lidských bytostí z doby předválečné éry města. Odkaz měl tedy především spočívat v připomenutí německé minulosti regionu.²⁷⁸ Park historie byl koncipován tak, aby provedl návštěvníka všemi důležitými místy, která se na bývalém hřbitově nacházela. Mezi jednotlivými zastávkami se počítalo s vytvořením červené vodící linie, která by byla doplněna o další prvky ozvláštňující tento koncept, jako lavičky nebo dětské hřiště.²⁷⁹ Další významným prvkem by bylo zvýraznění zbouraných budov pomocí dřevěných kůlů a osázením květin čímž mělo být symbolicky vyzdviženo místo dříve plné

²⁷¹Aš připomene svou historii za pomoci virtuální reality | Týden.cz. *Týden.cz - Aktuální zpravodajství v souvislostech* [online].2006 EMPRESA MEDIA, a.s. [02.05.2019]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/relax/zabava/as-pripomene-svou-historii-za-pomoci-virtualni-reality_484274.html?showTab=nejctenejsi-7

²⁷²<http://www.regionzapad.cz/zpravodajstvi/as-evropska-dotace-uspisi-revitalizaci-parku-historie-s-pamatkove-chranenym-kamennym-mostkem-143332/> [02.05.2019]

²⁷³<http://www.regionzapad.cz/zpravodajstvi/as-evropska-dotace-uspisi-revitalizaci-parku-historie-s-pamatkove-chranenym-kamennym-mostkem-143332/> [02.05.2019]

²⁷⁴ (pv) Aš chystá republikový unikát-moderní park historie In: Listy Ašska, r. 15, 19.03.2014, č. 11, s. 1.

²⁷⁵ Kamenný most – Infocentrum Aš. *Úvodní stránka – Infocentrum Aš* [online]. 2013 [02.05.2019]. Dostupné z: <https://www.info-as.cz/kamenny-most>

²⁷⁶Na celkovou koncepci projektu lze nahlédnout na: http://www.muas.cz/assets/File.ashx?id_org=52&id_dokumenty=230344 [02.5.2019]

²⁷⁷ (pv) Aš chystá republikový unikát-moderní park historie In: Listy Ašska, r. 15, 19.03.2014, č. 11, s. 1.

²⁷⁸ (pv) Projekt na park historie v Aši je připravený k realizaci In: Listy Ašska, r. 18, 31.05.2017, č. 22, s.3.

života.²⁸⁰ Jak už bylo zmíněno, další neméně důležitou věcí bylo do projektu zakomponovat virtuální realitu, která by význačná místa prezentovala ve 3D modelu.^{281, 282} Tento typ projektu měl být unikátní již tím, že se pravděpodobně nikde jinde u nás takový projekt ještě nerealizoval.²⁸³

Postupem času se jednotlivé prvky, které by měly být součástí toho projektu začaly upravovat a přibýly také nové informace o dalších částech. Místo červené linie, která by spojovala jednotlivá místa, byla vybrána varianta v podobě dláždění. Přišlo se také s návrhem vybudovat nový můstek a na místech určený pro zeleň vytvořit louky. Jednotlivá místa měly dále doplňovat informační panely.²⁸⁴ Financování projektu však bylo poměrně nákladné, díky čemuž nebyla tato otázka stále vyřešena. Jak bylo poznamenáno, částka pro uskutečnění tohoto projektu byla odhadována na 80 milionů korun.²⁸⁵ Realizace projektu byla předběžně odhadována na rok 2017 či 2018.²⁸⁶ V současné době je projekt stále v realizaci a s jeho dokončením se počítá v roce 2019–2020.²⁸⁷

8.3. Hřbitov v Dolních Pasekách (Niedersreuth)²⁸⁸

Dolnopasecký hřbitov byl založen roku 1889. Po roce 1945 docházelo pozvolna k jeho devastaci. V letech 1994–1996 byl z iniciativy bývalých německých rodáků hřbitov zrenovován a zachráněné zbylé kusy náhrobků byly umístěny okolo kříže, na němž byla usazena deska s věnováním zde pohřbeným v německém a českém jazyce. Za tímto projektem stál Horst

²⁸⁰ (pv) Aš chystá republikový unikát-moderní park historie In: Listy Ašska, r. 15, 19.03.2014, č. 11, s. 4.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Dle ašského starosty Dalibora Blažka je to unikátní příležitost k tomu, aby se hrůznosti poválečného bourání otočili v něco dobrého. Tamtéž.

²⁸³ (pv) Připravují se úpravy budoucího parku historie v Aši In: Listy Ašska, r. 16, 25.02.2015, č. 8, s. 4.

²⁸⁴ (pv) Park historie v Aši získává jasné obrysy In: Listy Ašska, r. 17, 16.03.2016, č. 11, s. 1.

²⁸⁵ (pv) Projekt na park historie v Aši je připravený k realizaci In: Listy Ašska, r. 18, 31.05.2017, č. 22, s. 3.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Čtvrtletník ašské radnice, r. 11, 2019, č. 1, s. 1.

²⁸⁸ Příloha č.11

Adler, který je Ašanům znám jako předseda ašského domovského spolku v Rehau.²⁸⁹ Zajímavostí je, že jako jediný nepoškozený náhrobní kámen zůstal zachován ten, který patří ženě, jež byla pohřbena na hřbitově jako první.²⁹⁰ V současnosti se zde nachází celkem 34 hrobů obyvatelstva z předválečné éry.²⁹¹

8.4. Hřbitov v Doubravě (Grün)²⁹²

Hřbitov v Doubravě je situován v severní části obce, na vyvýšeném místě nedaleko novogotického zámečku rodu Zedtwitzů. Při posledním sčítání předválečných hrobů jich zde bylo napočítáno 185. V prostoru hřbitova se nachází přes 100 let stará márnice, která byla dlouhou dobu ve velmi špatném stavu. Prošla v roce 2017 rekonstrukcí, kdy byla opravena nejen střešní krytina, ale také dřevěné části jako vrata, okenice nebo zvonice. Celá rekonstrukce stála 170 000 Kč. Na hřbitově se také nachází hrobka rodu Zedtwitzů, která patří podle nápisu hraběnce Marii von Zedtwitz, která žila mezi lety 1857–1913. Většina hrobů až na pár výjimek již není udržovaná i když je zde mnoho hrobů v celkem dobrém stavu. Na tomto hřbitově se již nějakou dobu nepohřbívá.²⁹³ Jeden náhrobní kámen s českým jménem pochází z roku 2008.

8.5. Hřbitov v Hazlově (Haslau)

Hazlov se nachází zhruba uprostřed cesty z Aše směrem na město Cheb a oproti zbytku Ašska bylo území okolo Hazlova katolického rázu. Evangelický kostel tu byl postaven až v roce 1907. Hřbitov v obci Hazlov je jedním z těch hřbitovů, který po odsunu německého obyvatelstva slouží dále svému účelu.

²⁸⁹ Kronika města Aše 2015, s. 79.

²⁹⁰ Hřbitovy na Ašsku - Ašský web. *Ašský web* [online]. Dostupné z: <http://www.asskyweb.cz/hrbitovy-na-assku> [02.05.2019]

²⁹¹ Kronika města Aše 2017, s. 46.

²⁹² Příloha č.12

²⁹³ Tamtéž.

V dnešní době je stále z hlediska pohřbívání funkční a nachází se zde i poměrně velké množství německých hrobů. V prostoru hřbitova se nalézá malý katolický kostel sv. Jiří z roku 1666. Je zde také pohřbeno několik osob maďarské národnosti, kteří zde zemřeli na sklonku války v roce 1945, kdy na jejich vlak zaútočilo americké letectvo. Jednalo se o studenty a profesory Technické univerzity v Budapešti, kteří byli nuceně nasazeni na práci do Říše.²⁹⁴

8.6. Hřbitov v Horních Pasekách (Obersreuth)²⁹⁵

Stav tohoto hřbitova je špatný, v ašského výběžku patří k nejhorším. Horní Paseky byly na počátku 20. století téměř zničeny rozsáhlým požárem a mnoho původních obyvatel se již do obce nevrátilo. Po roce 1950, stejně jako obec Újezd doplatila na svou polohu v těsné blízkosti hranic s Německem, i když s tím východním, a oblast se dostala do zakázaného pásma. Po roce 1968 se usadili v prostoru sovětští vojáci, kteří zde zůstali až do roku 1990. Do roku 1996 nebyl v místě registrován jediný obyvatel.²⁹⁶ Původní poloha obce se od té dnešní nacházela více ke směru k německým hranicím, kde se při cestě na sousední Bad Brambach nacházel i hřbitov. Jako jeden z mála hřbitovů v ašském výběžku nebyl prostor bývalého hřbitova do dnešní doby v žádné míře revitalizován a pokud člověk neví, kde se hřbitov nacházel nebo čistě náhodou neodbočí z cesty směrem do houští, hřbitova by si nepovšimnul. Při hlubším prozkoumání místa lze dnes ještě stále objevit části náhrobků, které jsou skryté mezi stromy obrostlými břechťany, pod mnoholetými nánosy zeminy a listí, které zde vytvořila příroda. Doufejme, že i tento prostor bude v budoucnu upraven do podoby pietního místa, které bude připomínat, že i zde, v tomto poměrně odlehlém místě, před mnoha lety žila poměrně velká německá menšina.+

²⁹⁴ Více na: Pietním aktem byla uctěna památka 36 zabitých lidí - YouTube. *YouTube* [online]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=lsYQ4KEk0gk> [02.05.2019]

²⁹⁵ Příloha č.13

²⁹⁶ (mv) Horní paseky jsou přírodní oázou a místem s bohatou historií In: Listy Ašska, r. 17, 06.04.2016, č. 14, s. 3.

8.7. Hřbitov v Hranicích (Rossbach)

Toto nejzápadnější město v České republice je druhou největší obcí ašského výběžku. Nad dnešním Masarykovým náměstím se nachází jeden z původních tří evangelických kostelů na Ašsku, který byl po ašském evangelickém kostele Nejsvětější Trojice druhým největším. Vedle kostela se nachází hřbitov, jenž spolu s hazlovským a ašským katolickým hřbitovem přečkal odsun německého obyvatelstva a je stále funkční. Na jeho místě se nacházejí dva památníky obětem 1. světové války. V roce 2014 byl hřbitov revitalizován.²⁹⁷

8.8. Hřbitov v Kamenné (Steinpöhl)

Tato malá obec je dnes součástí obce Krásná.²⁹⁸ I zde byl hřbitov, jehož pozůstatky jsou dodnes patrné. Na místě, které již není ani oploceno, se nachází zbytky hrobů a náhrobních kamenů rozetých do prostoru.

8.9. Hřbitov v Kopaninách (Krugsreuth)²⁹⁹

Kopaniny se nachází mezi obcemi Podhradí a Doubrava a na jejím území se nacházel zámek, který byl v druhé polovině 20. století zbořen. V obci je katolický kostel v novogotickém slohu, který byl vystavěn v roce 1890. Zajímavostí je, že se v obci nachází pouze kostel katolický. Na evangelickém Ašsku (mimo Hazlovsko) byly vždy kostely evangelické, až později byly zřizovány katolické. Kopaniny byly tak jedinou obcí na evangelickém Ašsku, která měla pouze kostel katolický. Okolo tohoto kostela se nachází poměrně rozsáhlý starý německý hřbitov také z roku 1890. Na hřbitově se také nachází hrobka Zedtwitzů, jako jedna ze tří v ašském výběžku. V porovnání s těmi

²⁹⁷ (mv) Rozsáhlá revitalizace hřbitova začala In: Listy Ašska, r. 15, 02.04.2014, č. 13, s. 9.

²⁹⁸ VÍT, Jaroslav, Ašsko a Chebsko, Olympia, Praha 2006, s. 68.

²⁹⁹ Příloha č.14

hřbitovy, které již zcela zanikly nebo jsou v katastrofálním stavu, je tento poměrně dobře zachovalý. Na hřbitově můžeme najít i několik hrobů s českými jmény, pocházející z období po roce 1945. Nachází se zde stále poměrně velký počet dobře zachovaných hrobů. Nejnovější náhrobní kámen nese letopočet 2014.

8.10. Hřbitov v Mokřínách (Nassengrub)³⁰⁰

Hřbitov se nachází v blízkost katolického kostela. V roce 1991 se započalo za podpory původních německých obyvatel Mokřin s jeho revitalizací. Jak píše kronika města Aše, skupina několika občanů SRN se prostřednictvím novin Heimat spojila a vypracovala plán jeho obnovy. K spolupráci se zapojilo i město Aš, které přistavilo kontejnery a slíbilo osetí prostoru trávou.^{301, 302} Práce na obnově však ještě nějakou dobu trvaly. 20. března 1993 se za účasti mnoha původních i současných obyvatel, taktéž starostů Aše a Rehau konala pietní akce na počest zesnulým.^{303, 304} Je zde 301 hrobů původního německého obyvatelstva.³⁰⁵ Hřbitov nepřestal sloužit svému účelu ani po roce 1945, takže se zde nacházejí i hroby s českými jmény.

³⁰⁰ Příloha č.15

³⁰¹ Kronika města Aše 1991, s. 42.

³⁰² V týdnu od 9. do 16. června 1991 přijížděla a odjížděla auta s osobami, které se zapojovaly do práce na obnově a úpravě starých hrobů. Práci řídil pan Thoran, který nyní žije ve Friedrichshafenu u Bodamského jezera. Přijel se svou ženou a v tyto dny bydlel na místě v karavanu svého syna. Přes veškerou námahu zúčastněných se nepodařilo upravit to, co bylo v plánu. Několik posledních dnů se zapojili do práce i někteří občané Mokřin. Převzato z: Tamtéž.

³⁰³ Kronika města Aše 1993, s. 83.

³⁰⁴ Opravený a upravený hřbitov v Mokřínách přivítal, ne zrovna přívětivě, silným větrem, mrazem a popraškem bílého sněhu kolem stovky bývalých mokřínských rodáků a současných občanů. Akce se konala v sobotu 20. listopadu 1993, kdy se nejbližší přišli poklonit památce zesnulých nejen ve světových válkách a položili k pomníku a hrobům věnce a kytky. Byli mezi nimi i starostové z Rehau a Aše, kteří ve svých projevech poděkovali obětavým občanům z obou stran hranice za nezištnou pomoc při rekonstrukci hřbitova. Převzato z: Tamtéž.

³⁰⁵ Kronika města Aše 2017, s. 46.

8.11. Hřbitov v Podhradí (Neuberg)³⁰⁶

Malá obec s velkou historií. Tak se na svých oficiálních internetových stránkách Podhradí prezentuje.³⁰⁷ Tato obec byla po nějaký čas střediskem ašského výběžku, protože se zde nacházelo hlavní panství rodu Neubergů, později rodu Zedtwitzů.³⁰⁸ Na bohatou historii této obce do dnešní doby odkazují ruiny hradu a zámeckých budov. I když v prostoru bývalého sídla rodu Zedtwitzů dnes v celku již žádné budovy nenajdeme, jeho výraznou dominantu stále tvoří poměrně velká válcová věž, tyčící se na skalnatém ostrohu nad obcí. Vedle areálu hradu se zachoval evangelický kostel Dobrého pastýře, který je jedním z nejstarších evangelických kostelů tehdejší Habsburské monarchie. Podhradský hřbitov se nachází na kraji obce při cestě, která vede k bývalé osadě Smrčina (Sorg). Poměrně rozlehlý hřbitov je v dnešní době již dlouho nevyužívaný. Na území hřbitova se nachází hrobka rodu Zedtwitzů, která se před několika lety zcela zřítla. Další stavbou je novogotická smuteční kaple, která byla vystavena z červených cihel. Stále se zde nachází mnoho náhrobků, převážně německých. Prostor hřbitova je v dnešní době poměrně hustě zarostlý. V roce 2018 proběhla oprava obvodových zdí a střechy smuteční kaple. Doufejme, že se i tento hřbitov, který je v regionu jeden z nejkrásnějších a s velmi bohatou historií, podaří postupně celý revitalizovat.

8.12. Hřbitov ve Studánce (Thonnbrunn)³⁰⁹

Dříve samostatná obec Studánka je dnes místní částí města Hranice.³¹⁰ Starý německý hřbitov je ve velmi špatném stavu. Z velké části je zarostlý, s rozbitými náhrobními kameny. Ke hřbitovu vede pouze polní cesta a jeho prostor je obehnán ohradníkem, jelikož se okolo něj nacházejí pastviny.

³⁰⁶ Příloha č.16

³⁰⁷ Více na: Podhradí: Titulní stránka. *Podhradí: Titulní stránka* [online]. Dostupné z: <http://www.oupodhradi.cz/> [10.06.2019]

³⁰⁸ VÍT, Jaroslav, Ašsko a Chebsko, Olympia, Praha 2006, s. 84.

³⁰⁹ Příloha č.17

³¹⁰ Tamtéž. s. 94.

8.13. Hřbitov v bývalé obci Újezd (Mähring)

Hřbitov pocházející z roku 1886 v bývalé obci Újezd byl hřbitovem téměř zapomenutým. Tato skutečnost souvisela s tím, že obec Újezd po odsunu německého obyvatelstva zcela zanikla. Na jejím místě bylo po dlouhou dobu zakázané pásmo, neboť se obec nacházela přímo u německých hranic. Hřbitov tak zcela zmizel z myslí lidí, kteří ani nemohli do tohoto prostoru vstoupit. V rozmezí let 2009–2010 se místo hřbitova za česko-německé spolupráce revitalizovalo, kdy byly zbylé náhrobky položeny podél cesty a vztyčen velký dřevěný kříž.³¹¹ Místo je teď součástí prostoru, jenž symbolicky znovu spojil Bavorsko a Čechy, projektem zvaným Most Evropy. Ten zde byl vybudován v roce 2008 za podpory české i německé strany. Přes mlýnský potok, který tvoří hranici mezi oběma zeměmi, byl zbudován dřevěný most, jenž je uprostřed ozdoben dvěma spojenými pažemi přátelství.³¹² Slavnostního přestřižení pásky se opět účastnili zástupci české i německé strany.³¹³

8.14. Hřbitov ve Vernéřově (Wernersreuth)³¹⁴

Tento hřbitov se nachází v těsné blízkosti bývalé školy a památníku padlým v první světové válce. Tak jako většina hřbitovů na Ašsku i tento byl mnoho let ve špatném stavu a o většinu hrobů se nikdo nestaral. O jeho revitalizaci bylo uvažováno již v první polovině 90. let, kdy město Aš začalo spolupracovat s bývalými vernéřovskými rodáky. Ti se o plánu revitalizace místa, kde leží jejich předci, vyjádřili již v roce 1994.³¹⁵ Na vytvoření pietního místa však hřbitov ve Vernéřově, který byl v dezolátním stavu, čekal ještě

³¹¹ Hřbitovy na Ašsku – Ašský web. *Ašský web* [online]. Dostupné z: <http://www.asskyweb.cz/hrbitovy-na-assku> [06.06.2019]

³¹² Kronika města Aše 2008, s. 56.

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Příloha č.18

³¹⁵ Kronika města Aše 1994, s. 64.

dlouho.³¹⁶ Jasnější obrysy obnovení hřbitova přinesl rok 2003, kdy se v jeho prostoru sešli ašský starosta Dalibor Blažek a předseda verněřovských rodáků Herbert Braun, aby diskutovali nad společnou spoluprací při jeho revitalizaci a společném spolufinancování.³¹⁷ V roce 2005 bylo schváleno městským zastupitelstvem zařazení opravy hřbitova do investičních akcí pro rok 2005 a 2006 s tím, že bude v roce prvním opravena zeď, usazeny náhrobní kameny a opravena márnice.³¹⁸ Finanční prostředky na tento projekt přišel ze tří stran. Částkou 400 000 Kč přispělo město Aš, Česko-německý fond budoucnosti přispěl částkou 200 000 Kč a domovský spolek verněřovských rodáků věnoval 90 000 Kč.³¹⁹ Tento prostor byl za pomoci tří stran proměněn v pietní místo. Hřbitov byl zbaven náletových dřevin, náhrobky byly opřeny o novou zídku, byla opravena márnice a součástí prostoru se staly také lavičky.³²⁰ V jižní části hřbitova bylo zbudováno pietní místo s velkým kovovým křížem. Jak bylo uvedeno v kronice města Aše: Zcela opravený hřbitov se má stát symbolickým místem střetávání starých a nových obyvatel Verněřova.³²¹ Slavnostní znovuvysvěcení kostela se konalo 20. října 2007. Zúčastněnými byli starosta města Aše Dalibor Blažek, starosta německého Marktbreitu Erich Hegwin, předseda ašského spolku z města Rehau Horst Adler a předseda domovského spolku Heimatverein Wernersreuth v Marktbreitu Herbert Braun.^{322, 323} Po jednotlivých proslovech byl ašským evangelickým farářem Pavlem Kučerou a ašským katolickým farářem Pavlem Baxantem

³¹⁶ Kronika města Aše 2001, s. 5.

³¹⁷ Kronika města Aše 2003, s. 95.

³¹⁸ Kronika města Aše 2005, s. 88.

³¹⁹ Kronika města Aše 2006, s. 62.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ Tamtéž.

³²² Město Marktbreit se stalo pro velkou část bývalých obyvatel obce Verněřov po 2. světové válce novým domovem.

³²³ Herbert Braun při svém proslovu řekl: „Nad minulé křivdy je třeba se povznést. Spolupráce, která funguje mezi námi, kteří tu dnes stojíme na prachu našich předků a těmi, kteří tu žijí dnes, je výjimečná. Má být příkladem pro všechny, kteří chtějí žít ve společné Evropě. Jedním ze slov, které často zmiňuje váš ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg, který převzal nad dnešní akcí záštitu, je respekt. Tohle slovo vše nejlépe vystihuje, mít respekt k druhému je důležité. Převzato z: Kronika města Aše 2007, s. 78-79.

hřbitov znovu vysvěcen.³²⁴ Nachází se zde 242 náhrobků z předválečné éry
obce.³²⁵

³²⁴ Tamtéž, s. 79.

³²⁵ Kronika města Aše 2017, s. 46.

Závěr

Každé místo si nese svou minulost. Minulost, která je patrná méně či více. Která je buď připomínána, chtě i nechtě zapomenuta či často vůbec neobjevena. Pro společnost je důležité místo, ve kterém žije, jelikož je tento prostor součástí jejího života a celý život na ně nějakým způsobem působí. Ašský výběžek, tak jako mnohá místa českého, moravského a slezského pohraničí obývaného do roku 1945 německým etnikem, prošel během několika málo let po vysídlení velkými změnami. Změnilo se obyvatelstvo, postupem času krajina, města, mnohé obce přestaly existovat. Proces kultivace žitého prostoru, který byl vytvářen po staletí, byl během poměrně krátké doby přerušen. Část do té doby obdělávané krajiny postupně pohltil hustý porost lesů, mnoho historických měst, městeček a obcí bylo zdevastováno a po některých lidských sídlech zbyl jen prázdný, zpustlý prostor, kde nám dřívější lidskou přítomnost připomínají jen zbylé artefakty, jež bývají mnohdy důkladně před člověkem skryty.

Oblast tzv. Sudet je do dnešní doby místem, kde byly násilně zpřetrhány po roce 1945 kontinuální vazby původního obyvatelstva se svou domovinou. Po nich přišli noví obyvatelé, nemající do té doby s místem svého nového působení nic společného. Začala tak nová dlouhá etapa sžívání se s místy, která se vázala především na německou minulost a pomalého osvojování si naprosto cizího prostoru, ke kterému neměl mnohdy nikdo žádný vztah. Tato místa se postupně stávala mechanicky místy pro potřeby většinově českého obyvatelstva. Byla přejmenována veřejná prostranství, jako jsou ulice, náměstí, objekty společenského života a samozřejmě také názvy měst, která se od původního názvu mnohdy zcela lišila. Takovým příkladem by mohla být i samotná Aš, kde bylo jednu dobu přemýšleno o změně názvu na Dukla. Tato místa tak ztratila své nositele historické paměti, kteří s nimi byli nepřetržitě spjati. Vykořeněná krajina, jež stále působí na mnoha místech jako území nikdy nedotknutá lidskou činností, prostor, který jako by ztratil svou duši, své

já. Když nemá člověk žádné povědomí o historii konkrétních míst, jen stěží může vnímat tyto prostory v jejich historických rámcích. V opačném případě může pocítit uvědomění si předešlého života daného místa a přepadnout člověka tzv. *genia loci*, který má tu moc v momentě zúčastněného s určitým prostorem propojit a začít vnímat konkrétní prostor více do hloubky. Původní místa vážící se k lidské paměti se změnila v taková, která se od těch předešlých, i když pro někoho jen nepatrně, z velké části liší. Tato místa paměti jsou kontinuální s původními místy paměti jen částečně. Z velké části navazují pouze na kulturně-historickou část, kterou můžeme doložit například jednotlivými památkami. Tedy oblastí, která se především váže na nehmotné či hmotné kulturní dědictví, které utváří konkrétní místo pro společnost přitažlivým a odlišujícím se od jiných míst. Míst, která neztratila svou funkčnost ze strany coby význačné památky, ale pozbyla svou identitu s lidmi, kteří byli díky kontinuálnímu předávání určitých hodnot jako například náboženství jejich součástí od nepaměti. Ašský výběžek si udržel i po rekatolizaci zemí Koruny české svou evangelickou víru. Toto specifikum umožnilo to, že se zde nacházely tři evangelické kostely, které patřily v habsburské monarchii k těm nejstarším. Ašský evangelický kostel byl označován dokonce jako největší. Tyto památky částečně zůstaly, ale původní význam pro společnost samozřejmě ztratily. Ať je to dáno tím, že Ašsko již více regionem se silnou evangelickou populací předválečného rozsahu není a asi téměř určitě nebude, nebo tím, že pro dnešní obyvatele tato otázka z historického hlediska coby specifické výjimečnosti regionu nehraje větší roli. Mohli bychom říct, jak tvrdí Pierre Nora, že původní paměť je připomínána v dnešní době pouze učebnicovou formou dějepisu namísto hlubšího, skutečného prožívání.

Nositelem určité paměti byla vždy společnost a její jednotlivé sociální skupiny, které měli v tomto procesu větší či menší podíl. Za společné nositele paměti, kteří jsou stejní pro starou i novou dobu, můžeme označit pedagogy, samosprávu, církevní hodnostáře, různé instituce jako je ministerstvo kultury, úřad památkové péče, různé spolky nebo v dnešní době Evropskou unii

apod., tedy skupiny, které se podílí na udržování povědomí ať už prostřednictvím osvěty, nebo údržby či financování takovýchto míst. Jak už bylo několikrát zmíněno, zpřetrhání plynulé kontinuity u nositelů paměti nastává například při rozsáhlejší výměně obyvatelstva, změnách politických režimů apod., kdy bývá v mnoha případech tato kontinuita násilně zpřetrhána a ideologicky nastolena nová, tak jako například v ašském výběžku, potažmo po roce 1945 ve velké části pohraničí českých zemí, do té doby obývaného německým obyvatelstvem. V této práci jsem chtěl zjistit, jaký vztah se budoval k jednotlivým vybraným a významným místům paměti, zejména po roce 1989 v mém rodném regionu. Oblasti, která byla před rokem 1945 v mnoha ohledech velmi specifická, ať už z hlediska náboženského, národnostního složení nebo ekonomické prosperity. Ašsko bylo také místem, jenž symbolizovalo v mnoha ohledech německý nacionalismus například tím, že zde vznikl jeden z prvních turnerských spolků v habsburské monarchii, nebo tím, že zde od 20. let 20. století působil Konrad Henlein, a také bylo prvním místem, které po odtržení Sudet navštívil Adolf Hitler.

Ašsko, jenž je ze třech stran obklopeno Německem, ze své polohy v historii spíše profitovalo. Po roce 1945 se tato přednost stala nevýhodou. Bezprostřední blízkost se západním Německem rozhodla v 50. letech o zahrnutí ašského okresu do tzv. pohraničního pásma, kam mohli lidé vstoupit pouze tehdy, když tam bydleli nebo s povolením vydaným v místě svého bydliště. Tím se stalo Ašsko pro mnoho lidí neatraktivním. Tato situace samozřejmě nikterak nepomohla zlepšit více jak poloviční pokles počtu obyvatel v porovnání s předválečným stavem. Po celých 40 let tak kdysi poměrně bohatá oblast postupně upadala. Silné vystřízlivění nastalo po roce 1989, kdy se mohlo opět začít naplno diskutovat o jednotlivých negativech, které byly po komunistickém režimu zděděna. Téměř celá devadesátá léta znamenala pro výběžek ještě větší úpadek, než tomu bylo za minulého režimu. Do nové svobodné doby tak vkročilo město Aš vykořistěné a vypleněné, čekající na lepší zítřky, které ale dlouho nepřicházely.

Jednotlivé památky, které byly do této práce vybrány, se začaly postupně revitalizovat až po roce 2000. Výjimku tvoří několik hřbitovů, jejichž oprav se už v 90. letech ujali bývalí němečtí rodáci, či jejich potomci. Pomalu tak započala spolupráce mezi starými a novými obyvateli regionu, která se postupem času stala téměř tradicí. Velká část zde zmapovaných památek byla opravena za finanční pomoci spolku německých rodáků bývalého okresu Aš. Častá spolupráce na různých přeshraničních projektech probíhá také se sousedními německými městy Selb a Rehau. Kromě oprav památek, které přečkaly druhou polovinu 20.století téměř v původním stavu (například pomníky Goetha a Luthera) se obnovily i ty které byly krátce po roce 1945 z velké části zničeny (Körner, Jahn). Téměř tři desítky let chátrající budova Střelnice, která byla za komunistického režimu pro mnohé nejvýznamnějším kulturním zařízením ve městě, a jednu dobu v ní bylo po revoluci plánováno zřídit dům česko-německého přátelství, se opravy dočkala, i když za cenu toho, že v ní bylo nakonec zřízeno kasino. Historická budova tzv. Hasičárny, jedna z mála ašských budov, která se dočkala památkové ochrany, byla opravena a v jejích prostorách bylo zřízeno vlastivědné muzeum zaměřené na historii Ašského výběžku. Tak velká devastace, kterou město a potažmo celý ašský výběžek prošly, způsobila, že dostavba vybouraných částí potrvá ještě mnoho let. Původní historické centrum města, které bylo okolo dnešního Goethova náměstí, ani další historické objekty jako evangelický kostel Nejsvětější Trojice, se již s největší pravděpodobností do původní podoby nikdy nepodaří navrátit. Město Aš se tak alespoň rozhodlo pro připomínání někdejšího historického bohatství zrealizovat formou virtuální reality projekty, které budou moci nadále tuto etapu regionu budoucím generacím nadále připomínat. Často je tak v ašském výběžku vidět, že co z jednotlivých pamětihodností zbylo, je tendence uchovávat alespoň ve formě očištění, zakonzervování, i když jen v podobě zbylých částí (například bývalá papírna v Podhradí nebo zámek v Kopaninách). Společnost si tak začala uvědomovat, že je důležité se starat o to málo, co zde zbylo, byť i ve formě pouhých dílčích segmentů.

Hlubší a pozitivnější vztah společnosti ke svému rodnému místu se začal po roce 1989 utvářet pozvolna. Celá 90. léta se nesla ve znamení úpadku a tristní pohled na zničené město a celý výběžek nedodával pocit být na co hrdý. Rozsáhlejší změny začaly být viditelnější po roce 2000. Do dnešní doby prošel celý region s porovnáním předešlých let výraznými změnami. Nemalé částky byly investovány nejen do revitalizací historických památek, ale také do celkové infrastruktury. V éře internetu, která skýtá mnoho možností, například vzniklo několik webových portálů, které se zabývají historií jak samotné Aše, tak celého regionu. Na nich je možné nalézt mnoho informací vztahující se k historii či fotografie porovnávající stará a nová místa, často ta, která jsou již ve své původní podobě zcela k nepoznání. Na sociální síti Facebook dále existuje skupina Ašsko s více jak 2500 členy, kde je možné shlédnout mnoho vzácných fotografií předválečné Aše, které byly mnohdy zveřejněny poprvé, také díky tomu, že členy jsou přispěvatelé, bývalí rodáci německé národnosti. Celý region se vzpamatovává ze čtyřicet let trvajících úpadku, který se bude mnoho dalších let těžko dohánět. Od pádu železné opony uplyne letos třicet let, tedy tři čtvrtiny doby, ve které jsme žili pod totalitním režimem, a za tuto dobu se podařilo navrátit do původního stavu pouhé minimum v porovnání s tím, co bylo zničeno. Na příkladu Ašského výběžku lze vidět, jak je jednoduché zničit práci našich předchůdců budovanou stovky let za velmi krátkou dobu, kdežto uvést místa do původního stavu je bez dostatečných finančních prostředků téměř nemožné. Důležité je si na těchto místech připomínat, jak je existence naše i prostoru okolo nás pomíjivá a snažit se vyvarovat okolnostem, které jejich destrukci předcházejí. Snažit se co nejdéle uchovávat hodnoty, které jsou pro nás důležité a významné.

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura

ALBERTOVÁ, Marie, Z dějin ašského okresu, Aš, Okresní vlastivědné museum 1959.

ASSMANNOVÁ, Aleida, Prostory vzpomínání, Praha, Karolinum 2018.

ASSMANN, Jan, Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku, Praha, Prostor 2001.

ALBERTI, Gottlob Traugott, Z mého života: vzpomínky na mládí = Aus meinem Leben: Jugenderinnerungen. Přeložili K. Halla a O. Krátka; úvod a biografickou črtu do němčiny přeložila A. Franková. Karlovy Vary, Státní okresní archiv 2010.

ALBERTI, Karl, Beitrage zur Geschichte der Stadt Asch und Ascher Bezirke. Aš, Muzeum Aš, 1934–1940.

Ašsko, Ascherländchen 1945–1990, Aš, Muzeum Aš, Heimatverband des Kreises Asch, 2006.

Církev v proměnách času, Praha, vyd. Kalich v ÚCN 1969.

ČERNÝ, Zbyněk, HORVÁTHOVÁ, Jana, RUND, Michael, ZEMAN, Lubomír (ed.), Slavné vily Karlovarského kraje, Praha, Foibos 2010.

ČINÁTL, Kamil, Naše české minulosti, aneb, jak vzpomínáme, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2014.

FERENCOVÁ, Michaela, NOSKOVÁ, Jana (ed.), Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 19.-21. století, EÚ AVČR, Brno-Bratislava 2009.

GEBEL, Ralf, „Heim ins Reich!“, Konrad Henlein und der Sudetenland (1938-1945), München, Oldenbourg 1999.

GLOTZ, Peter, Vyhnání, České země jako poučný případ, Praha-Litomyšl, Paseka 2006.

HIRTH, Fritz, KIESSLICH, Anton, F, Geschichte des Turnkreises Deutschösterreich, Teplitz-Schönau, Verlag des Deutschen Turnverbandes 1928.

WIRTH, Zdeněk a kol, Umělecké památky Čech, Praha, Nakladatelství ČSAV Praha 1957.

POCHE, Emanuel a kol, Umělecké památky Čech A/J, Praha, Academia 1977.

GLOTZ, Peter. Vyhnání, Praha, Paseka 2006.

HAHNOVÁ, Eva, HAHN, Hans Henning, Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání, Praha, Votobia 2002.

HALBWACHS, Maurice, Kolektivní paměť, Praha, SLON 2010.

HAVRÁNEK, Bohuslav a kol., Slovník spisovného jazyka českého IV, P-Q, Praha, ČSAV 1958-1960.

HLAVAČKA, Milan; MARÉS, Antoine. Paměť míst, událostí a osobností, Praha, Historický ústav AVČR 2011.

HEROUT, Jaroslav, Jak poznávat kulturní památky, Praha, Mladá fronta 1986.

HOJDA, Zdeněk, Pomníky a zapomínky, Praha, Paseka 1996.

HOUŽVIČKA, Václav, Návraty sudetoněmecké otázky, Praha, Karolinum 2005.

HNÍKOVÁ, Dagmar, Aš a okolí, Plzeň, Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody 1964.

CHROMEČEK, Břetislav, Místopisný slovník Československé republiky, Praha, Československý kompas 1929.

JAGER, Wilhelm, Podhradí – malá obec s velkou historií, Cheb, Muzeum Aš 1997.

KADLEC, Jaroslav, Přehled českých církevních dějin, Praha, Zvon 1991.

KRATOCHVÍL, Alexander, ANTOŠÍKOVÁ, Lucie, FLANDERKA, Jakub, HRBATA, Zdeněk, ONDROUŠKOVÁ, Světlana, SEGI, Stefan, SMYČKA, Václav, SOUKUP, Jiří (edd.), Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů, Praha, Akropolis 2015.

KRAUSS, Marita, SCHOLL-SCHNEIDER, Sarah, FASSL, Peter, ŠKODOVÁ, Jana, SLUNÉČKO, Petr, PICKA, Karel (edd.), Odchody a návraty: vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století, Praha, Český les 2015.

KESSLER, Vojtěch, KLEMENT, Martin: Vytoužená, nepochopená, zapomenutá, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2014.

KESSLER, Vojtěch, Paměť v kameni, Praha, Historický ústav AV ČR 2007.

KOVÁŘ, Jan, PEŘINKOVÁ, Martina, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. Hřbitov jako veřejný prostor, Praha, Gasset 2014.

Kolektiv autorů, Aš v zrcadle času, Aš, Městský úřad Aš 2005.

Kolektiv autorů, Obce Ašska v proměnách času, Aš, Muzeum Aš 2008.

Kolektiv autorů, Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Praha, Academia 1994.

Kolektiv autorů, Západočeská vlastivěda. Plzeň, Západočeské nakladatelství 1990.

Kolektiv autorů, Zmizelé Sudety, Domažlice, Nakladatelství Českého Lesa 2006.

KRČMÁŘ, Luděk, PROCHÁZKA, Zdeněk, SOUKUP, Jan, Zničené kostely – Průvodce historií západních Čech č. 14, Domažlice, Nakladatelství Českého lesa 2004.

KŘEN, Jan, Bílá místa v našich dějinách, Praha, Lidové nakladatelství 1990.

KUMPERA, Jan, Západní Čechy od A do Z, Praha–Plzeň: Pavel Dobrovský – Beta a Jiří Ševčík 2003.

KURAL, Václav, RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol., „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem, Albis international 2002.

LE GOFF, Jacques, Paměť a dějiny, Praha, Argo 2007.

MASLOWSKI, Nicolas, ŠUBRT, Jiří a kol., Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám, Praha, Karolinum 2014.

MAYEROVÁ, Françoise, VAŠÍČEK, Zdeněk, Minulost a současnost, paměť a dějiny, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008.

MÍKA, Zdeněk, Zmizelá Praha – Sporty a sportoviště. Počátky tělesné výchovy a sportu v Praze, Praha–Litomyšl, Paseka 2001.

MIKŠÍČEK, Petr, Sudetská pouť aneb Waldgang, Praha, Nakladatelství Dokořán 2005.

NORA, Pierre, Mezi paměti a historií, in: Politika paměti: antologie francouzských

společenských věd, Praha, CEFRES 1998.

OTČENÁŠEK, Jaroslav, Němci v Čechách po roce 1945. Na příkladu západního Podještědí, Praha, Etnologický ústav AVČR–Skriptorium 2006.

PEKAŘ, František, Cheb a okolí – průvodce Olympia, Praha, Olympia 1984.

PELANT, Jan, Města a městečka západočeského kraje, Plzeň, Západočeské nakladatelství 1988.

SECKÁ, Milena, Příklad rumunských Čechů na Chebsko, In: Zpravodaj KSVI, č. 6, Praha, Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV 1982, s. 74-79.

SCHAMA, Simon, Krajina a paměť, Praha, Argo-Dokořán 2007.

SLEZÁK, Lubomír, Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce, Brno, Blok 1978.

STANĚK, Tomáš, ARBURG von, Adrian, Vysídlení Němců a proměny pohraničí 1945-1951, Středokluky, SUSA 2010.

SZALÓ, Csaba, Paměť míst, Kulturní sociologie vzpomínání, Praha-Brno, Muni Press-SLON 2017.

ŠMAHEL, František, Husitská revoluce. Praha, Historický ústav AV ČR 1993.

ŠMRHOVÁ, Magdalena, Ašsko na starých pohlednicích, Hostivice, Baron 2011.

ŠUBRT, Jiří, PFEIFEROVA, Štěpánka, Kolektivní paměť jako předmět historickosociologického badání, in: Historická sociologie 2010.

ŠUSTROVÁ, Radka, HÉDLOVÁ, Luba a kol., Česká paměť, Praha, Academia 2014.

NOSÁLEK, Petr (ed.) Místa paměti národa, Praha, Post Bellum 2015.

URZIDIL, Johannes, Goethe v Čechách, Příbram, Pistorius a Olšanská 2009.

VOTROUBKOVÁ, Iva, Výzkum novoosídlenecké problematiky po roce 1945 v okrese Cheb, In: Zpravodajka SVI, příloha č. 6, Praha, Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV 1981, s. 41-51.

VÍT, Jaroslav, Ašsko, historicko-turistický průvodce č.15, Domažlice, Nakladatelství Českého lesa 2000.

VÍT, Jaroslav, Ašsko a Chebsko, Praha, Olympia 2007.

VRBICKÝ, Zdeněk, Ašské evangelické baroko. Aš 1947.

ZEMAN, Lubomír, KONÚPKOVÁ HORVÁTHOVÁ, Jana, KONÚPEK, Jan, ČERNÝ, Zbyněk, HANZLÍK, Jan, In: Sborník muzea Karlovarského kraje / Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje, r. 23, 2015.

ZIMMERMANN, Volker, Sudetští Němci v nacistickém státě 1938–1945, Praha, Argo–Prostor 2001.

Periodika

Ascher Rundbrief

Ascher Zeitung

Ašské noviny

Ašsko

Čtvrtletníky ašské radnice

Hraničář

Listy Ašska

Ročenky města Aše

Zpravodaj Ašska

Archivní pramen

Kroniky města Aše

Internetové zdroje

<http://www.asch-boehmen.de>

<http://as.evangnet.cz>

<http://www.asskyweb.cz>

<https://clanky.rvp.cz>

<https://www.czso.cz>

<https://chebsky.denik.cz>

<http://www.muas.cz>

<https://www.muzeum-as.cz>

<http://www.oupodhradi.cz>

<https://pamatkovykatalog.cz>

<http://www.rutrich.de>

<https://www.tyden.cz>

<https://www.youtube.com>

Seznam příloh

1. Památník evangelického kostela Nejsvětější Trojice v Aši
2. Pomník Friedricha Schillera
3. Pomník Friedricha Ludwiga Jahna
4. Pomník Karla Theodora Körnera
5. Pomník Gustava Geipela
6. Socha Martina Luthera
7. Socha Johanna Wolfganga Goetha
8. Budova Střelnice
9. Budova Hasičárny
10. Prostor bývalého evangelického hřbitova v Aši
11. Hřbitov v Dolních Pasekách
12. Hřbitov v Doubravě
13. Hřbitov v Horních Pasekách
14. Hřbitov v Kopaninách
15. Hřbitov v Mokřínách
16. Hřbitov v Podhradí
17. Hřbitov ve Studánce
18. Hřbitov ve Vernéřově

Zdroj: Všechny uvedené fotografie pochází s archivu autora